

Muinais
3
1999 *tutkija*

SUOMEN ARKEOLOGINEN SEURA RY

Mies - nainen Nukkumajoella

Kalliomaalaukset tutkimus-
kohteena

Tyrvännön rautakausi ja keskiaika

MUINAISTUTKIJA 3/1999

Vastaava toimittaja:

Petri Halinen, HY kulttuurien tutkimuksen laitos, arkeologia, PL 59, 00014 Helsingin yliopisto. Puh. 09-19123577. Sähköposti: Petri.Halinen@helsinki.fi

Toimituskunta:

Jouko Pukkila, Amiraalistonkatu 1 B, 20100 Turku.

Puh. 02-2302327 tai 050-3262104. Sähköposti: Jouko.Pukkila@hotmail.com

Tuija Kirkinen, HY kulttuurien tutkimuksen laitos, arkeologia, PL 59, 00014

Helsingin yliopisto. Puh. 09-19123579. Sähköposti: Tuija.Kirkinen@helsinki.fi

Eero Muurimäki, Varpukatu 5, 05800 Hyvinkää.

Puh. 019-488043. Sähköposti: Eero.Muurimaki@saunalahti.fi

Jari Okkonen, OY arkeologian laboratorio, PL 1000, 90401 Oulun yliopisto.

Puh. 08-5533236. Sähköposti: Jari.Okkonen@oulu.fi

Pirjo Hamari, Museovirasto, PL 913, 00101 Helsinki.

Puh. 09-4050256. Sähköposti: Pirjo.Hamari@nba.fi

Muinaistutkija ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Painos 450 kpl. ISSN 0781-6790.

Taitto Juha-Pekka Joona. Kannen suunnittelu Mikael E. T. Manninen.

YLIOPISTOPAINO, Helsinki 1999.

Muinaistutkijan vuosikerran **tilaushinta** Suomeen 100 mk, ulkomaille 120 mk.

Tilausosoite: Muinaistutkija, Suomen arkeologinen seura, Museovirasto, PL 913, 00101 Helsinki.

Irtonumeromyynti: Akateeminen kirjakauppa, Helsinki. Tiedekirja, Helsinki.

Ilmoitusten hinnat: takakansi 400 mk (1/2 sivua 200 mk), takakannen sisäpuoli 350 mk (1/2 sivua 175 mk), sisäsivut 300 mk (1/2 sivua 150 mk).

Kirjoitusten laatimisohteet: Muinaistutkija julkaisee arkeologisia ja arkeologiaa sivuavia artikkeleita, katsauksia, keskustelupuheenvuoroja, kirjojen ym. julkaisujen ja näyttelyjen arvosteluja ja esittelyjä. Käsikirjoitukset lähetetään Muinaistutkijan vastaavalle toimittajalle yllä olevaan osoitteeseen. Ne tulee toimittaa levykkeellä, mieluiten PC:n WP tai Microsoft Word -muodossa. Muista tiedostomuodoista pyydetään sopimaan etukäteen. Toimitukselle lähetetään levykkeen lisäksi myös paperituloste. Levykkeitä ei palauteta kirjoittajille.

Lehteen tuleva aineisto on jätettävä vastaavalle toimittajalle viimeistään **31.10.** (nro 4/99) ja **31.12.** (nro 1/2000).

Suomen arkeologinen seura perustettiin vuonna 1982 ylläpitämään eri tehtävissä toimivien suomalaisten arkeologien keskinäisiä kontakteja. Tieteellisen ja muun alaan kohdistuvan keskustelun virittäminen sekä arkeologisen tutkimuksen tason kohottaminen ovat seuran toiminnan päämääriä. Muinaistutkija on neljä kertaa vuodessa ilmestyvä lehti lähinnä kotimaisia arkeologeja ja arkeologian harrastajia varten.

SISÄLLYS

Nukkumajoki 2 - saamelaiskylä sukupuoli- arkeologisenä tutkimuskohteena. <i>Maria Inkiläinen</i>	2
Paluu menneisyyteen - Tyrvännön asutushistoriaa rautakaudelta keskiajalle. <i>Jouni Taivainen</i>	15
Kalliomaalauksemme - uskontoarkeologisen tutkimuksen lähtökohtia. <i>Janne Saavalainen</i>	22
Kulttuurikerrokset suurennuslasin alla - esimerkki kerrosanalyysistä ja siihen liittyvistä mahdollisuuksista. <i>Marita Kykyri</i>	34
Pään luita Pälkäneen vanhan kirkon kaivauksesta 1992. <i>Panu Nykänen & Petri Nykänen</i> ..	43
Kolumni: Pieniä Marioita Serviuksen muurissa. <i>Ulla Rajala & Juha-Matti Vuorinen</i>	46
Keskustelua: Tiedettä! Suomalainen arkeologia alennustilassa. <i>Vesa-Pekka Herva</i>	47
Kirja-arvostelu: Akateeminen väitöskirja vai viimeistelemätön kotiseutututkimus? Mihin yliopistojen tulosvastuu ohjaa tutkimusta? <i>Georg Haggrén</i>	56
Kirja-arvostelu: Kirja Viron arkeologisista luukammoista. <i>Andres Tvauri</i>	59
Ajankohtaista: Valmistuneita opinnäytetöitä. <i>Pirjo Hamari</i>	62

VROUW MARIA - HYLKYJEN HYLKY

Petri Halinen

Useiden hyvin säilyneiden hylkyjen löytyminen viime aikoina — erityisesti Vrouw Marian — on nostanut kiinnostuksen meriarkeologiaa kohtaan korkealle. Todellisuudessa seikkailuja kaipaavan suuren yleisön mielissä kiinnostus kohdistuu kätöksessä oleviin aarteisiin. Meriarkeologia kiinnostaa siinä sivussa.

Meriarkeologia tarjoaa runsaasti uutta tietoa laivoista ja merenkulun historiasta. Suomessa on nousemassa meriarkeologiiden sukupolvi, jolla on taitoa toteuttaa vaativiakin hankkeita. Tähän mennessä saadut tutkimustulokset ovat olleet rohkaisevia. Työt on kuitenkin voitava tehdä huolellisesti suunniteltuna ja tieteellisen tutkimuksen vaatimien menetelmien mukaisesti. Pelkkä hyllyn lastin nostaminen eli aarteiden talteenotto ei saa tulla kysymykseen.

Mitä Vrouw Marialle pitäisi tehdä? Kult-

tuuriministeri on asettanut yhden hengen työryhmän selvittämään eri tutkimus- ja rahoitusvaihtoehdot sekä mahdollisesta hyllyn museoimisesta aiheutuvat ongelmat. Myös Museovirastolla on työryhmä, joka selvittää eri vaihtoehtoja.

Vrouw Marian lastilta odotetaan paljon. Pettymyksiinkin on varauduttava. Jos niin käy ja hyllyn tutkimukseen on uhrattu (sijoitettu?) runsaasti rahaa, miten käy muiden hankkeiden? Jäävätkö ne jo tutkimusten kuluessa ilman rahaa tai aiheuttaako pettymys koko orastavan tieteenhaaran näivettymisen? Toiveiden tulee olla realistisia, jotta liialliset odotukset eivät kosta tuisi. Aluksi kannattaa selvittää, miten hyvin Vrouwn lasti on säilynyt ja sitten vasta luoda odotuksia — pitääkö hollantilainen alus nostaa vain siksi, että siinä on arvokas lasti.

NUKKUMAJOKI 2 - SAAMELAISKYLÄ SUKUPUOLIARKEOLOGISENA TUTKIMUSKOHTENA

Maria Inkiläinen

Alustukseksi

Arkeologia tieteenalana pyrkii tutkimaan muinaisuudessa tapahtunutta inhimillistä toimintaa. Kuitenkin, kun arkeologisen tutkimuksen kiinnostus kohdistetaan inhimillisen elämän konkreettisista jäännöksistä, arkeologisista löydöistä tai rakenteista, jäännökset synnyttäneeseen inhimilliseen toimintaan, on aihe koettu vähintäänkin ongelmalliseksi. Ongelmallisuutta on pitkälti ylläpitänyt prosessualistiseen ajatteluun perustuva tutkimustapa, joka kyllä on tuonut arkeologian teoriaan huomion kulttuurin mukautuvuudesta, mutta perustaa tulokintansa lähinnä luonnontieteellisiin menetelmiin saataviin tuloksiin (Hodder 1986: 166). Vasta postprosessualistisen tutkimussuuntauksen myötä tutkimus on haluttu kohdistaa prosessualistien havaitsemasta kehityksestä itse kehityksen taustalla vallitsevien rakenteiden selittämiseen.

Sosiaalista kanssakäymistä tutkittaessa arkeologista aineistoa on pitkään pidetty ”myrkänä” tutkimuskohtena. Postprosessualistisen ajattelun mukaan materiaallinen kulttuuri ei kuitenkaan ole itsenäisesti toimiva yksikkö kulttuurin sisällä, vaan olennainen osa sitä, joka muokkautuu ja muuttuu yhdessä muiden kulttuurin osa-alueiden kanssa: koska materiaallinen kulttuuri on aktiivisesti luotu, on sen kautta mahdollista tutkia myös sen luonutta kulttuuria eri aspekteissaan (Damm 1994: 42; Gibbs 1987: 80.)

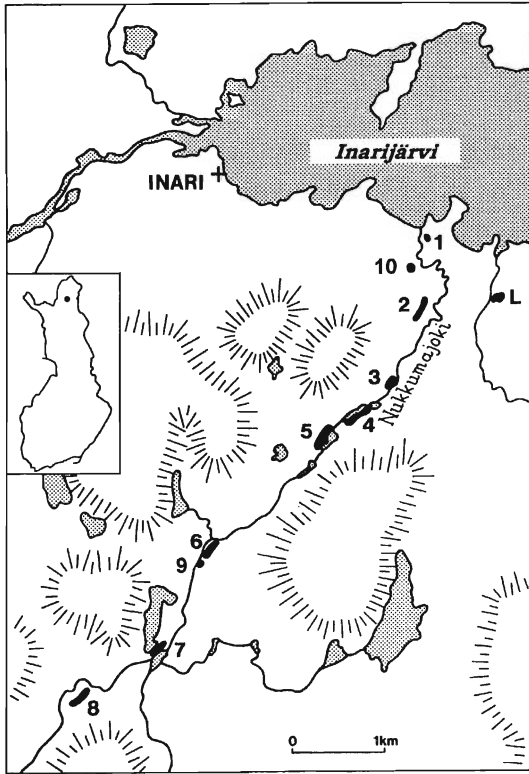
Genderarkeologia - sukupuoliarkeologia -

on yksi niistä tutkimussuuntauksista, jotka ovat kehittyneet postprosessualistisen ajattelun pohjalta. Genderarkeologian pääasiallisena tutkimuskohtena ovat kulloisessakin tutkitussa yhteisössä esiintyvät sosiaaliset suhteet: tutkimuksen lähtökohtana toimii tällöin sukupuoli.

Keväällä 1999 valmistuneessa pro gradu -tutkielmassani pyrin tarkastelemaan sukupuolten välillä vallinneiden suhteiden materiaalista ilmentymistä yhden asuinpaikan sisällä. Tutkimuksen suuntautumisen vuoksi tutkitulta kohteelta vaadittiin riittävän suuren löytömäärän lisäksi ennen kaikkea kaivaustilanteessa löytöjen talteenottamista tarkoin koordinaatein. Inarin Nukkumajoki 2:n saamelaisessa talvikylässä tehdyt kaivaukset täyttivät nämä ehdot; lisäksi kohteen asuttaneesta yhteisöstä on löydettävissä jopa kirjallisia aikalaiskuvauksia, jotka otettiin lähtökohdaksi tulkintoja muodostettaessa.

Tutkimusalue

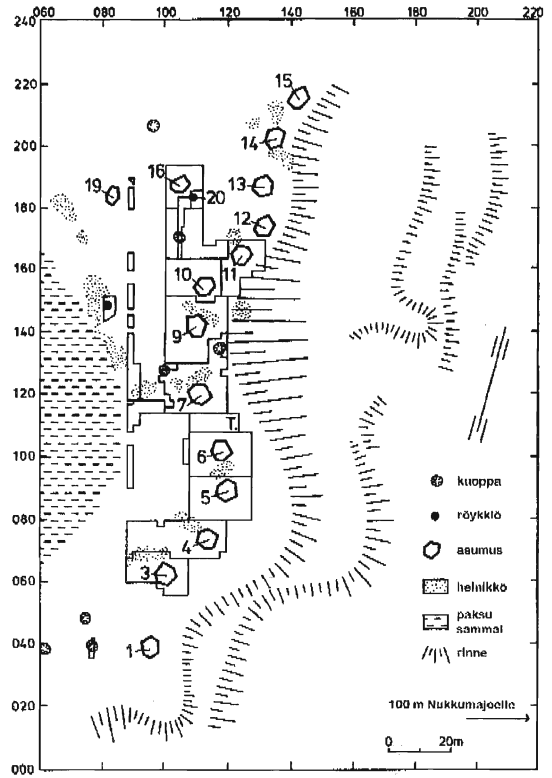
Nukkumajoki sijaitsee n. 3 km Inarin kirkonkylästä etelään (kartta 1). Joen varrelta tunnetaan 11 saamelaisen talvikylän sijaa (kartta 2; Carpelan & Lavento 1993: 97). Arkeologisia tutkimuksia alueella on suoritettu vuosien 1978-87 aikana, jolloin Helsingin yliopiston arkeologian laitos FL Christian Carpelanin johdolla kaivoi Nukkumajoki 2:n, 4:n ja 8:n alu-

Kartta 1. Kartta Nukkumajoen ympäristöstä, johon talvikylät on merkitty: 1=Nukkumajoki 1, 2=Nukkumajoki 2 jne. L=Lapinoja (Carpelan & Kankainen 1990:358:n mukaan)

eilla (Carpelan 1991: 22). Laajimmat kaivaukset suoritettiin Nukkumajoki 2:ssa, jossa tutkimuksia varten avattiin yhteensä 3090 m² (Carpelan 1991: 22).

Nukkumajoki 2 –talvikylä sijaitsee kilometrin päässä Inarijärven rannasta, 100 m nykyisestä joenuomasta länteen, loivasti itään viettävällä rantatörmällä. Talvikylän muodostavat 24 muinaisjäännöstä: 15 kodansijaa, 2 kivilatomusta sekä 7 käyttötarkoitukseltaan tuntematonta kuoppaa. Havaituista kotarakenteista 13 sijaitsee yhdensuuntaisessa, joen kulua seuraavassa jonossa (kartta 2), joiden lisäksi kaksi eroavat muista niin muodoltaan kuin sijoittumiseltaankin. Niissä kodissa, joissa oviaukko on havaittavissa, on se suunnattu länteen, pois päin joesta. Rivistön kodat ovat olleet jokseenkin kuusikulmaisia, turvekattoisia puukotia, joita on ympäröinyt 1-1,5 m levyinen

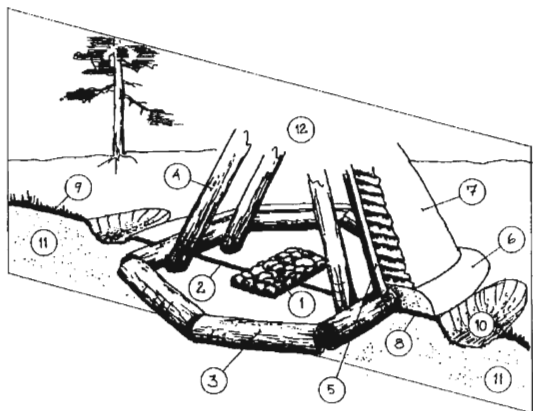
Kartta 2. Nukkumajoki 2: yleiskartta (Carpelan & Kankainen 1990:359:n mukaan)

hiekkavalli. Keskellä on sijainnut avoin, kivillä reunustettu liesi (kuva 1). (Carpelan 1978: 7-9.)

Helsingin yliopiston kaivausten yhteydessä kaivettiin ja dokumentoitiin 9 kodansijaa lähialueineen. Löytöjä, joiden joukossa on sekä Skandinaviasta että Venäjältä tuotuja esineitä, luetteloiin yhteensä 517. Lisäksi alueelta on peräisin toistaiseksi Suomen suurin luuaineisto, yli 500 kg silvottua luuta. (Carpelan 1991: 26.)

Lähtökohtana analogia ja etnografiset kuvaukset

Analogian käyttö tieteellisenä metodina on yleisesti hyväksytty ja varsinkin Skandinavian pohjoisten alueiden tutkimuksissa usein käytet-

Kuva 1. Nukkumajoen kodan rakenne: 1=liesi, 2=lattiapinta, 3=tyvihirsi, 4=kotakorvat, 5=seinälaudat, 6=maavalli, 7=turvekate, 8=vanha maanpinta, 9=kasvava turve, 10=maanottokuoppa, 11=kivennäismaa, 12=ylärakenne tuntematon. Piirros Christian Carpelan, puhtaaksi piirros Virpi Rauhala.

ty metodi genderarkeologian piirissä (mm. Engelstad 1991; Mulk 1994). Analogian käytölle vaaditaan tällöin kuitenkin riittävät perusteet. Selkeimpänä perusteena on käytetty vertailuyhteisöiden läheistä alueellista ja ajallista sijaintia, jolloin voi suurimmalla todennäköisyydellä olettaa jatkumoa paitsi esineissä ja niiden käyttötavoissa, myös sosiaalisessa ajattelussa; kuitenkin on huomioitava, että analogian käyttö on aina induktiivista päättelyä, jolloin päättely ei kaikissa vaiheissaan välttämättä ole totuuden säilyttävää, ja sisältää siksi erehtymisen mahdollisuuden (Niiniluoto 1983: 23, 29). Tämä erehtymisen mahdollisuus on analogiaa käytettäessä otettava huomioon, mutta koska tieteellisesti ”varmempaa” vaihtoehtoa ei toistaiseksi ole, on arkeologiassa analogian käytölle sosiaalista aspektia tulkittaessa vaikea esittää vaihtoehtoja. (Alison Wylie on käsitellyt ehkä perusteellisimmin analogian ongelmaa artikkelissaan *The Reaction against Analogy*, 1985.)

Myös Nukkumajoki 2:n sosiaalista elämää tarkastelevan pro gradu -tutkielmani lähtökohdista olivat etnografisten kuvausten kautta muodostettu analogia: tärkeimpinä etnografisina lähteinä toimivat varhaisimmat Lapista teh-

dyt kuvaukset, joista mainittakoon Johannes Schefferuksen *Lapponia* (alunperin vuodelta 1671), Johannes Tornaeuksen kaksi kuvausta vuodelta 1772 sekä Gabriel Tuderuksen kertomus (1773). Analogioiden luotettavuutta pyrittiin tutkielmassa lisäämään käyttämällä useampia lähteitä: tällöin mukaan otettiin myös alueelta tehtyjä nuorempia tutkimuksia, joista merkittävimpänä T. I. Itkosen *Suomen Lappalaiset*. Rajallisen vertailumateriaalin vuoksi perspektiiviä pyrittiin laajentamaan ottamalla mukaan kuvauksia myös tutkitun alueen lähi-piiristä.

Löytöaineiston jaottelu sukupuolten kesken

Etnografisten lähteiden antamien tietojen perusteella luotiin varsinaisen esinetutkimuksen pohjaksi taulukot, joihin oli kerätty löydetty maininnat toisaalta sukupuolisesti eroteltavissa olevista työtehtävistä, toisaalta työtehtäviin tai esim. asujen koristamiseen käytetyistä esineistä. Työtehtäviin liittyvät viittaukset jakautuivat lähinnä ravinnon hankinnan ja ruuan valmistuksen sekä tarvekalujen valmistuksen ja käsintöiden kesken; esineistön liittymisestä jompaan kumpaan sukupuoleen mainittiin yleisimmät työkalut kuten kirveet ja puukot, koristeista sormukset ja vyöt.

Naisten ja miesten roolit eivät kuitenkaan ole määriteltävissä yksiselitteisesti, vaan ne rakentuvat kulttuurillisesti monin eri tavoin (Gibbs 1987: 79); samoin artefakteilla on useinkin ollut monia eri käyttötapoja, jolloin niitä ei voi suoraan yhdistää vain yhteen työtehtävään ja samalla vain toiseen sukupuoleen (Engelstad 1991: 134). Roolien rajojen epäselvyys jo niiden olemassaoloaikana yhdessä kirjallisten lähteiden antaman sangen rajallisen informaation kanssa ei mahdollista selkeiden luokitusten tekemistä kuin murto-osasta tutkijan käsillä olevasta arkeologisesta jäämistöstä. Nukkumajoki 2:n löytöaineiston kohdalla löytöaineistosta rajattiin tarkastelun ulkopuolelle sellaiset epämääräisiksi tulkitut löydöt,

M	M>N	N	N>M	MN
HIOIN	KIILLE	HELMI	HAKANEN	HIHNAJAKAJA
HOHKAKIVI	KORISTAMATON			
SORMUS	JIEKIÖ	KANTASORMUS	KIRVES	
KAIRA	LAUNI	KAAVIN	KORISTETTU SORMUS	KORVALUSIKKA
KANNUKSEN VASARA	METALLIASTIA	KULON	MINUSKELI	LUKKO
KEIHÄÄNKÄRKI	NIITTI	LAUKUN LEUKA	NASKALI (luu)	LUSIKKA
NASKALI				
NASKALI (metalli)	SINETTI	SAKSET	NEULAKOTA	NAPPI*
NAULA	TULUSRAUTA	KORISTEKAHVAINEN VEITSI	PUNOSKETJU	PII
NUOLENKÄRKI	VALJASOSA	VÄRTTINÄ	VEITSI	PURUPIHKA
PORA				PUUKKO*
VALINMUOTTI**				VEITSI*
VUOLTU PUU				VYÖN HELA
TUURA				VYÖN SOLKI
12	8	8	8	12

Taulukko 1. Nukkumajoki 2:n esinetyyppien jakautuminen sukupuolten kesken, jossa

M, selkeästi mieheen liitettävä löytö

M>N, suuremmalla todennäköisyydellä mieheen kuin naiseen liitettävä löytö

N, selkeästi naiseen liitettävä löytö

N>M, suuremmalla todennäköisyydellä naiseen kuin mieheen liitettävä löytö

MN, yhtä suurella todennäköisyydellä kumpaankin sukupuoleen liitettävä löytö

* tapauskohtainen

** tulkinallisesti epäselvä; mahdollisesti myös hioin

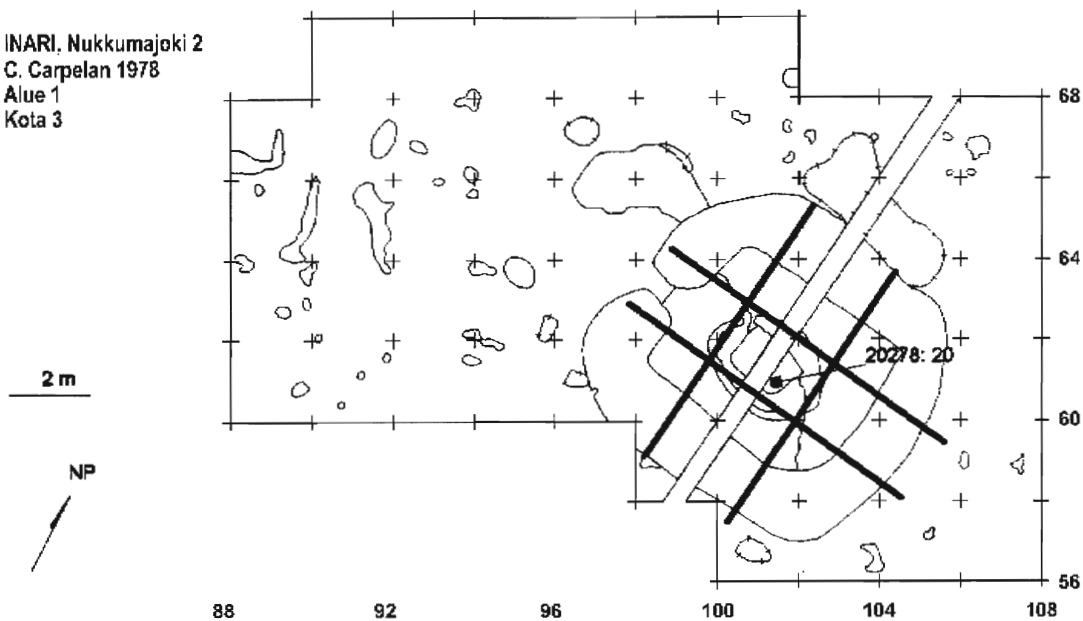
jotka olivat niin katkelmallisia tai muuten tuhoutuneita ettei niistä ollut mahdollista päätellä niiden alkuperäistä käyttötapaa. Samoin joukosta karsittiin sellaiset tunnistettavissa olevat löytötyypit, joista ei etnografisissa lähteissä löytynyt mainintaa. Lopputuloksena Nukkumajoki 2:n löytötarkastelussa saatiin aikaan seuraava luokittelu tunnistettavien esineiden kesken (Taulukko 1).

Kodan sisäpuolisen löytöaineiston jakautuminen

Kodan sisäpuolisten löytöjen analysoinnissa ratkaisevaan asemaan nousivat saamelaiskodan sisäisen istumajärjestyksen kuvaukset varsinaisten arkeologisten löytöjen lisäksi. Istumajärjestys näyttää olleen melko tiukasti mää-

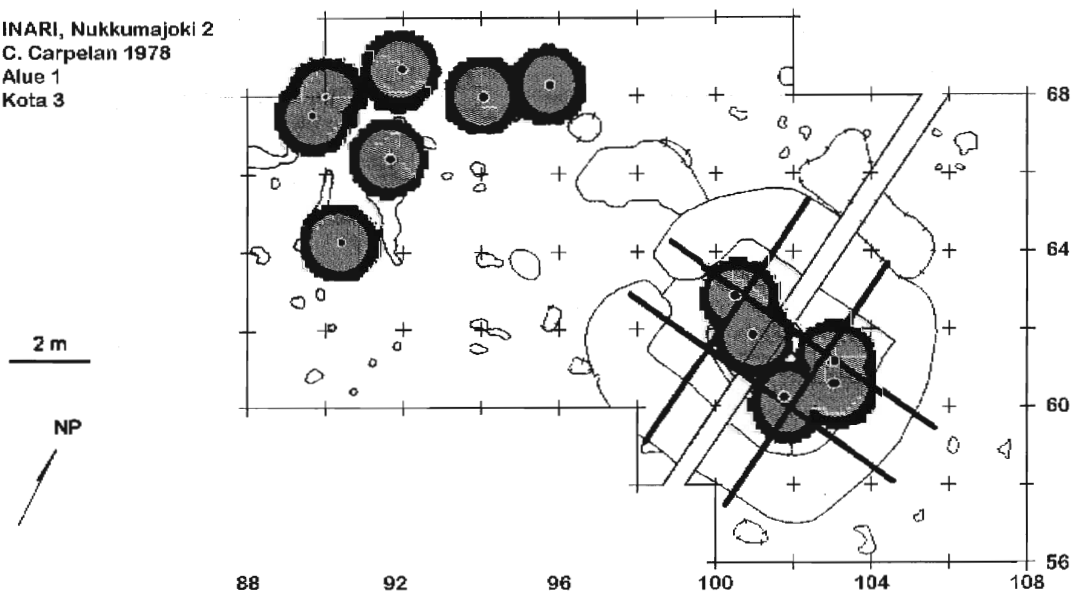
ritelty, ja kunkin henkilön paikkaan ovat vaihtaneet niin sukupuoli, ikä kuin muukin asema; istumajärjestys on kuitenkin vaihdellut saamelaisyhteisöstä toiseen, oletettavasti myös perhekunnasta toiseen. Kuvausten antamasta yhteneväisyyksien ja poikkeavuuksien joukosta on mahdollista havaita tiettyjä peruspiirteitä: lähes aina miehen ja vaimon paikan mainitaan olevan toistensa vieressä kodan perällä: lasten on usein mainittu oleskelevan välittömästi vanhempiansa vieressä (tällöin 'lapsilla' on tarkoitettu aivan pienimpiä perheen jäseniä, lähinnä kai imeväisiä). Edelleen isäntäpari on lähes kaikissa kuvauksissa sijoitettu palvelusväen kanssa eri puolille; sen sijaan perheen varttuneimmat lapset istuvat useimmissa tapauksessa samalla puolella palvelusväen kanssa. Liesi on toiminut kaikkia kodan jäseniä yhdistävänä alueena, jonka puoleen on kukin asukas ollut

INARI, Nukkumajoki 2
C. Carpelan 1978
Alue 1
Kota 3

Kartta 3. Alue 1, kota 3. Kodan alueen ainoa todennäköinen naisen liitettävä löytö. Piirros M. Inkiläinen.

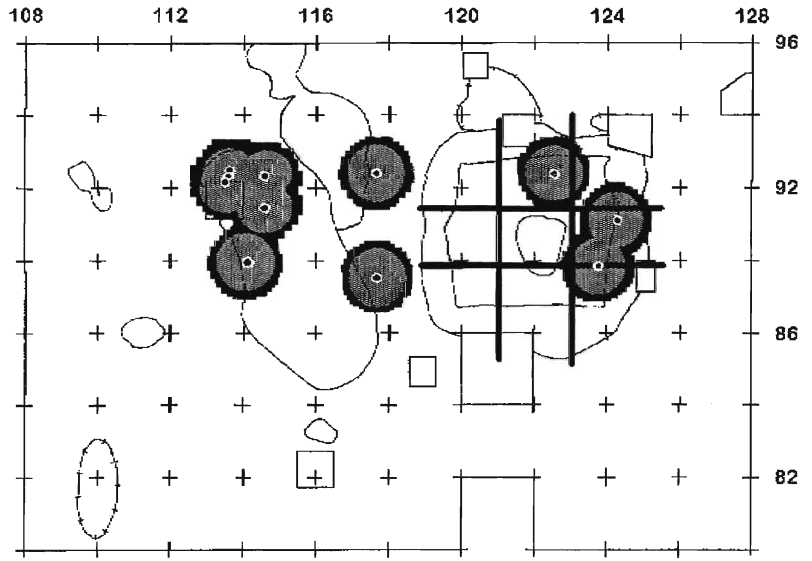
INARI, Nukkumajoki 2
C. Carpelan 1978
Alue 1
Kota 3

Kartta 4. Alue 1, kota 3. Mieheen liitettävien löytöjen levittä kaivausalueella. Mitattu 1 m säteellä. Piirros M. Inkiläinen,

INARI, Nukkumajoki 2
C. Carpelan 1983
Alue 9
Kota 5

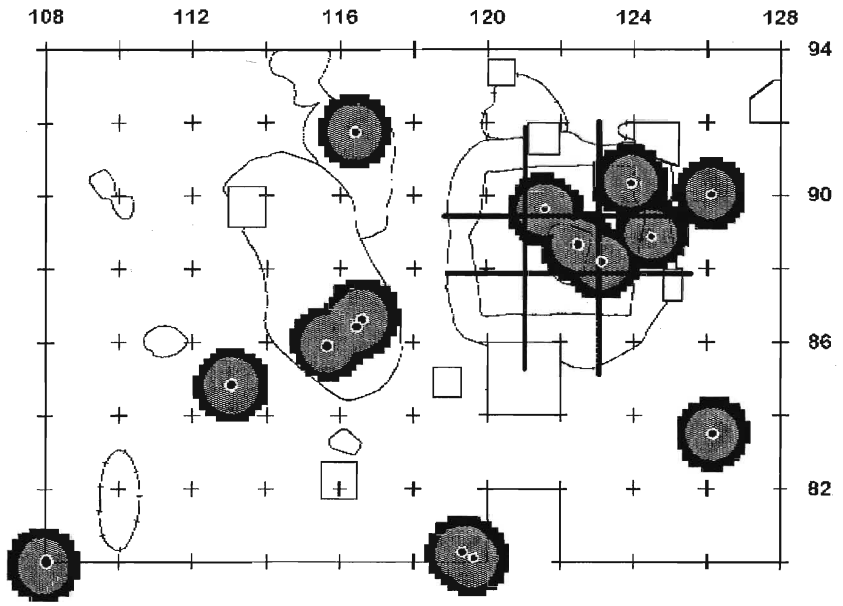
2 m

Kartta 5. Alue 9, kota 5. Naiseen liitettävien löytöjen levintä kaivausalueella. Mitattu 1 m säteellä.
Piirros M. Inkiläinen.

INARI, Nukkumajoki 2
C. Carpelan 1983
Alue 9
Kota 5

2 m

Kartta 6. Alue 9, kota 5. Mieheen liitettävien löytöjen levintä kaivausalueelle. Mitattu 1 m säteellä.
Piirros M. Inkiläinen.

yhä lailla oikeutettu kumartumaan. Kuvausten perusteella esineiden jakaantuminen kotakentälle näyttäisi siis olevan varsin sekoittunutta: ei ole varsinaisia naisten ja miesten alueita, vaan alueet - ja samalla esinelöydöt - sijoittuvat lomittain sukupuolten kesken; kuitenkin kodan takaosa painottuu enemmän miespuolisten henkilöiden haltuun, etuosa naispuolisten (kartat 3-6).

Yhteensä 45 löytönumeroa kattavan löytöaineiston tarkastelun jälkeen on havaittavissa, ettei sukupuoleen liitettyjen löytöjen levintä pääpiirteissään tue etnografisten lähteiden antamaa kuvaa. Yleensäkin alueet, jotka lähteiden mukaan olisi laskettavissa naisen alueeksi, lähinnä naisen työskentelyalueeksi mainitut *kitat* (Schefferus 1963: 279-282) etuoven kummallakin puolella, ovat löytömäärältään harvalukuisia. Suoraan naiseen liittyvää esineistöä näiltä alueilta on ainoastaan yksi kappale (kartta 3); sen sijaan runsaimmin naisesta löytyy merkkejä kodan vasemman sivustan, *loidon*, alueelta, joka lähteiden mukaan ei olisi sukupuolellisesti eriteltyä aluetta sekä — lähteiden vastaisesti — kodan takaoven edustalta, *posiosta* (kartta 5), joka erityisesti vanhimmissa lähteissä (mm. Schefferus 1963: 281; Tornaesus 1900: 59; Tuderus 1905: 12) mainitaan täysin naisilta kiellettyinä alueena. Löytöjen jaottelu sukupuolten kesken vaikuttaa siten poikkeavan alkuperäisestä oletuksesta: joko molempien sukupuolten edustajat ovat käyttäneet ainoastaan toiselle sukupuolelle luokiteltua esinettä, tai kodan sisällä olevia alueita on käytetty oletusten vastaisesti.

Kodan sisältä löydetyt esinetyypit ovat suhteellisen rajallisia, etupäässä puukkoja, kirveitä ja naskaleita, ja antavat kuvan käytännön askareisiin keskittymisestä kodan sisällä. Var-

sinaiseen elannon hankkimiseen viittaavat nuolenkärjet ja launi. Työnteon ulkopuolisesta elämästä kertovat ainoastaan ylellinen metalliastia, sekä purupihkan kappaleet osoittamassa joko sairautta tai elämän nautinnoista, riippuen siitä, miten pihkan merkitys tulkitaan.

Kodan ulkopuolisen toiminnan sukupuolellinen jakautuminen

Kotarakenteiden ulkopuolisen toiminnan tarkastelu sukupuolten alueiden rajaamisen kannalta on hankalampaa kuin kodan sisäpuolella, sillä varsinaisesta sukupuolisesta aluejaosta kodan ulkopuolella ei juurikaan ole mainintoja. Kodan ulkopuolella tapahtuvista työtehtävistäkin on vain muutama paikkaan sidottu maininta. Suurin osa työpisteistä ja irtaimistosta näyttää sijoittuneen paikalleen lähinnä sattumanvaraisesti, tilan ja käytännöllisyyden sanelemassa järjestyksessä (Paulaharju 1977: 81). Sen sijaan useat maininnat ainoastaan miesten oikeudesta kulkea kodan takaoven kautta, antaa aiheen olettaa mieheen liittyvien löytöjen sijaitsemisesta juuri kodan takaoven välittömässä läheisyydessä. Nämä harvalukuiset maininnat lähtökohtana on tarkasteltu Nukkumajoki 2:n löytöaineistossa mahdollisesti havaittavissa olevia viitteitä tällaisesta löytöjen jakautumisesta tai toisenlaisesta säännönmukaisuudesta.

Kodan ulkopuolelle muodostuu säännönmukaisesti kolme erillistä toiminnan aluetta; ryväs A kodan etuovesta länsi-koilliseen, ryväs B kotien pohjoisseinän ulkopuolella ja ryväs C kotien eteläseinästä n. 2 m päässä. Lisäksi useimmassa kodassa on takaoven ulkopuolelta yksittäinen löytö. Näiden ryppäitten luonne poikkeaa jonkin verran toisistaan: ryppäitten A

	Kota 3	Kota 4	Kota 5	Kota 6	Kota 7	Kota 9	Kota 10	Kota 11
sisäpuoli	N 0	N 2	N 2	N 0	N 0	N 0	N 0	N 0
	M 4	M 4	M 3	M 0	M 1	M 1	M 0	M 0
ulkopuoli	N 0	N 1	N 5	N 1	N 1	N 3	N 1	N 1
	M 7	M 4	M 5	M 4	M 3	M 2	M 2	M 4

Taulukko 2: Sukupuoleen liitettyjen löytöjen lukumäärä kotien alueilla

ja B löytöaineisto käsittää lähinnä henkilökohtaisia koristeita tai muita perustoimeentulon kannalta tarpeettomia esineitä, rypäässä B on tosin havaittavissa jonkin verran myös työkaluiksi luokiteltavia esineitä, vaikkakin osa rikonaisina ja vähäisemmässä määrin. Sukupuolten tilaa määritettäessä löytöjen jakautuminen antaa vaikutelman alueiden olleen kummankin sukupuolen käytössä, mutta sukupuolet näyttävät toimineen erillisinä ryhminä. Ryppään C löydöt viittaavat edellisistä poiketen enemmänkin arjen toimintaan, useassa tapauksessa kuitenkin ainoastaan miehille kuuluviksi luokiteltuihin. Paikalla suoritettut toimet ovat lisäksi olleet melko eriytyneitä: löydöissä on viittauksia mm. metallitöistä, huolimatta siitä, ettei paikalla ole oletettu harjoitetun metallinvalantaa (mm. Carpelan 1991: 26).

Vanhimpien lähteiden mukaan naisten ei ollut sallittua käyttää kodan takaosassa olevaa oviaukkoa; kodan takana oviaukon luona oleva tila oli myöskin pyhitetty miehille. Nukkumajoki 2 löytöjen perusteella kahdessa tapauksessa viidestä takaoven aluetta olisi kuitenkin käyttänyt joku muu kuin miessukupuolen edustaja: erityisesti alueelta löytynyt kaavin viittaa kaikkien lähteiden mukaan nahan työstämiseen ja naiseen. Koska paikalta kuitenkin löytyy myös lähteiden mukaan loogisella paikalla sijaitsevaa aineistoa, keihään- ja nuolenkärki, on mahdollista tulkita alueen miehelle pyhitetystä olemuksesta poiketun ainakin yhden perheyhteisön kohdalla, tai myös miesten osallistuneen nahan muokkaamiseen.

Naiseen ja mieheen liitettävien löytöjen ryvästymisen tapa

Ainoastaan mieheen tai naiseen viittaavien esinetyyppien levinnästä tehdyn taulukon perusteella on havaittavissa miehen toimiin viittaavien löytöjen hallitsevan lukumääräisesti niin kodan ulko- kuin sisäpuolellakin.

Naiseen viittaavien löytöjen levinnän tapa poikkeaa yleensäkin mieheen viittaavien löytöjen levinnän tavasta. Erityisesti kodan sisäpuo-

lella mieheen viittaavat löydöt näyttävät naiseen viittaavia useammin jääneen paikalleen, vieläpä ryhmittäisesti. Kodan etuosan alueet ovat lisäksi yleisesti tyhjempiä kuin takaosat, mikä antaa aiheen olettaa siivouksen kohdistuneen jostain syystä tarkemmin juuri etuosan alueille. Koska kodan sisältä löytyy useimmiten paikalleen jääneitä miesten esineitä, ovat luultavasti juuri naisten esineet kulkeutuneet enemmän kodasta pois: tällöin olisi naiseen liittyvää esineistöä oletettavaa havaita runsaasti kodan ulkopuolelta: miehinen toiminta näyttää kuitenkin jättäneen jälkeensä enemmän ryppäitä myös kodan ulkopuolelle.

Tietyt löydöt, kuten koristekahvaiset veitset tai värttinä antavat aiheen olettaa myös naisen työskennelleen kodan ulkopuolella. Naiseen viittaavien löytöjen vähäisempi ryvästyneisyys kodan ulkopuolella kertoo osaltaan sukupuolten toiminnan tapahtuneen jossain määrin eri tavalla: miehen toiminta vaikuttaa tapahtuneen toistuvammin samoilla alueilla, jolloin jätettä on jäänyt runsaammin ympäristöön — toisaalta on mahdollista olettaa miehen toiminnan tapahtuneen myös useamman henkilön muodostamissa ryhmissä, jolloin jätteen määrä on jälleen jäänyt suuremmaksi kuin yksinään toimivalta vaikuttaneen naisen jäljiltä. Mutta kuten jo ryppäitten erillisen tarkastelun kohdalla havaittiin, eivät naisen ja miehen tilat kodan ulkopuolellakaan ole olleet tarkkaan rajattuja, vaikka painotuksia miehiseen alueeseen kodan eteläpuolella, naisen alueeseen kodan pohjoispuolella saattaakin olla havaittavissa: nainen on löytöjen perusteella liikkunut kodan ulkopuolellakin kielletyksi mainitulla alueella, kodan takaoven välittömässä läheisyydessä.

Naisen tila hahmottuu löytöaineistosta miehen aluetta epäselvemmin. Syynä saattaa olla tietämättömyys naisen esineistöksi luokiteltavista tyypeistä, mutta kuten Nukkumajoki 2:n löytöaineiston jakautumisen yhteydessä havaittiin, ei käsitellyn aineiston puitteissa ole suurta lukumäärällistä eroavuutta miesten ja naisten esineiksi tunnistettavien löytöjen välillä. Kyseessä voi pikemminkin olettaa olleen sukupuolten poikkeavasta tilan hallinnasta,

jossa naisen löydöille olennaista vaikuttaa olevan omien tarvekalujen ja rikkoutuneiden esineiden siirtäminen pois oleskelutilasta sekä runsaampi esineiden mukana kuljettaminen. Miehen tilan sukupuolellinen näkyminen saattaa olla tulosta ajatuksellisesta toiminnan tavasta, jossa mies paitsi pitää ympärillään runsaampaa esinetyyppikokoelmaa, myös hoitaa näiden liikuttelemisen itse: näihin löytöihin saattaa olla liittynyt jonkinlainen tabu, jonka ansiosta mieheen liittyvää esinettä ei yhtä hankasti ole poistettu kodan sisältä tai läheisyydestä.

Arkeologisesta aineistosta heijastuva yhteisö Nukkumajoki 2 saamelaiskylässä: elinkeinot

Esineistön perusteella voidaan havaita, että Nukkumajoki 2:n on toiminut kokonaisen yhteisön pitkäkestoisena asuinpaikkana. Metsästystä on paikalla oltaessa harjoitettu: tähän viittaavat useat paikalta löytyneet nuolenkärjet, joiden levinnän perusteella voidaan sanoa metsästyksen koskeneen jokaisen kodan asukkaita. Puhtaasti ravinnonhankintaan liittyvät myös kalastusvälineet, launit ja ongenkoukku, jotka osoittavat kalastusta harrastetun myös talvikylien yhteydessä; toisaalta esim. kodan 5 sisäpuolelta löytynyt launi osoittaa paitsi kalastusvälineiden omatoimista valmistusta, myös mahdollista jo talvikylässä vuoden kiertoa ja kalastukseen valmistautumista.

Varsinaisten pyyntivälineiden lisäksi löytöaineiston joukossa on esineitä, joista on havaittavissa merkkejä paikan kokonaisvaltaisesta elämisen tasosta. Vaatteiden ja kankaiden, myös kalaverkkojen, valmistukseen liittyvät neulakota ja värttinä tai mahdollisesta metallinvalannasta kertova epämääräinen valinmuotti tuskin viittaavat sellaisiin toimiin, jotka olisivat olleet vain yhteisön pienen joukon muodostamalla, lyhytaikaisella metsästysleirillä oleellisia, eikä näihin toimiin liittyviä tarvekaluja olisi tällöin myöskään ollut tarkoitukseenmukaista kuljettaa mukana; sen sijaan pi-

dempään paikallaan pysyvään asumiseen, jossa kaikkien ryhmän jäsenen toiminta ei ole sidottu ainoastaan asuinpaikan ulkopuolella tapahtuvaan metsästykseen, näiden toimien harjoittamisen voi katsoa sopivan paremmin.

Asukkaat

Löytyneen esineistön perusteella Nukkumajoki 2:n asujamiston voi varmuudella sanoa koostuneen kummankin sukupuolen edustajista. Miehistä läsnäoloa kuvastavat jo metsästyksestä kertoneet nuolenkärjet, puutoissa tarvittavat naskalit ja naulat, teräaseiden huoltoon käytetyt hioimet ja hohkakivet sekä keskimääräistä kookkaammat puukot; naisesta taas kertovat langan valmistuksessa tai verkon kudonnassa käytetty värttinä, sakset, petun pilkkomiseen tarvittu kuloon, nahanmuokkausvälineen, jiekion terä sekä savihelmet. Sen sijaan paikalta löytyneet useat kirveet, napit tai koristekahvaiset veitset eivät ole indikoimassa varmuudella kumpaakaan sukupuolta.

Lapsista ei esineistöstä voi suoraan havaita: mitkään löydöistä eivät ole poikkeuksellisen pieniä kooltaan, eikä yhtäkään löytöä voi tulkita leluksi. Löytöjen monipuolisuudesta niin paikalla suoritettavien toimien kuin kummankin sukupuolen suhteen on vain oletettava, että vaikka suorat viitteet lapsista puuttuvat, on myös heitä paikalla ollut. Lapsia on kuitenkin mahdollista yrittää jäljittää kodan sisältä. Kodan sisätilan jakautumisen tavoista on pääteltävissä kotia useammassa tapauksessa asutaneen vähintään kaksi sukupolvea. Merkkejä useammasta (aikuisesta) sukupolvea antaa samalle sukupuolelle luokiteltavien esineiden löytyminen eri puolelta kotaa, selvimmin kodan 7 puukkojen sijoittuminen kumpaankin peräsoppeen, *luopsiin*; levinnän malli vastaa suoraan Ränkin esittämää mallia perheen vanhimman pojan paikan sijoittumisesta isäänsä vastapäätä kodan perälle.

Useassa tapauksessa saamelaisen kotayhteisöön on liitetty ydinperheen lisäksi kuuluviksi myös palvelusväkeä. Kuten edellisessäkin ta-

pauksessa, on ydinperheen ulkopuolisia henkilöitä yleisestä löytömäärästä vaikea havaita: kodan sisätilan löytöjen jakautuminen saattaa kertoa myös tästä. Palvelusväen on kaikissa tapauksissa dokumentoitu istuneen kodan etummaisissa osissa, osoituksena isäntäperhettä alemmasta statuksestaan perinteiden mukaisesti. Schefferuksen määritelmän mukaan kodan etuosa on toiminut myös naisten työskentelytilana: tällöin naissukupuoleen viittaamattomien esineiden voi katsoa vihjaavan muina aikoina alueella oleskelleesta miespuolisesta palvelusväestä — naispuolinen piikaväki jää tällöin luonnollisesti havaitsemattomiin, ja toisaalta alueella on ollut myös perheen nuoria lapsia. Varmuudella ei siten voi olettaa palvelusväkeä olleen yhdessäkään Nukkumajoki 2:n kodassa, joskin epävarmoja viitteitä tällaisesta on havaittavissa.

Nukkumajoki 2 -kylä kokonaisuutena on muodostunut useasta erillisestä yhteisöstä, jotka etupäässä ovat jakautuneet kotakunnittain itsenäisiksi yksiköiksi. Yksiköiden itsenäisyys on pääteltävissä kunkin kodan yhteydestä löytyneiden esineiden luonteen ja levinnän tavan poikkeamisesta toisiinsa nähden: vaikka sekä kodan sisä- että ulkopuolisissa löydöissä on havaittavissa tiettyjä tendenssejä, eroavat erityisesti kota 5 ja myös kota 3 vallitsevista käytännöistä. Kodan 5 etuoven ulkopuolelle muodostuneen, ns. uhrikasauman esineellinen runsaus ja sukupuolellinen selkeä kaksijakoisuus antaa aiheen olettaa alueen olleen kylän muidenkin kotien käytössä; mm. paikalta löytyneen vasaran kannuksen perusteella kota 5 onkin tulkittavissa kylän shamaanin kodiksi ja sellaisena muodostuneen yhteisölleen rituaaliseksi kohtaamispaikaksi. Kodan *posiosta* on kuitenkin naiselle luokiteltava esine — koristekahvainen veitsen päähela, *loidosta* taas selkeästi naiselle luokiteltava jekkiö: onko siten mahdollista päätellä shamaanin tässä tapauksessa edustaneen muuta kuin miessukupuolta?

Kodan 3 löytöaineisto puolestaan viittaa niin kodan sisä- kuin ulkopuolellakin muiden kotien löydöistä poiketen vahvasti ainoastaan mieheen; aineisto muodostuu lähes yksin-

omaan käytännön toiminnasta kertovasta esineistöä. Kota 3 olisi mahdollista löytöjen sukupuolijakauman perusteella tulkita mm. Schefferuksen (1963: 323) mainitsemaksi peijaiskodaksi, johon ainoastaan miehet pääsivät, mutta löytöjen joukossa olettaisi tällöin olevan myös rituaalista esineistöä. Myöskään kodan rakenteet tai sijoittuminen eivät poikkea muista kodista, eikä kotaa siten ole myöskään mahdollista tulkita tilapäiseksi metsästysporukan käyttämäksi leiripaikaksi. Miksi sitten naiseen viittaavat löydöt puuttuvat vain tästä kodasta? Naiseen liittyvät löydöt on saatettu kodan 3 kohdalla korjata tarkoituksellisen tarkasti pois: mahdollista on myös, että kodassa todellakin on vaille naisjäseniä jääneiden miesten muodostama yhteisö.

Arvotukset

Nukkumajoki 2:n asujaimisto ei ole ollut homogeeninen kokonaisuus, jossa jokaisen kodan yhteisöllä olisi ollut samanlainen asema toisiinsa nähden: kylässä on poikkeamia niin kotien välisessä statuksessa kuin kotien sisäisten ryhmien ja yksilöiden välillä.

Huolimatta siitä, että löytöjen levinnän tapa ja poikkeava laatu kotien välillä heijastaa eroja eri kotakuntien yhteiskunnallisissa asemassa, ei samaa eroa ole havaittavissa varsinaisissa kotarakenteissa. Jos arvoasema on tuotu ilmi julkisesti, on se pikemminkin tapahtunut henkilökohtaisesti mukana kuljetettavan omaisuuden — asun koristeiden, (arvokkaiden) syömäastioiden ym. — avulla, kuin asumuksen komeuden kautta. Asumuksien luonne — tietty asumus on käytössä ainoastaan osan vuotta — on varmastikin vaikuttanut osaltaan asumuksen kautta heijastettavan aseman vähäiseen merkitykseen: lisäksi yhteisön sisällä vallinneiden arvoasetelmien julkituominen yksilötasoa suuremmassa koossa on saattanut olla turhaa yhteisön pienen koon vuoksi; arvoasema on saatettu yhteisöä hyödyttävän toiminnan kautta. Näkyvimmäksi henkilöksi löytöjen perusteella muodostuu Nukkumajoki 2:ssa shamaani, jon-

ka toiminta koskee kaikkia yhteisön jäseniä: koska shamaanin toiminta on luonteeltaan julkista, on myös toimen suorittaja muodostunut kaikille tunnetuksi, eikä välttämättä tarvitse persoonansa ulkopuolisia arvomerkkejä.

Osa enemmän mieheen painottuvasta löytöaineistosta saattaa on olla seurausta lukinnallisesta virheestä, jossa esineet on jaoteltu liian yksioikoisesti sukupuolten kesken. Kuitenkin miehen ja naisen löytöjen levinnän tavasta on hahmotettavissa tiettyjä materiaan liittyviä arvoituksia. Naiseen liittyvä esineistö näyttää lukumääräisesti mieheen liittyvää esineistöä vähäisempänä, eikä ole löydettävissä sellaisina rypäsmuodostelmina kuin vastaava miehinen. Alueet, jotka etnografisesti on luokiteltu kuuluviksi naisille, ovat löytökartoissa usein tyhjiä: mieheen liittyvä esineistö sen sijaan levittäytyy myös näille alueille. Tällä perusteella on oletettavaa erilaisia käyttäytymisnormeja liittyvän joko suoraan naisen ja miehen esineistöön tai välillisesti sukupuolen tapaan suhtautua omaisuuteensa. Miehen esineistön on naisen esineistöä ”sopi-vampaa” jäädä paikoilleen, miehen esineistö on helpommin hankittavissa, eikä sen hallintaan tai huoltamiseen tämän vuoksi ole tarpeellista kiinnittää samalla tavoin huomiota kuin naisen esineisiin, miehen esineistöön liittyviä kieltoja, jotka estävät muiden — lähinnä naisen — siihen kajoamisen; lopultakin kaikki tämä on saattanut ilmentyä miehen vähäisemmässä kiinnostuksessa esineistöön tai sen mukana kuljettamiseen.

Lopultakin esineistön, etenkin ehjän ja käyttökelpoisen, runsas jääminen asuinpaikalle kertoo koko yhteisön asemasta. Jotta sellaisia välttämättömänä pidettäviä esinetyyppejä kuin työkirveitä ja puukkoja on ollut mahdollista hylätä näinkin suuressa määrin kuin Nukkumajoki 2:ssa on tehty, vaikuttaa taustalla näiden esineiden helppo saatavuus. Saatavuus puolestaan riippuu Nukkumajoen tapauksessa paitsi kauppasuhteiden olemassaolosta — mainitut tyyppihän ovat tuontitavaraa — myös yhteisön kyvystä hankkia kaupan olevia tuotteita, ts. yh-

teisön varallisuudesta. Kokonaisuudessaan Nukkumajoki 2:n yhteisön on hylkäämänsä esineistön määrän perusteella tulkittavissa taloudellista ylijäämää omaavaksi, jolloin yhteisön jäsenillä on ollut resursseja täydentää ja lisätä omistamaansa esineistöä tarpeen vaatiessa hyvinkin helposti.

Löytöjen levintä osoittaa jonkinlaisen säännösten määränneen ulkona tapahtuneiden toimien sijoittumisen: säännönmukaisuutta tuskin olisi nähtävissä, jos tilankäyttöä rajoittaisivat ainoastaan kunkin yhteisön käytössä ollut tila. Samoin levinnän kautta voi olettaa Nukkumajoki 2:n yhteisön rituaalisen ja sitä kautta yhteisöllisen toiminnan sijoittuneen ennen kaikkea kotien ulkopuolelle, kotien sisätilan rajautuessa enemmän yksityiseen. Vaikka löytöaineistosta on havaittavissa yhteisön rituaaliseen toimintaan keskittyvä hahmo kodan 5 asujamistossa, ei kodan sisäpuolista aluetta voi päätellä käytetyn yleisempään rituaaliseen toimintaan.

Sen sijaan löytöjen levittäytyminen ei tee eroa kodan ulkopuolisen tai sisäpuolisen tilan jakautumisesta sukupuolten kesken. Jos kodan sisällä onkin havaittavissa jonkinlaisia yleispiirteitä sukupuolten välisessä tilanjaossa, ei kumpakaan sukupuolta voi varmuudella sulkea pois miltään kotayhteisön asuttamalta alueelta. Vaikka tietyn ilmiön puuttumisen käyttäminen todisteena on arkeologisessa yhteydessä vähintäänkin kyseenalaista, voi edellä mainittujen arvoitusten kautta päätellä myös naisen puuttuvan esineistön jollain tavoin ilmentävän hänen olemistaan ainakin kodan sisällä. Niin mies kuin nainenkin on käyttänyt kodan tilaa seinien sisä- ja ulkopuolella lähes yhtäläisesti hyväkseen: ainakaan ainoastaan naisen alueen keskittymisestä kodan sisäpuolelle eivät löydöt anna minkäänlaista tukea. Sen sijaan miehisiä töitä voi sanoa harrastetun enemmän kodan ulkopuolella kuin mitä naiseen liitettävät löydöt naisesta kertovat: toki samat edellä mainitut arvotukset toimivat kodan ulkopuolellakin, eikä löytöjen puuttumisen todistusarvoa voi täälläkään jättää huomiotta.

Käytössä olevien sukupuoliteorioiden oikeutus tutkitun löytöaineiston perusteella

Kirjallisten lähteiden antama kuva kodan sisäisestä istumajärjestyksestä ja työtehtävien jakautumisesta heijastuu arkeologisessa aineistossa ainoastaan viitteellisesti. Kodan sisäisen istumajärjestyksen rajautuminen on löytöaineistossa havaittavissa löytöjen painottumisesta kotien takaosissa enemmän mieheen viittaviin löytöihin: kuitenkin juuri tällä sukupuolellisesti tarkimmin rajatulla alueella takaoven edessä on lähteiden mainitsemista naiskielloista huolimatta havaittavissa yhtä paljon todennäköisemmin naiseen kuin mieheen liittyvää esineistöä. Lisäksi etuoven edestä tulleesta kahdesta löydöstä ei kumpikaan viittaa suoraan naiseen. Vaikka merkkejä naisesta onkin kirjallisten lähteiden hänelle merkityllä alueella, on näiden löytöjen määrä kokonaisuudessaan niin vähäinen, ettei oletuksesta naisen työtilan todellisesta sijainnista kodan etuoven lähistöllä muodostu niinkään todennäköistä kuin miehen vastaavasta, jossa myöskin on havaittavissa tulkinnallista epävarmuutta.

Käytetyn aineiston perusteella voidaan suoraan päätellä tutkitun yhteisön keskuudessa harjoitetun tiettyjä elinkeinoja ja toimia. Sen sijaan löydöt eivät anna varmuutta olettaa näiden toimien jakautuneen tiukasti sukupuolten kesken. Edes metsästys, joka yleisimmin mainitaan ainoastaan miesten velvollisuudeksi, ei löytöjen perusteella näytä selkeästi rajautuneen koskemaan ainoastaan toista sukupuolta. Vihteitä asusteiden valmistuksesta on näkyvissä, heikosti naiseen viittaavalla tavalla: kummankin sukupuolen sen sijaan voidaan havaita koristelleen asujaan ja itseään. Löytöjen perusteella ulkona tapahtuva, työkirveillä suoritettava työ näyttää kuuluneen enemmän miehelle. Ruuan valmistuksesta, josta ehkä innokkaimmin on muodostettu stereotyyppisiä väitteitä, ei tutkitusta arkeolisesta aineistosta löydy viit-

teitä suuntaan eikä toiseen. Samoin yhden kodan sisällä ei löytöjen perusteella voi olettaa tietyn henkilön tai sukupuolen olleen arvovaltaaan muita suurempi. Myöskään koko yhteisön mahdollisen johtohahmon sukupuoli ei ole täysin yksiselitteisesti tulkittavissa.

Kirjallisten lähteiden antamien tietojen perusteella taas muita toimia on jaoteltu sukupuolten kesken. Nukkumajoki 2:n arkeologisen materiaalin perusteella ei kuitenkaan ole yleispiirteissään mahdollista päätellä tutkitun yhteisön keskuudessa vallinneen sellaista, sukupuolen mukaan aikaansaattua tehtäväjakoja, mitä etnografiset lähteet kuvaavat. Kirjalliset lähteet antavat ainoastaan oman, jo tietyltä kannalta asenteellisen ja myöskin epäselvän kuvan tutkimastaan yhteisöstä. Edelleen rikkonaisen ja jopa alkuperäiseltä paikaltaan siirtyneiden arkeologisten löytöjen perusteella rakennettua kuvaa ei tule olettaa selkeämmäksi. Tutkijalle ei ole mahdollista selittää kaikkea omassakaan yhteiskunnassaan tapahtuvaa, siksi on hyväksyttävä se tosiseikka, ettei vieras ja jopa ajallisesti toinen kulttuuri selity sen helpommin. Nukkumajoki 2:sta löytyneiden arkeologisten jäänteiden perusteella on pyritty todentamaan paitsi etnografisesti havainnoitua tulkintaa sukupuolten rooleista saamelaisyhteisössä, myös vertaamaan näitä havaintoja yleisiin arkeologiassa vallinneisiin 'totuksiin' sukupuolten rooleista. Nukkumajoki 2:n antaman esimerkin kautta on tultu tulokseen, ettei arkeologinen materiaali ainakaan tutkitussa talvikylässä tue oikeutusta oletetuista universaaleista roolimalleista. Jakautumista naisen ja miehen toiminnassa on havaittavissa niin tehtävien luonteessa kuin niiden alueellisessa sijainnissakin, samoin ajatuksellisista poikkeavuuksista suhteessa käytössä olevaan esineistöön. Sen sijaan merkkejä siitä, että Nukkumajoki 2:n yhteisö olisi jakautunut nimenomaan sukupuolen ja sukupuoleen liitettävien arvotusten perusteella arvostetumpiin ja alempiin, ei ole havaittavissa.

Suulliset tiedonannot

FL Christian Carpelan, Helsingin yliopisto, kulttuurien tutkimuksen laitos, arkeologia.

Julkaisemattomat lähteet

Museovirasto, arkeologian osasto, topografinen arkisto.

Carpelan, Christian (1978). Inari Nukkumajoki 2. Kaivauskertomus.

Kirjallisuus

Binford, L. R. 1978: Dimensional Analysis of Behavior and Site Structure: Learning from an Eskimo Hunting Stand. *American Antiquity*, 43:3. S. 330-361

Carpelan, C. 1991: Peuranpyytäjien talvikylä Inarisaa. *Raito 2/1991*. S. 20-28.

Carpelan, C. & Kankainen, T. 1990: Radiocarbon Dating of a Subrecent Saami Winter-Village Site in Inari, Lapland, Finland: a Preliminary Account. *Pact 29 - V.1*.

Carpelan, C. & Lavento, M. 1993: Soil phosphorus survey at subrecent Saami winter-village sites near Inari, Finnish Lapland — A preliminary report. 6th Nordic Conference on the Application of Scientific Methods in Archaeology. *Arkeologiske Rapporter nr. 1, 1996*. Ed. by Vagn Mejdahl and Palle Siemen. Esbjerg: Esbjerg Museum.

Damm, C. B. 1994: Arkeologisk materiale i et feministisk perspektiv: hvorfor og hvordan? *K.A.N. 17-18/1994*. S. 28-51.

Engelstad, E. 1991: Gender and the use of household space: AAn ethnoarchaeological approach. *Social Space — Human Spatial Behaviour in Dwellings and Settlements*. Ed. by Ericka Engelstad, Ole Grøn and I. Lindblom. Viborg: Odense University Press. S. 49-53.

Gibbs, L. 1987: Identifying gender representation in the archaeological record: a contextual study.

The Archaeology of Contextual Meanings. Ed. by Ian Hodder. Cambridge: Cambridge University Press. S. 79-89.

Hodder, I. 1986: *Reading the Past. Current approaches to interpretation in archaeology*. 2nd edition, 1991. Cambridge: University Press.

Itkonen, T. I. 1948: *Suomen Lappalaiset vuoteen 1945 I & II*. Porvoo / Helsinki: WSOY.

Mulk, I.-M. 1994: Sirkas — ett samiskt fångstsamhälle i förändring Kr.f. -1600 e.Kr. *Studia Archaeologica Universitatis Umensis 6*. Umeå: Umeå Universitetet.

Niiniluoto, I. 1983: Tieteellinen päättely ja selittäminen. Helsinki: Otava.

Paulaharju, S. 1977: *Lapin muisteluksia*. Kolmas painos: ensimmäisen kerran ilmestynyt vuonna 1922. Porvoo/ Helsinki/ Juva: WSOY.

Schefferus, J. 1963: *Laponia eli Lapin maan ja kansan uusi ja todenmukainen kuvaus, jossa esitetään paljon tähän asti tuntemattomia tietoja lappalaisten alkuperästä, taikaukosta ja -menoista, ravinnosta, elintavoista ja askareista, samoin eläimistä ja eri metalleista, joita on heidän maassaan, huolellisesti kuvitettuna valaisevilla piirroksilla*. Latinankielinen alkuteos ilmestynyt ensimmäisen kerran 1674. Latinan kielestä suomentanut Tuomo Itkonen. Hämeenlinna: Arvi A. Karisto Osakeyhtiö.

Tornaeus, J. 1772: *Beskrifning öfwer Tornå och Kemi Lappmarker*. Författad år 1672. Stockholm: Joh. Arv. Carlbohm.

Tornaeus, J. 1900: Berättelse om Lapmarckerna och Deras Tillstånd. *Svenska Landsmål, 17 bandet 1897-1909, 2*. Genom J. A. Lundell. Julkaistu ensimmäisen kerran 1772. Uppsala: Harald Wretmans tryckeri.

Tuderus, G. 1905: En kort underrättelse Om The Österbothnische Lappar, som under Kiemi Gebiet lyda. *I Svenska Landsmål, 17 bandet 1897-1909, 6*. Genom J.A. Lundell. Julkaistu ensimmäisen kerran 1773. Uppsala: Wretmans Boktryckeri.

Wylie, A. 1985: The Reaction Against Analogy. *Advances in Archaeological Method and Theory, vol. 8*. Ed. by M. Schiffer. New York: Academic press. S. 63-111.

PALUU MENNEISYYTEEN - TYRVÄNNÖN ASTUSHISTORIAA RAUTAKAUDELTA KESKIAJALLE

ESIMERKKI ARKEOLOGISEN, HISTORIALLISEN JA LUONNONTIETEELLISEN LÄHDEAINEISTON YHDISTÄMISESTÄ TUTKITTAESSA TIETYN ALUEEN ASUTUSHISTORIAA AIKAVÄLILLÄ RAUTAKAUSI-KESKIAIKA

Jouni Taivainen

Arkeologinen aineisto päättyy yleensä ristiretkiajalle

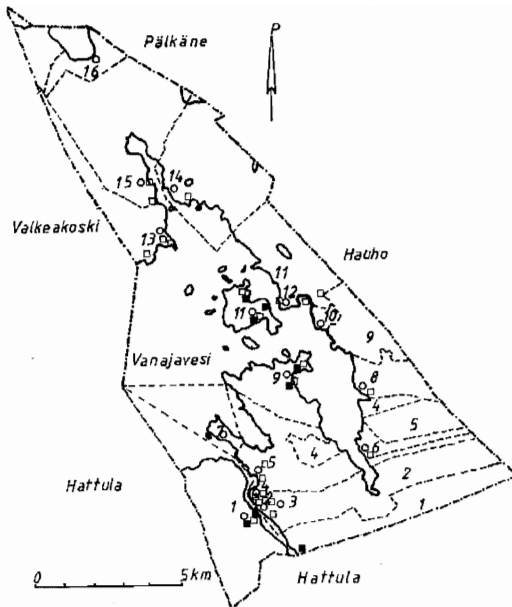
Suomalainen asutusarkeologinen tutkimus on tunnettujen rautakautisten asuinpaikkojen vähyiden vuoksi painottunut erittäin vahvasti kalmistojen tutkimuksista saatuun tietoon. Kalmistojen ajoitus ja levintä on kertonut asutuksen ajallisen ja paikallisen levinnän. Tietyn alueen esihistoriallisen asutuskehityksen kokonaiskuvan luominen pelkän arkeologisen aineiston varassa on kuitenkin todella vaikeaa ja epäluotettavaa. Tähän on syynä aineiston yleinen fragmentaarisuus tai jopa sen totaalinen puuttuminen tietyltä alueelta.

Arkeologisen aineiston puuttuminen tietyltä alueelta voi johtua esim. tutkimuksellisista syistä, eli siitä että jotakin aluetta ei ole lainkaan edes inventoitu. Toisaalta myös kulttuuriset syyt voivat johtaa näennäiseen arkeologiseen löytötyhjiöön. Hyvänä esimerkkinä on vaikkapa siirtyminen röykkiöihin tapahtuvasta polttohautauksesta ilman maanpinnalle näkyviä merkkejä tehtävään ruumishautaukseen tai esineellisestä hautaamisesta esineettömään hautaukseen, jolloin arkeologisen aineiston määrä vähenee radikaalisti tai

loppuu kokonaan.

Yleensä arkeologisen materiaalin antama informaatio loppuu viimeistään ristiretkiajalle noin vuosiin 1100-1200 jKr. "Esihistoriallisen kirjanpidon" päättymiseen tuolloin vaikutti kristinuskon juurtuminen ja esineettömän ruumishautauksen omaksuminen.

Tyrvännön alueelle kalmistojen osoittama vakiintunut asutus syntyi kansainvaellusajalla (Kivikoski 1955: 45). Vanhin kalmisto sijaitsee Antialaniemessä Suotaalan kylässä (kohde 96, numero viittaa J. Saukkosen inventointikertomukseen 1985). Merovinkiajalla kalmistoja syntyy Retulansaaren Myllymäkeen (kohde 110) ja Kiettara-Peltoituun (kohde 121) sekä Lepaan Pekkaseen (kohde 193). Viikinkiajalla syntyy uusia kalmistoja Retulansaaren Huhtaseen (kohde 129 ja 130), Lepaan Hinnonmäelle (kohde 51) ja Suotaalan Anttilaan (kohde 81). Ristiretkiajalta tunnetaan vain yksi ruumishauta Suontakaa (kohde 47), mutta edellä mainituista kohteista Retulan Myllymäestä ja Suotaalan Anttilasta on myös ristiretkiaikaisia esineitä. Näiden lisäksi Tyrvännön alueelta on

Kartta 1. Kartta Tyrvännöstä. 1=Suontaka (Ali- ja Ylikylä), 2=Lepaa, 3=Parola, 4=Mäenpää, 5=Lahdentaka, 6=Anomaa, 7=Vanajanniemi, 8=Lusi, 9=Suotaala, 10=Monittula, 11=Retula, 12=Tuomisto, 13=Mälkiäinen, 14=Monaala, 15=Uskela, 16=Tykölä. Varmat kalmistot ovat mustia neliöitä, valkoiset neliöt ovat epävarmoja rautakautisia kalmistoja/asuinpaikkoja, irtolöytöjä, kuppi- tai miekanhiontakiviä.

tarkemmin ajoittamattomia tai tutkimattomia rautakautisia röykkiöitä tai asuinpaikkoja, uhri- ja miekanhiontakiviä sekä rautakautisia irtolöytöjä, jotka myös antavat viitteitä rautakautisesta asutuskehityksestä. (Kartta 1)

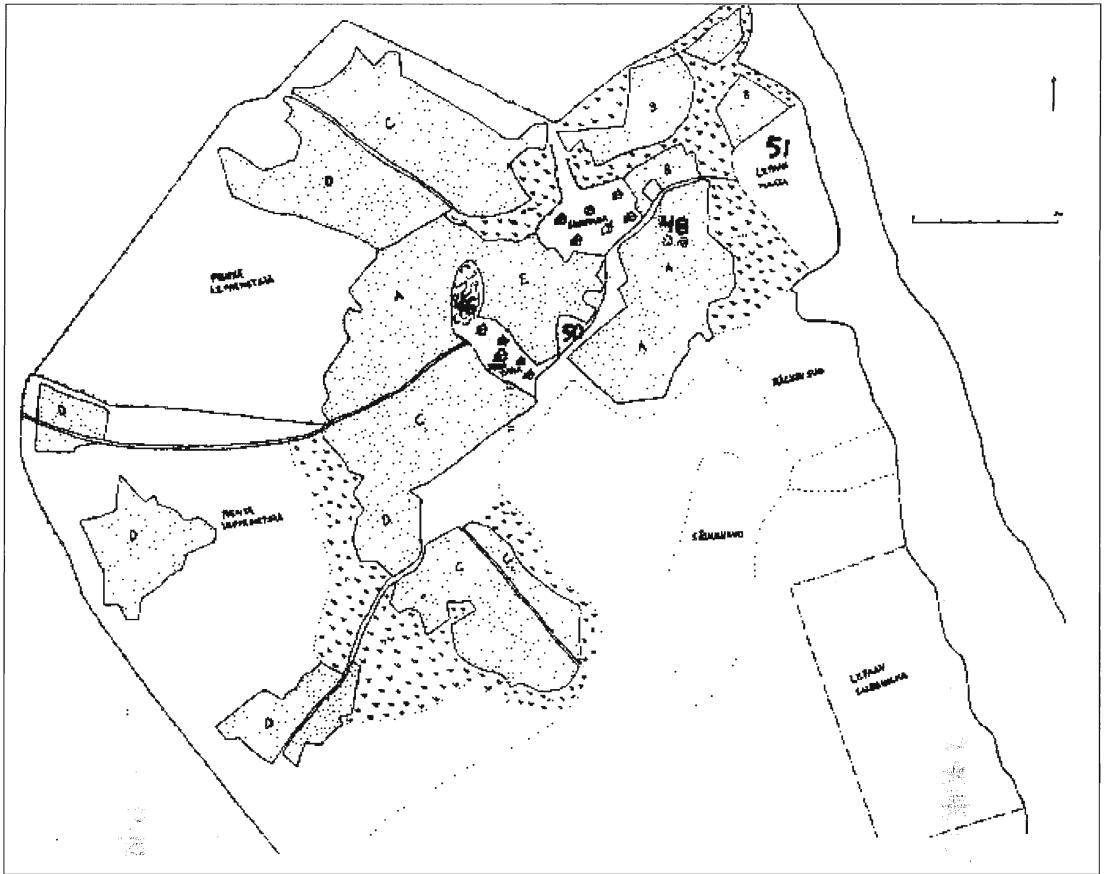
Siitepölyanalyysit - todisteita alueen varhaisimmasta peltoviljelystä

Lähialueilla tehtyjen siitepölyanalyysien mukaan näyttää siltä, että alueen vanhimmat kalmistot syntyivät suunnilleen samaan aikaan kuin varhaisin jatkuva viljanviljely alkoi. Niiden mukaan Sääksmäen Kantalassa on alkanut jatkuva peltoviljely n. 249-393 cal AD, eli nuoremmalla roomalaisajalla (Tolonen 1978). Tämä ajoitus on hieman liian aikainen Tyrvännötä ajatellen, mutta Hattulan Armijärven näytteen ajoitus (560-750 cal AD) (Vuorela 1975)

osuu juuri siihen aikaan, jolloin Tyrvännön kalmistojen kuvastama pysyvä asutus on saanut alkunsa ja vakiintunut eli kansainvaellusmerovinkiajalle. Pysyvän peltoviljelyn syntymisestä Vanajaveden alueelle on kuitenkin ehkä vahvin todiste Rapolan Matomäen muinaispelto (cal AD 780-1217) (Vikkula *et al.* 1994: 41-57). Aivan lähistöltä (Hämeenlinnan Imatran voiman polttokenttäkalmisto) on lisäksi löydetty viikinkiaikainen rautainen auranterä (Terra Tavestorum 1994: 20).

Kirjalliset lähteet alkavat yleensä vasta 1400-1500-luvuilta

Ristiretkiäkaa seuraavat vuosisadat ovat kaikkein vaikeimpia asutushistoriallisessa tutkimuksessa. Ei ole arkeologista aineistoa ja kirjallisiakin lähteitä vain perin niukasti. Esim. venäläiset ja ruotsalaiset kronikat kuitenkin kertovat, että täällä on asuttu ja tapeltu, mutta yleensä saatu "turpiin". Vasta myöhäiskeskiajalla 1400- ja 1500-luvuilla alkaa asiakirja-aineistoa olemaan enemmän. Näin on asianlaita myös Tyrvännön osalta. Usein nämä varhaisimmat maininnat koskevat omistusten vaihtoja tai rajankäyntejä. Asutushistoriallisessa mielessä näistä lähteistä saadaan selville koska tietty kylä on ensimmäisen kerran mainittu, eli milloin se ainakin on ollut jo olemassa. Erityisesti ensimmäiset maakirjat noin 1500-luvun puolivälistä ovat arvokkaita keskiaikaisen asutuksen todisteina. Niistä saadaan selville mm. kunkin kylän taloluku. Hämeessä ja Ylä-Satakunnassa niihin on lisäksi merkitty kunkin talon koukkuluku, joka oli sekä tilusmitta että erilaisten verojen maksuperuste. Useat tutkijat ovat arvelleet, että yksi koukku olisi alunperin käytännössä merkinnyt samaa kuin yksi verotettava tila, silloin kun järjestelmä Ruotsin ja kirkon vallan vakiintuessa 1200-luvulla oli luotu (Voionmaa 1912: 190-200). Tähän näkemykseen on kuitenkin suhtauduttava kriittisesti, sillä useiden tutkijoiden mukaan (esim. Pirinen 1987: 113) koukkuluvut olivat kokeneet jomonia muutoksia ensimmäisten maakirjojen

Kartta 2. Suontaan kylä vuonna 1691. Mittajana kartalla on kyynäröissä. Yksi kyynärä on noin 59 senttiä. A=multainen savimaa, (mulblanda leerjord), B=savimaa (leerjord), C=hiekkainen multamaa, (sandblanda muljord), D=hiekkamaa (rödh sand) ja E=hiekkainen savimaa (sandblanda leerjord). (MHA H 11:1-2).

laatimisen aikoihin, mikä esim. Hämeen osalta tapahtui vuonna 1539. Koukkulukua on kuitenkin käytetty lukuisissa paikallishistorioissa asutuksen suhteellisen vanhuuden ja suuruuden mittarina, esim. arkeologisen aineiston tukena, pohdittaessa ko. alueen asutushistoriaa (esim. Suvanto; Hauhon-Luopioisten-Tuuloksen historia, Pälkäneen historia, Kalvolan historia).

Ensimmäiset kartat 1600-1700-luvuilta

Vanhimmat kirjalliset todisteet kylien sijainnista, pelloista, niityistä, teistä yms. ovat karttojen muodossa. Kylästä tai alueesta riippuen

nämä vanhimmat kartat ovat yleensä 1600-1700-luvuilta (Etelä-Suomessa). Verrattaessa vanhaa karttamateriaalia nykyiseen voidaan monesti havaita maisemassa piirteitä, jotka juontavat satojen vuosien takaa, ehkä jopa esihistorialliselta ajalta. Tällaisia ovat mm. teiden kulkeminen, peltoalueiden muoto ja sijainti, peltojen keskellä olevat joutomaat ja kiviroykkiöt (jotka voivat olla tunnettujen tai hävinneiden kalmistojen paikkoja) tai itse kylien sijainti. Tyrvännön osalta tämän vanhan karttamateriaalin ja keskiaikaisten asumien paikallistamiseen tähtäävän inventoinnin perusteella kävi erittäin ilmeiseksi, että asutus on ainakin keskiajan lopulla sijainnut samoilla paikoilla kuin mitä alueen vanhin 1600-1700-luvuilta

peräisin oleva karttamateriaali osoittaa (Taivainen 1997). Tämän suuntaisia havaintoja on tehty aiemminkin, esim. läheisessä Tuuloksen kunnassa (Tvauri 1992) sekä Ruotsissa (Borna Ahlkvist & Tollin 1994: 33).

Kartasta 2 nähdään, että kylä on muodostunut kahdesta taloryhmästä. Ylikylässä on ollut kuusi ja Alikylässä viisi taloa. Näistä kumpakaan kylää ei enää ole olemassa, sillä 1900-luvun alussa paikalle rakennettiin Rosenlewin kartano, jolloin molemmat kylät hävisivät. Paikka tunnetaan kuitenkin edelleen Suontaan nimellä. Maanmittari on merkinnyt karttaan myös peltolohkojen maalajit (ks. kuvateksti). Kartan mukaan nähdään, että molemmat taloryhmät ovat sijainneet peltomaihin nähdessä niiden keskellä. Lisäksi on havaittavissa, että peltoviljelyn kannalta parhaat maat sijaitsevat lähimpänä. Vähemmän viljyvät hiekkamaat sijaitsevat kauimpana lännessä.

Vertailtaessa vuoden 1691 karttaa nykyiseen peruskarttaan ja esim. muinaisjäännöstiöihin havaitaan mielenkiintoisia seikkoja. Vesitorninmäen ristiretkiäikainen ruumishauta (kohde 50) sijaitsee Alikylästä yläviistoon oikealla olevalla valkealla läntillä pellon ja tien välissä. Hävitetty kärjäympyrä (kohde 46) taas Alikylän vasemmalla puolella olevalla mäellä. Kaksi kuppikiveä ja kolme tutkimatonta mahdollisesti rautakautista rökkiötä (kohde 48) ovat tarkalleen Ylikylän oikealla puolella olevien pellolle merkittyjen kahden kumpareen kohdalla. Kartan oikeassa yläkulmassa on lisäksi Hinnonmäen viikinkiaikainen polttokalmisto (kohde 51), joka kuuluu virran itärannalla olevalle Lepaan kartanolle.

Agrogeologiset maaperäkartat - asutuksen suhde ympäristöönsä

Asutus on aina hakeutunut paikkoihin joissa ympäröivästä luonnosta on saatu maksimaalinen hyöty minimaalisin ponnistuksin (ekonominen spatiaaliteoria, Clarke 1977: 11). Tämän perusteella voidaan asuinpaikan sijainnin suhteen tehdä päätelmiä asutusvaiheen aikaisista

elinkeinoista. Esimerkkialueelle on kalmistojen kuvaama rautakautinen kiinteä asutus juurtunut kansainvaellusajalla. Suotaalan Antialan kansainvaellusaikainen kalmisto sijaitsee agrogeologisen maaperäkartan mukaan peltoviljelyyn melko huonosti soveltuvassa moreeni- maastossa. Merovinkiaikaiset Retulansaaren ja Lepaan Pekkasen kalmistot sijaitsevat jo peltoviljelyyn paremmin soveltuvien hiesusavimaiden äärellä, mutta erityisen selvästi vasta viikinki-ristiretkiäajalla tapahtuu kalmistojen ja irtolöytöjen keskittyminen ns. kevyesti muokattavien alkeelliseen peltoviljelyyn sopivien maalajien ääreen. Näitä maalajeja ovat Tyrvännössä hiesu- ja hietasavi, hiesu, hieno hieta ja mahdollisesti myös hietamoreeni.

Esimerkki tietojen yhdistelemisestä - ns. "lantakäyrä"

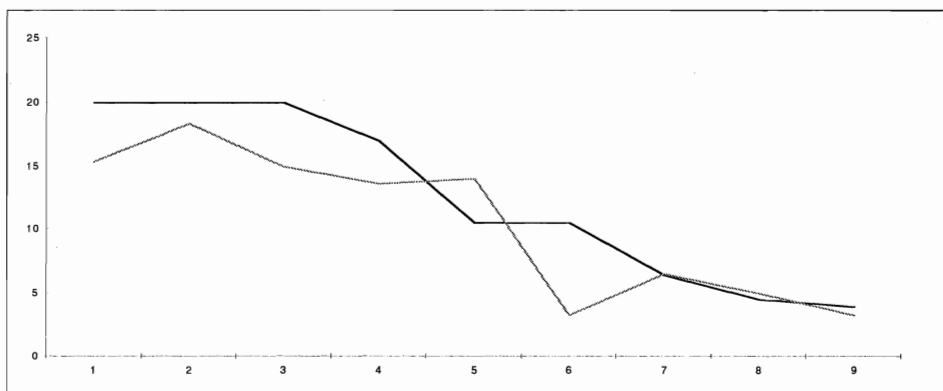
Vanhojen karttojen antama kuva maankäytöstä antaa vahvan viitteen myös keskiajan lopun maankäytöstä. On mahdollista, että vanhimpaan karttamateriaaliin merkityt rintapellet ovat olleet suurimmaksi osaksi käytössä jo keskiajan lopulla (esim. Borna Ahlkvist & Tollin 1994: 67). Tiedämme, että karjalla oli lihan- ja maidontuotannon lisäksi tärkeä merkityksensä lannan tuottamiseksi pelloille. Peltoviljely vaati lannoitusta, jota ilman se muuttui tehottomaksi. Toisaalta taas karjamäärän koko riippui käytössä olevista laiturista ja niityistä. Jos niityt olivat pienet, ei voitu pitää isoa karjaa, jolloin ei myöskään saatu paljoa lantaa, joten peltolaakaan ei voitu pitää suurena. Vuoden 1571 hopeaveroluettelossa on mainittu kunkin kylän veronalaisten talonpoikien karjavarallisuus. Kun lisäksi tiedämme, että kaksivuoroviljelyssä tarvittiin 3-4 lehmän lanta peltohehtaaria kohti, voimme tehdä koelaskelman ja katsoa kuinka monta hehtaaria kunkin kylän lantapanoksella voitiin peltoa lannoittaa ja verrata tätä tulosta 1600- 1700-lukujen kartoista laskettuihin rintapeltojen pinta-aloihin. Saamme ns. "lantakäyrän" (kaavio 1). Jos oletus ko. karttojen kuvastaman rintapeltojen verrattavuudesta

keskiajan lopun tilanteeseen pitää paikkansa pitäisi niiden pinta-alojen korreloida melko hyvin hopeaveroluettelon karjavarallisuustietojen perusteella laskettujen pinta-alalukujen kanssa.

Kuten kaaviosta nähdään, niin lantakäyrä korreloi pääosin melko hyvin vanhimman 1600-1700-lukujen karttamateriaalista lasketun peltopinta-alan kanssa. Tämä tukee yllä esitettyä käsitystä siitä, että kunkin kylän vanhimmassa karttamateriaalissa olevat pellot olisivat voineet olla viljelyksessä jo keskiajan lopulla, ainakin lantamäärä olisi ollut riittävä. Tässä laskelmassa on tietysti paljon epävarmuustekijöitä. Suurin virhemahdollisuus on siinä, että karjavarallisuustiedot ovat vain yhdeltä vuodelta. Tämä voi aiheuttaa joidenkin kylien kohdalla vääristymiä. Eri kylien välisen vanhimman karttamateriaalin ikähaitari on lisäksi n. sata vuotta, missä ajassa on varmasti tapahtunut uudisraivauksia rintapeltojenkin osalta.

Yhteenveto

Eri-ikäisen asutuksen suhteet ympäröiviin maalajeihin näyttäisivät todistavan, että peltoviljelyn asema on viimeistään viikinki-ristiretkiajalla noussut merkittävästi. Tähän lienee ainakin yhtenä syynä ollut maanmuokkauksen innovaatio eli kaariauraan liitetty rautainen vannas, joka mahdollisti mineraalimaita jäykempien hiesu- ja hietasavien käyttöönoton peltoviljelyssä (Orrman 1991: 11). Näitä maalajeja on Tyrvännössä runsaasti. Samanaikaisesti myös alueen arkeologisen materiaalin määrä (kalmistojen ja irtolöytöjen lukumäärä) kasvaa reilusti, minkä perusteella näyttää siltä, että väestön kasvu ja peltoviljelyyn siirtyminen kytkeytyvät toisiinsa. Tämän suuntaisia havaintoja on Suomessa esitetty aiemminkin (esim. Meinander 1980: 12-13; Taavitsainen 1990: 75-77). Keskiajalla asutuksen kasvaessa otetaan viljelyskäyttöön moreenimaita.

Kaavio 1. Tyrvännön kylien peltoalan ja lantakäyrän välinen korrelaatio. Y-akselilla on kunkin kylän rintapeltojen pinta-alan suuruus hehtaareina jaettuna kahdella (kaksivuoroviljelyssä aina noin puolet pellostä oli kesannolla). Yhtenäinen viiva merkitsee vanhimman karttamateriaalista planimetrin avulla laskettua rintapeltojen pinta-alaa, katkoviiva (lantakäyrä) hopeaveroluettelon mukaisen lehmämäärän perusteella lasketun maksimaalisen peltoalan, joka olisi voitu lannoittaa, kun kolmen lehmän lanta riittäisi hehtaarille. X-akselilla on kylät. 1=Mälkiäinen, 2=Uuskela, 3=Suotaala, 4=Monaala, 5=Lahdentaka, 6=Retula, 7=Lusi, 8=Anomaa, 9=Tykölä. Lantakäyrän laskennassa on jätetty kokonaan pois ihmisten, hevosten, sikojen, lampaiden, härkien, vuohien ja nuoren karjan tuottama lanta. Jos nämä olisi otettu lukuun, olisi lantakäyrä hieman korkeammalla. Tähän laskelmaan on otettu mukaan vain ne Tyrvännön kylät, joista on ollut hopeaveroluettelossa tietoja.

Kylä	K	T	P/ha	Pellot/agro	Ka/i	Ka/asp.
Suontaka	144	7	63	IIsS, IIs, IIIIt, IIIIk, KIIIt	k6 (i5)	on?
Suotaala	78	13	40	IIsS, SrMr	k3 k5-6 i2-3 i5	on
Uskela	72	13	40	IIsS	ei	on
Mälkinen	72	8	40	IIsS, IIIS	i4	on?
Monaala	47	9	34	IIsS	ei	on
Lepaa	?	1	21	IIsS, IIItMr, SrMr	k4 k5 i5 i6	on
Lahdentaka	78	9	21	SrMr, IIsS	i5	ei
Retula	27-(44)	3	21	SrMr, IIsS	k4-6 k4 k5 i2-3 i4	on
Lusi	20	5	13	SrMr, savi	i2-3	ei
Anomaa	21	6	9	SrMr, savi	i2-3	ei
Parola	24	2	8	IIIIk, SrMr	ei	ei
Tykölä	4	1	8	IIIIk, IIsS	ei	ei
Mäenpää	22	1	5	IIIMr	ei	ei
Monittula	4	1	4	SrMr	ei	ei
Tuomisto	4	1	2,8	SrMr	(i5-6)	ei
Vanajanni.	?	1	2,3	SrMr	ei	ei

Taulukko 1. K -sarake kertoo kylän koukkuluvun 1/24 osina (Suvanto 1995, paitsi Suontaka, Mäkelä 1979). T -sarakkeeseen on merkitty kylän tilaluku 1560-luvulla (Suomen asutus 1560-luvulla). P/ha -sarakeesta käy ilmi kylän rintapeltojen pinta-ala hehtaareina vanhimmasta kartasta mitattuna. Ka/i -sarakeeseen on merkitty kylän kalmistot ja irtolöydöt sekä miltä periodilta nämä ovat, k=kalmisto, i=irtolöytö, 2=nuorempi roomalaisaika, 3=kansainvaellusaika jne. sulkeissa olevat numerot tarkoittavat epäselviä löytöyhteyksiä. Ka/asp. -sarake kertoo, onko kylän alueella tarkemmin tutkimattomia rautakautisia kalmistoja tai asuinpaikkoja, kysymysmerkkiä Mälkiäisten kohdalla tarkoittaa mahdollista kalmistoa Neroonniemessä, joka kuitenkin on täysin tutkimaton.

Arkeologisen materiaalin ja keskiaikaisten kylien väliset suhteet osoittavat (taulukko 1), että asutus on alueella siirtynyt rautakauden lopulla (viikinki-ristiretkiaikana) samoihin paikkoihin, joista tunnetaan keskiaikaisia kyliä. Tämän perusteella näyttää siltä, että rautakauden lopun asuinpaikat sijaitsevat aivan keskiaikaisten kylämäkien tuntumassa tai jopa niiden paikalla. Rautakautinen materiaali korreloi positiivisesti kylien koukkuluvun suuruuden ja peltomaan laadun kanssa siten, että koukkuluvultaan suuret kylät (koukkuluku n. 2-3 tai enemmän) si-

jaitsevat rautakauden lopun muinaisjäännösten välittömässä läheisyydessä ja niiden peltomaat (vanhimmassa karttamateriaalissa) ovat suureksi osaksi hiesu- ja hietasavilla, sekä lisäksi hienojakoisilla mineraalimailla. Tällaisia kyliä ovat Suontaka, Lepaa, Suotaala ja Retula (ks. taulukko 1). Sen sijaan alueen pienen koukkuluvun omaavat kylät (koukkuluku yksi tai pienempi) sijaitsevat lähes poikkeuksetta moreenimaiden ympäröiminä, eikä niiden alueelta tunneta myöskään rautakauden lopun muinaisjäännöksiä tai irtolöytöjä. Tähän ryhmään kuuluvat Anomaa, Lusi, Parola, Monittula, Tykölä, Vanajanniemi ja Tuomisto. Tämän säännönmukaisuuden perusteella on pystytty ajoittamaan alueen sellaisia kyliä, joiden osalta arkeologinen materiaali ei ole pystynyt antamaan ajoitusta. Näin on Lahdentaan ja Tyrvännön pohjois-osan suurten kylien Uskelan, Mälkiäisten ja Monaalan osalta, joiden kohdalla arkeologinen materiaali on vähäistä tai vaikeasti ajoitettavaa, mutta joiden koukkuluvut ja ympäristötekijät viittaavat niiden rautakautiseen juureen. Näiden kylien koukkuluvut ovat kahden ja kolmen välillä. Niiden peltomaat vanhimman karttamateriaalin mukaan ovat sijainneet lähes yksinomaan hiesusavella. Ne ovat näiltä tiedoiltaan hyvin identtisiä esim. Suotalan kanssa, jonka kupeessa on siis viikinki-ristiretkiajan kalmisto. Näin ajatellen näyttäisi siltä, että Uskelan, Mälkiäisten, Monaalan ja Lahdentaan arkeologisten löytöjen vähäisyys johtuisi jostain muusta syystä kuin siitä ettei niitä olisi. Tyrvännön kylistä vaikeimmin ajoitettava on Mäenpää (koukkuluku hieman alle yksi), jonka alueella on kaksi rautakautista tarkemmin ajoittamatonta kiinteää muinaisjäännöstä. Sen sijainti Tyrvännön keskialueella ja peltomaiden laatu viittaavat kuitenkin mieluummin rautakautiseen kuin keskiaikaiseen syntyyn.

Tämän tutkimuksen perusteella näyttää siltä, että tietyn alueen asutushistoriallisen kehityksen seuraamiseen on saatavissa lisätietoa yhdistelemällä arkeologista, historiallista ja luonnontieteellistä lähdeaineistoa. Tutkimuksen myötä nousee esiin kysymys saman metodin käyttämisestä laajemmalla alueella, jolloin

voitaisiin vertailla kehityksen kulkua suurem-
massa mittakaavassa. Toisaalta tämän tyyppis-
tä tutkimusta voitaisiin käyttää lähtökohtana
tietyn alueen tarkempia tutkimuksia silmällä
pitäen haluttaessa esim. yksityiskohtaisempaa
tietoa vaikkapa maanviljelyksen kehityksestä
ja leviämisestä kylätasolla, tällöin tutkimusta
voitaisiin syventää vaikkapa kenttätutkimusten
avulla (esim. peltoraunioiden alta mahdollises-
ti löytyvien polttoraivaushiilien ajoitus tms).
Näin päästäisiin vertailemaan eri tyyppisten
kylien kohdalta saatuja tuloksia keskenään ja
nähtäisiin vahvistavatko vai kumoavatko näin
saadut tulokset tällä eri aineistojen yhdistely-
metodilla saatua kuvaa yleisestä asutus-
kehityksestä ja esim. peltoviljelyn etenemisestä
eri alueille.

Lähteet

(Mainittu vain tässä jutussa käytetyt viitteet.
Tarkka lähdeluettelo löytyy pro-gradustani
"Tyrvännön rautakauden ja keskiajan asutus-
historia" Turun yliopisto, Kulttuurien tutki-
muksen laitos, suomalainen ja vertaileva arke-
ologia).

Kartat ja arkistolähteet

Saukkonen, J. 1985: Hattulan muinaisjännökset.
Inventointikertomus. Museovirasto, arkeologi-
an osaston topografinen arkisto, Helsinki.
Suontaka 1691 H 11: 1-2. Maanmittaushallituksen
arkisto (MHA), Helsinki.
Taivainen, J. 1997: Entisen Tyrvännön pitäjän
asutushistoriallinen inventointi. Museovirasto,
rakennushistorian osaston arkisto, Helsinki.
Tvauri, A. 1992 Tuuloksen kunnan keskiaikaisen
asutuksen arkeologinen inventointi. Museovi-
rasto, rakennushistorian osaston arkisto, Hel-
sinki.

Kirjallisuus

Borna Ahlkvist, H. & Tollin, C. 1994: Kring Stång:
en kulturgeografisk utvärdering byggd på äldre
lantmäteriakter och historiska kartöverlägg.
*Riksantikvarieämbetets arkeologiska undersök-
ningar. Skrifter n:o 7.*

Clarke, D. L. 1977: *Spatial information in
archaeology.* London.

Kivikoski, E. 1955: Hämeen historia 1. Hämeenlin-
na.

Meinander, C. F. 1980: The Finnish society during
the 8 th-12 th centuries. Feno-Ugri et slavi
1978. *Helsingin yliopiston arkeologian laitos
moniste nr. 22.*

Mäkelä, A. 1979: Hattulan kihlakunnan ja Porvoon
läänin autoituminen myöhäiskeskiajalla ja uu-
den ajan alussa. *Historiallisia tutkimuksia* 109.

Orrman, E. 1991: Geographical factors in the spread
of permanent settlement in parts of Finland and
Sweden from the end of iron age to the
beginning of modern times. *Fennoscandia
archaeologica* VII.

Pirinen, K. 1987: Koukkuverotuksen alkuperä.
Muinaisrunot ja todellisuus. Suomen kansan
vanhojen runojen historiallinen tausta. *Histori-
an aitta* XX.

Suomen hopeaveroluettelot 1571. III Häme. *Suo-
men historian lähteitä* V, 3.

Suvanto, S. 1995: Yksilö myöhäiskeskiajan
talonpoikaisyhteiskunnassa. Sääksmäen
kihlakunta 1400-luvun alusta 1570 -luvulle.
Historiallisia tutkimuksia 193.

Taavitsainen, J.-P. 1990: Ancient hillforts of Fin-
land. Problems of analysis, chronology and
interpretation with special reference to the
hillfort of Kuhmoinen. *SMYA* 94.

Terra Tavestorum, hämäläisten maa 1994. Vamma-
la.

Tolonen, M. 1978: The history of agriculture in
Sääksmäki traced by pollen analysis. *Ann. Bot.
Fennici* 15, 47-54.

Vikkula, A., Seppälä, S.-L. & Lempiäinen, T. 1994:
The ancient field of Rapola. *Fennoscandia
archaeologica* XI.

Voimaa, V. 1912: *Suomalaisia keskiajan tutkimuk-
sia.* Porvoo.

Vuorela, I. 1975: Pollen analysis as means of tracing
settlement history in SW-Finland. *Acta
Botanica Fennica* 104.

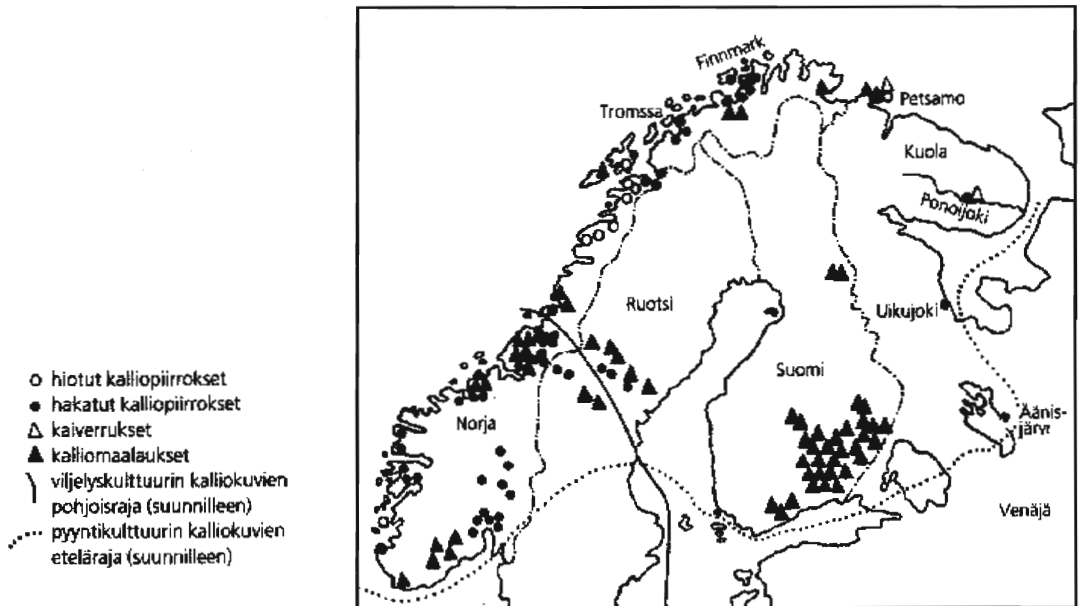
KALLIOMAALAUKSEMME - USKONTOARKEOLOGISEN TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHTIA

Janne Saavalainen

Kesän 1999 loppuun mennessä on Suomesta löydetty kaikkiaan yli 90 kalliokuvakohdetta, joista kahdeksisenkymmentä on voitu luokitella varsinaisiksi maalauksiksi tunnistettavien merkien perusteella¹. Aihepiiristöltään kalliomaalaustemme perin suppeat kuvaesitykset liittyvät laajempaan pohjoisen pyyntikulttuurien kuvastoon. Valtaosa Pohjois-Euroopan kalliomaalauksista sijaitsee Suomessa, Skandinaviassa kalliopiirokset ovat pääasiallisin ja Itä-Karjalassa ainoa kalliokuvaperinteen muoto.

(Kartta) Tässä artikkelissa pohdin lyhyesti suomalaisen kalliomaalaustutkimuksen nykytilaa, mahdollisuuksia ja tulevaisuudennäkymiä lähinnä uskontoarkeologisen sisältötutkimuksen näkökulmista.

Vaikka kalliomaalaukset muodostavat maassamme varsin merkittävän muinaisjännösryhmän on kiinnostus kuvaseinämiä kohtaan ollut vuosikymmenten saatossa varsin laimea. Ainoastaan muutama arkeologi on rojennut innostua aiheesta. Erityisesti kalliomaala-

Kartta. Fennoskandian ja Itä-Karjalan pyyntikulttuureihin liittyvät kalliomaalaukset ja -pirokset. Kartan koontanut eri lähteistä Pekka Kivikäs (1995:12).

lausten tulkinta on jäänyt muiden alojen tutkijoiden ja harrastaja-arkeologien harteille. Sisältötutkimus kanonisoituu Anna-Leena Siikalan *Suomen Antropologissa* 1980 julkaistussa artikkelissa *Mitä kalliomaalaukset kertovat Suomen kampakeraamisen väestön uskomusmaailmasta?* Maalausten perusteella Siikala on pyrkinyt rekonstruoimaan kalliokuvien välittämää Sisä-Suomen kivikauden² pyytäjän samantistiseksi hahmoteltavaa uskomusmaailmaa.

Arkeologian nihkeä suhtautuminen kalliomaalaustutkimukseen on toisaalta ymmärrettävää. Yleisesti kalliomaalaukset on tulkittu osaksi henkistä kulttuuria. Jos kuvakalliot heijastavat muinaisia uskomuksia ollaan tutkimuksessa useiden ehkä ratkaisemattomien ongelmien edessä. Voidaan kysyä, onko muinaisista ajatuksista, tunteista ja käsityksistä yleensäkin mahdollista rakentaa luotettavaa kuvaa? Uskonnon ja maailmankuvan tutkimus on problemaattista tämän päivän aineistonkin perusteella - esihistorian kohdalla ongelmat vain korostuvat (Purhonen 1998:9). Lisäksi kalliomaalausten tarjoama tutkimusmateriaali on vaikeasti ajoitettavaa, huonosti säilynyttä ja fragmentaarisuudessaan monitulkintaista.

On kuitenkin muistettava, että arkeologiset päätelmät ovat aina spekulatioita, lukuisia epävarmuustekijöitä sisältäviä. Tutkimuksessa on usein tyydyttävä todennäköisten, vaihtoehtoisten ratkaisumallien etsimiseen ja niiden mahdollisimman hyvään perusteluun. Ei siis riitä, että pystymme jokseenkin tarkasti ajoittamaan ja dokumentoimaan kallioihin maalatut kuvat ja topografisten tietojen perusteella löytämään uusia maalausseinämiä. Meidän olisi myös jotenkin kyettävä tulkitsemaan merkit, astumaan maalausten takaiseen maailmaan ja hahmottamaan kuvien sisältämiä merkityskategorioita.

Lähtökohtia sisältöanalyysille

Virolainen kalliotaiteen tuntija Enn Ernits on viime vuosina kartoittanut laajalti Äänisen alueen kalliopiiroksia ja niihin liittyvää tutkimus-

ta. Hänen mukaansa kalliokuvaperinteen tulkintojen uskottavuus riippuu useista toisiinsa linkittyvistä tekijöistä: (1) kopioiden tarkkuudesta, (2) piirroshahmojen tunnistamisesta, (3) mahdollisten kompositioiden toteamisesta, (4) niiden eri osien ajoittamisesta ja (5) sopivan vertailuaineiston valinnasta ja käytöstä (Ernits 1990:36). Suomalaisen kalliokuvatutkimuksen osalta täytyy todeta, ettei yhdelläkään edellä mainituista tasoista ole tähän mennessä saavutettu vaadittavaa tarkkuutta.

Tähänastista kalliomaalaustutkimusta meillä voikin luonnehtia perin epäsystemaattiseksi. Sekavuus johtuu paitsi suomalaisen kalliomaalaustutkimuksen lyhyehköstä historiasta ja periaatteellisista kysymyksistä koskien mahdollisuuksia tulkita esihistoriallisen kulttuurin henkisiä ulottuvuuksia materiaalsen jäämistön perusteella myös osaltaan monitieteisyyden vaatimuksesta.

Aineiston luonteesta johtuen ei yhden tieteenalan keinoin voida saavuttaa tarvittavaa yleispätevyyttä. Mitä kauemmaksi historiassa edetään sitä ohuemmaksi lähdeaineisto käy. Tarkasteltaessa vuosituhansia vanhoja ilmiöitä on tutkijan tartuttava kaikkiin mahdollisiin oljenkorsiin. Niinpä tutkimuskohdetta tulisi lähestyä mahdollisimman monista eri näkökulmista, koota paloja eri tutkimusalojen piireistä ja vertailla saatuja tuloksia ennen lopullisten päätelmien tekemistä. (Vrt. Vilkuna 1992:26)

Kalliomaalaustutkimus vaatii tiettyä työnjakoa lähitieteiden kesken; arkeologisen materiaalin ja metodiikan rinnalle tarvitaan paitsi uskonto- myös kansa- ja kielitieteen sekä kansanrunoudentutkimuksenkin tarjoamia aineistoja ja työvälineitä. Tästä johtuen yhden tutkijan on lähes mahdotonta hallita koko vaadittavaa eri tieteenaloihin sisältyvää aineistoa ja metodiikkaa. Tulevaisuudessa tutkimusta olisikin pyrittävä viemään eteenpäin monitieteisenä yhteisprojektina. Edellä mainittujen alojen lisäksi myös ainakin tilastotieteellä, semiotiikalla, ehkäpä astronomiallakin voi olla osansa annettavana pohdittaessa kalliomaalaustemme sisältökysymyksiä.

Ensiaskelena kohti luotettavampia tutki-

mustuloksia on ehdottomasti hankkiutuminen eroon peitepiirrosten subjektiivisesta epäpartakuudesta. Ankarakaan lähdekritiikkiä tulisi harjoittaa erityisesti silmäiltäessä vanhimpia yksivärisiä ja pelkistettyjä jäljennöksiä, joiden luotettavuudesta keskustellaan paljon (esim. Miettinen 1990:38). Kalliomaalauksen tutkijoille peitepiirroksiset ovat se lähdemateriaali, johon suureksi osaksi tukeudutaan ja joihin on pakko voida luottaa. On mahdoton ajatus, että jokainen tutkija kävisi henkilökohtaisesti läpi Suomen kuvakalliot rakentaen omat tulkintansa näkemänsä perusteella. Nykyisillä kuvankäsittelyohjelmilla on vihdoin mahdollista tuottaa objektiivisempia dokumentointeja maalauksista³. Tällaisten kuvapelkistysten ja kattavan tietokannan aikaansaaminen varsin rajallisesta materiaalista onkin enää intressikysymys. (Kuva 1)

Kivikautisten uskomusjärjestelmien tutkimuksen lähteitä

Esihistoriallisten pyyntikulttuurien piirissä tuskin maalailtiin ja uurreltiin kuvia kalliioihin ainakaan ensisijaisesti esteettisistä syistä. Sen sijaan lähtökohtina ovat olleet yhteisön kannalta elintärkeinä pidetyt uskomukselliset tarpeet, erityisesti pyyntiin ja saaliin riittävyteen liittyvät pelot ja toiveet (Huurre 1998:278). Kalliokuvapaikkoja onkin pidettävä luojilleen ja käyttäjilleen ainakin jonkin asteisina sakraalipaikkoina, joiden kuvastoissa heijastuvat muinaisten suomalaisten uskomusmaailma ja tapa jäsentää ympäröivää todellisuutta (Grönhagen 1994:1). Esihistoriallisten uskomuskompleksien tutkimus sisältää kuitenkin monia kompastuskiviä. Yksi suurimmista ongelmista on kuvien mahdollinen, jopa todennäköinen symbolisuus, tarkoitusten kätkeytyminen meille vieraiden muotojen ja merkitysten taakse.

Pyrittäessä rakentamaan kuvaa esihistoriallisista uskomusjärjestelmistä tarjoavat kalliomaalaukset hankalan, mutta ilmaisuvoimaimman lähdeaineiston. Savi-idolit, puu-, kivi- ja meripihkaesineet sekä hautaustavat yhdessä

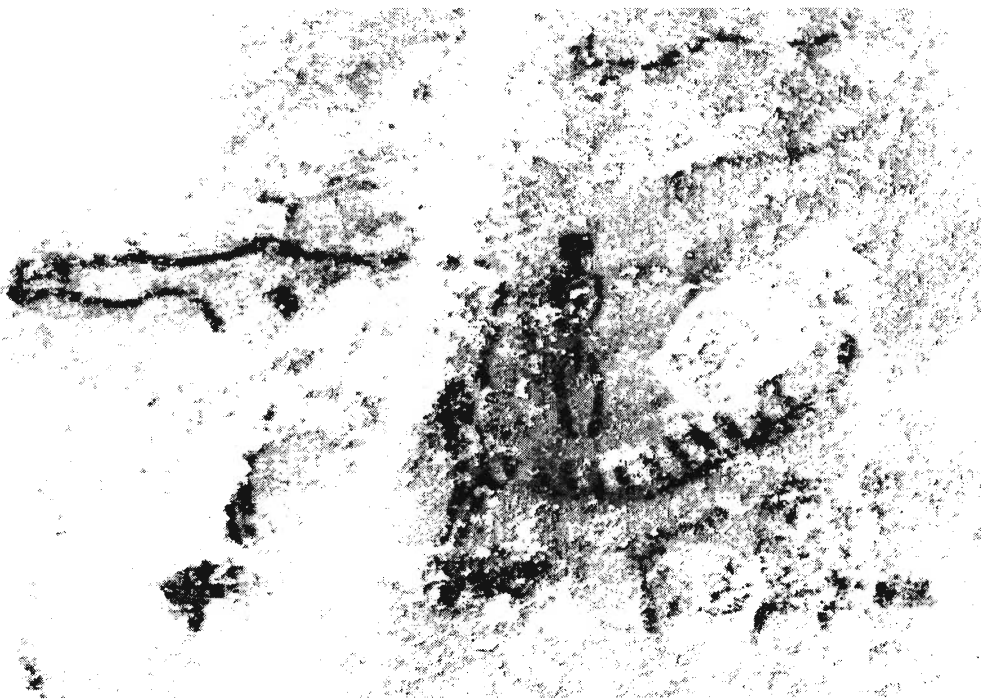
kalliokuvaperinteen kanssa kuvastavat kulloistakin uskonnollista ajattelua. Muinaisten suomalaisten henkisen kulttuurin muotoja tutkittaessa muodostaa arkeologinen aineisto ainoan konkreettisen lähteistön. Vaikka aika on kuluttanut ja maankäyttö tuhonnut ja siirtänyt muinaisjäänöksiä, ovat ne kuitenkin esihistoriallisten kulttuurien henkistenkin osa-alueiden valottamiseksi primaariaineistoa siinä mielessä, ettei niissä näy myöhempiä inhimillisiä kädenjälkiä kuten on laita monien muiden lähteiden osalla.

Kansatieteellisten vertailujen tekemisessä on omat ongelmansa. Millä perusteilla analogioita esihistoriallisten ja historiallisten kulttuuripiirteiden välille voidaan yleensäkin tehdä? Samoin varsin vaikeaselkoisena näyttää kansanrunoudessa ilmenevien muinaisten kerrostumien soveltaminen muinaisuskon tutkimukseen. Uskomusperinne kuuluu Anna-Leena Siikan mukaan ”muiden kulttuuriin syvään juurtuneiden ajatustapojen ohella hitaasti uusiutuvaan traditioon”, jonka sisällä muutokset tapahtuvat hitaasti. Nämä mentaaliset ”pitkän keston vankilat” ohjaavat ihmisten ajattelua vielä pitkään yhteiskunnallisten muutosten jälkeenkin. Kirjallisessa ja kaavamaisessa suullisessa perinteessä on tämän vuoksi voinut erilaisina kerrostumina säilyä eri aikakausia edustavia mentaalirakenteita, jopa kivikauden suomalaisten ”sielullisia varustuksia”. (Siikala 1992:24-27; ks. myös esim. Kuusi 1963:129-146)

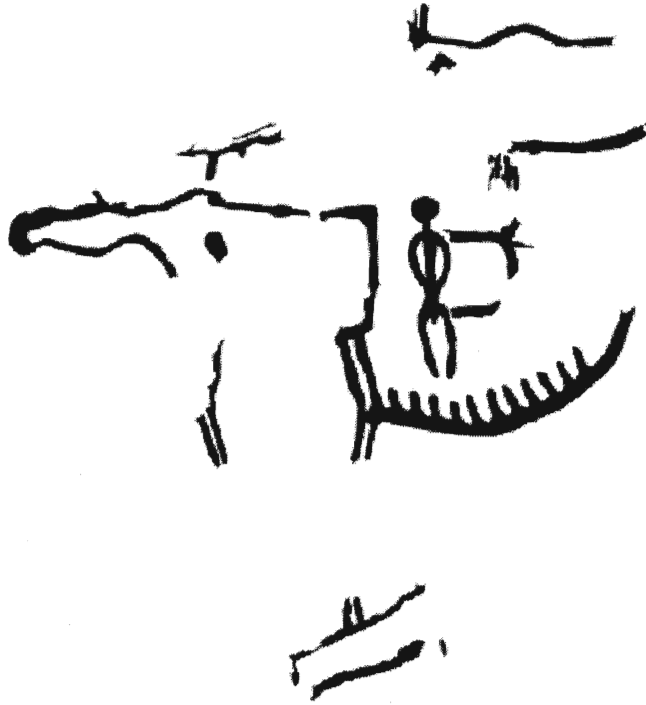
Muinaissuomalainen uskomusperinne on elänyt ennen kaikkea riiteissä, mutta myös eepisessä folkloressa, sukupolvilta toisille periytyneissä kertomuksissa ja lauluissa. Ainakin jossain määrin epiikan voidaan katsoa heijastavan todellisen käyttäytymisen muotoja. (Siikala 1992:15) Arkaaisimmat teemat on löydettävissä myytti-, samaani- ja riittirunoudesta (Pentikäinen 1985:54). Lisäksi *Suomen Kansan Vanhojen Runojen (SKVR)* loitsukokoelmat käsittävät laajan aineiston tietäjien luonnonnostatus-, varaus- ja manaussanoja, jotka niin ikään tarjoavat johtolankoja muinaisuskon varhaisimpien piirteiden selvittämiseksi.

Kuva 1a: Astuvansalmen kuvaryhmä b. Valokuva P. Halinen.

Kuva 1b: Kuvaryhmä b:stä tehty photoshop -pelkistys. Punasävyt nostettu esiin, muut häivytetty. Kuvan käsittely J. Saavalainen.

Kuva 1c: Samainen kuvaryhmä peitepiirroksena P. Sarvaan (1969:12) mukaan.

Kuva 1d: Ihmishahmo-hirvieläin-vene/sarvikuvio -kombinaatio P. Kivikkään (1995:56) jäljentämänä.

Erityisen tärkeänä tehtävänä Timo Miettinen näkee laajamittaisen hirvi-, aurinko- ja metsätäjäteemojen analysoinnin kansanrunoudessa ja folkloressa (Miettinen 1990:38). Aivan yhtä tärkeää olisi koota kalliokuvakohteisiin liittyvä laaja paikallisperinne ja nimistö lähempää tarkastelua varten.

Muinaisen maailmankuvan perusrakenteiden hahmotelusta

Maalausten kätkeytyä merkityksiä on ehkäpä hyödyllisintä lähestyä ensialkuun yksityiskohdallisen kuvamotiivien semioottisen analyysin kautta. Kalliomaalauksemme muodostuvat varsin harvoista, lukumäärältään vaihtelevista kuva-aiheista, joiden tarkastelulla suhteessa kuvakokonaisuuteen ja sen toisiin merkkeihin voimme saada selville kuvat tuottaneen kulttuurin ”kognitiivisen kentän perusrakenteet, esim. tiettyä maailmanhahmotustapaa ilmaisevat struktuurit, joiden puitteissa kuviot saavat merkityksensä”. Anna-Leena Siikala on hahmotellut kalliomaalausten motiivistoon sisältyviä merkityskategorioita kuva-aiheiden ilmaisemien vastakohtaisuuksien avulla. Kuvamotiivien esiintymisen ja suhteiden perusteella voimme yksinkertaistetusti todeta kysymyksen olleen perimmiltään ihmisen ja hirven, pyyntimiehen ja luonnon hyödynnettävän osan, välisestä vuoropuhelusta (Siikala 1980:178-180; ks. myös Hoppál 1985:116).⁴

Semioottinen analyysi ei kuitenkaan yksin yllä kulttuurispesifisten, esimerkiksi uskonnollisten merkitysten paljastamiseen. Tulkinnoissa onkin ”lähdeittävä kyseisen kulttuurin kokonaistyyppistä ja tarkasteltava tutkimuskohteena olevaa arkeologista jäämistöä tämän kulttuurikokonaisuuden ilmauksena”. (Siikala 1980:180) Toisin sanoen kalliomaalauksia ei voi nähdä muusta samanaikaisesta ja samalla paikalla vaikuttaneesta arkeologisesta kulttuurista irrallisena ilmiönä. Timo Miettisen mukaan ”kalliotaitteen tutkimuksen yleisenä lähtökohana ja taustana on tietenkin arkeologisen perustutkimuksen koko skaala ja sen edistymi-

nen. Kalliotaitteen muotoa ja sisältöä on lähestyttävä ensisijaisesti sen luoneen esihistoriallisen kulttuurin mahdollisimman täydellisen rekonstruoinnin ja kontekstin pohjalta. Mitä enemmän tiedämme ko. kulttuurin taloudellisyhteiskunnallisista rakenteista, sitä mielekkäämmäksi voi myös kalliotaitteen funktio siinä ilmetä.” (Miettinen 1990:38)

Mihály Hoppál on puolestaan soveltanut tutkimuksissaan Siperian kalliotaitteesta niin kutsuttua etnosemioottista tulkintaa. Semioottisesta metodologiasta on yritetty luoda uutta apuvälinettä etnografiaan, erityisesti kansantaitteen tutkimukseen. (Hoppál 1985:115) Jan Nordbladh on aikaisemmin käyttänyt kyseisenlaista lähestymistapaa Skandinavian kalliopiirroksiin. Nordbladh kirjoittaa: ”Esihistoriallisia kuvia – joita ei välttämättä pidä kutsua taiteeksi – voidaan symbolijärjestelminä tulkita semioottisesti tai, yleisemmin, osana sosiaalista kommunikaatiota. Kommunikaatio on aina kulttuurisidonnaista ja voimakkaasti riippuvaista siitä todellisesta käyttöyhteydestä, jossa merkit ja/tai symbolit esiintyvät.” (Hoppál 1985:115; Nordbladh 1978:66)

Etnosemiotiikalla Hoppál tarkoittaa ”etnokulttuurisen yhteisön merkkijärjestelmien tuottamisen kuvaamista ja ymmärtämistä”. Kalliotaitteen tutkimuksessa käyttämässään etnosemioottisessa merkkijärjestelmiä kuvaavassa ja analysoivassa lähestymistavassa hän on erottanut kolme tasoa (Hoppál 1985:115-116):

1) syntaktinen tutkimus, jossa tarkastellaan merkkien ja merkkikompleksien välisiä suhteita ja tietyn kuvaryhmän sisällä olevien merkkien välisiä yhteyksiä sääteleviä lainalaisuuksia.

2) semanttinen tutkimus, jossa pyritään selvittämään merkin ja kallioon kuvatun esineen tai asian välisiä suhteita ja niiden välittämiä sanomia.

3) pragmaattinen analyysi, jossa käsitellään merkkien ja niiden käyttäjien välistä suhdetta.

Kalliotaitteen sisältötutkimuksessa ei ole mahdollista edetä ilman yleisesti sovellettavaa metodia. Edellä mainittu kolmitasoinen semioottinen analyysi voi osaltaan tarjota välineitä

Kuva 2. Hirvi Laukaan Saraakalliolta. Peitepiirros Timo Miettinen. Museoviraston arkeologian osaston arkisto.

merkkijärjestelmien ymmärtämiseksi. Hoppálin mukaan kaikki kalliokuvaperinteen ”uskonnollista” käyttöä koskevat kysymykset kuuluvat etnosemioottisen tarkastelun pragmaattiselle tasolle. Siikalan tapaa lähestyä maalausperinnettä kulttuurin yleisen hahmottamisen kautta pyrkiessään ymmärtämään merkkien käyttäjiä voidaan kutsua juuri pragmaattiseksi analyysiksi. (Hoppál 1985:117; ks. myös Miettinen 1990:39)

Miettinen pitää Hoppálin jaotuksessa sisältötutkimuksen kannalta tärkeimpänä semanttista analyysia, jonka päämääränä on selvittää kalliokuvaperinteen ja todellisuuden välisen suhteen sisältöä. Tämä ei ”kuitenkaan ole mahdollista ilman pragmaattista analyysia, merkkien kytkemistä niiden käyttäjien kautta arkeologisen perustutkimuksen hahmottelemaan yhteiskunnalliseen ja elinkeinolliseen kulttuuristaan”. Syntaktista analyysia voidaan pitää tutkimuksen viimeisenä vaiheena. (Miettinen 1990:39)

Uskontoekologiset perusteet etnografisille analogioille

Esihistoriallisten uskontomuotojen tutkimus joutuu rakentamaan päätelmänsä kulttuurien luonteesta ”harvojen, luonnonolosuhteisiin tai esineelliseen jäämistöön liittyvien indikaattorien perusteella” (Siikala 1992:104), mistä johtuen muinaisten kulttuuripiirteiden hahmotus on aina ongelmallista ja parhaimmillaankin vain todennäköisyyksiin yltävää päättelyä. Uskontoarkeologisen tarkastelun pohjaksi Åke Hultkrantz on tarjonnut uskontohistoriallis-typologista tutkimustapaa, jossa yleisten kulttuuri-ekologisten teorioiden mukaisesti painotetaan luonnonympäristön vaikutusta kulttuuripiirteiden – tuotanto, tekniikka, toimeentulomallit, sosiaaliset käyttäytymiskaavat, uskomuskäytänteet jne. – säätelijänä. Arkeologista aineistoa tarkastellaan uskontohistoriallis-typologisessa rekonstruktiossa ekologisen ja etnografisen tiedon pohjalta. (Hultkrantz 1965:266; 1979:236)

Varhaiskantaissa kulttuureissa ei uskomusjärjestelmiä voida erottaa itsenäisiksi, kulttuurikokonaisuudesta irrallisiksi instituutioiksi vaan yhteisön uskontoelämä kytkeytyy elimellisesti ja luonnollisesti kulttuurin muihin sisäisiin rakenteisiin seuraten (kulttuuri-evolutionistisen käsityksen mukaisesti) kehityksen kulloistakin linjaa. Niinpä kulttuurimuodon voidaan jo sinänsä olettaa osoittavan ”minkälaiset ajattelun tavat ja uskomuskäytänteet ovat sille ominaisia”. Varhaiskantaisten keräilijä-metsästäjien uskomusjärjestelmissä onkin nähtävissä tiettyjä rakenteellisia yhtäläisyyksiä, samankaltaisia maailmanjäsenystapoja, joita ei enää maata viljelevien kulttuurien piirissä tunneta. Anna-Leena Siikalan mukaan tämä ei merkitse, etteikö metsästyksensojen uskomuskäytänteissä tavattaisi kulttuurista variaatiota, vaan sitä, että yhteinen ”käsitys supranormaalista ja supranormaalin vaikutuksesta ihmisen elämään saa muotonsa toimeen-

Kuva 3. Ruokolahden kolmiköytisenvuoren kalliomaalaus ihmis-, käärme- ja hirvihahmoineen. Peitepiirros Mietinen, T. 1985: Etelä-Karjalan esihistoriaa. Etelä-Karjalan historian kuvia. Etelä-Karjalan maakuntaliiton kotiseutusarja, 3. osa. Imatra. s. 17.

tulon takaavan ihmisen ja luonnon välisen vuorovaikutuksen pohjalta”. (Siikala 1980:180) Ekologisen ympäristön, toimeentulostrategioiden ja teknologisen tason vastaavuus näyttäisi tuottavan tyypiltään samankaltaisia kulttuurin muotoja, käyttäytymismalleja ja siten myös yhteneviä uskonnollisia piirteitä. Uskontoekologisin tutkimusottein pyritään ”kulttuuri-historiallisen tarkastelun sijasta etsimään analogioita kulttuurien tavassa toimia samanlaisissa miljöissä, samankaltaisten mallien mukaisesti”. Yksityisiä uskontoelämän piirteitä metodi ei pysty paljastamaan. Sen sijaan ”pyritään hahmottamaan kulttuurityyppien mukaisia uskontotyyppejä” (Siikala 1992:104). Juuri näihin uskontotyyppihin, joiden ryhmittelyssä ekologiset tekijät on huomioitu, Hultkrantz fenomenologisena tutkijana pyrkii viime kädessä pääsemään käsiksi. Identifioitaessa uskontotyyppejä näyttääytyy hänen mukaansa merkittävimpänä tekijänä toimeentulomuoto (Hultkrantz 1979:230).

Esimerkkinä uskontotyyppistä Hultkrantz käyttää arktista metsästysuskontoa, joka perus-

piirteiltään samankaltaisena levittäytyy koko pohjoiseen Euraasiaan ja Pohjois-Amerikkaan. Arktisella (sirkumpolaarisella) uskontotyyppillä ei tässä yhteydessä tarkoiteta ainoastaan napa-seutujen uskontoja vaan myös tundran ja etelä-rajaltaan epämääräisen pohjoisen metsävyöhykkeen uskomuserinteitä. Keskeisimpinä elementteinä arktisissa uskonnoissa ilmenevät erilaiset metsästysrituaalit, luonnonpaikkojen ja taivaan palvonta sekä samanismi (ilmastollisesti varsinaisella arktisella alueella lisäksi maanpinnan yläpuolinen hautaus). (Hultkrantz 1979:230-231)

Arkeologisen perustutkimuksen pohjalta tiedetään myös Suomen alueen väestön kivikaudella ja sisämaassa vielä rautakaudellakin edustaneen vastaavan kaltaista metsästykseen pohjautuvaa kulttuurityyppiä. Siten muinaisuomalaisen uskomusjärjestelmien voidaan olettaa niin ikään seuraavan peruspiirteiltään edellämainitunlaisia uskontoelämän yleisiä muotoja. (Ks. Hultkrantz 1965:314)

Juha Pentikäisen mukaan pohjoisen metsästyskulttuurien uskontotyyppin kaksi keskeisintä

elementtiä ovat eläinseremonialismi ja eläinten lajinhaltijakäsitykset, jotka selväpiirteisesti heijastavat ihmisen ja luonnonympäristön välistä suhdetta. (Pentikäinen 1993:319-322) ”Kalliomaalaukset ja -piirrookset ovat tulkittavissa tämän vuorovaikutuksen symbolisiksi ilmauksiksi. Uskontoarkeologisessa tutkimuksessa niistä ei kuitenkaan voi suoraan tehdä johtopäätöksiä esihistoriallisen ajan ihmisen maailmankuvasta. Tarvitaan vertailevaa historiallis-etnografista tietoa kulttuureista, jotka ovat ekologisten ja teknisten tunnuspiirteiden nojalla tunnistettavissa samaan uskontotyyppiin kuuluviksi ja siten vertailukelpoisia.” (Pentikäinen 1995:62)

Pohjoisen Euraasian pyyntikulttuurit vertailuaineistona

Arkeologisen aineiston perusteella on Suomen kivikautisen väestön aineellisista olosuhteista pystytty rakentamaan verraten luotettava kuva, mikä mahdollistaa myös rekonstruointiyritykset henkisen kulttuurin muodoista. Pyrkiesämme tutkimaan kalliotaidetta kokonaisilmionä olisi meidän yritettävä löytää maalaustraditiolle vertailuaineistoa vastaavanlaisissa olosuhteissa elävien historiallisten kulttuurien piiristä.

Kampakeraaminen kulttuuri, johon kallio-kuvaperinne meillä ensisijaisesti liittyy, näyttäisi muistuttavan monin tavoin pohjoisen havumetsäalueen historiallisen ajan tunnettuja pyyntikulttuureja, joiden ”ugrilaisessa hämärässä”, Timo Miettisen sanoin, ”meidänkin kalliotaidemme on syntynyt”. Luonnolliseksi vertailuperustaksi nousevat maamme kivikauden uskomusjärjestelmiä rekonstruoitaessa nimenomaan pohjoisen Euraasian pyyntikulttuurien uskonnot, joissa uskomuselämän peruspiirteet ilmenevät selkeinä, pyytäjien elämänehtojen pohjalta selittyvinä. (Miettinen 1990:37; Siikala 1980:181; Siikala 1992:107)

Siperiassa ja Uralilla kallio-kuvaperinne on jatkunut paikoin viime vuosisadoille saakka. Jotkin Uralin kalliomaalauksista ovat säilyttäneet

merkityksensä pyhinä kallioina ja uskomuksellisina palvontapaikkoina vogulien keskuudessa ainakin 1700-luvulle (Autio 1988:164). Miettisen mukaan suomalaisen kalliotaiteen tutkimuksen viisastenkivi on todennäköisimmin löydettävissä nimenomaan Siperian suunnalta. Myöhäispaleoliittisena juurena voitaneen pitää eteläisen Uralin aluetta, jonka kautta oletettavasti koko kallio-kuvatraditio on omaksuttu Fennoskandiaan mesoliittisella ajalla. ”Joka tapauksessa koko pohjoinen euraasialainen kalliotaide on nähtävä yhtenäisenä kulttuuri-ilmiönä, jonka orgaaninen osa Suomenkin kalliotaide on.” (Miettinen 1990:37) Ensisijaisina vastineina kallio-kuvillemme toimivat tietenkin maantieteellisesti lähinnä olevat itäkarjalaiset Äänisen ja Uikujoen kalliopiiirrosalueet, kuten myös pohjoisen Skandinavian pyyntikulttuurien metsästyksistä. (Sarvas 1973:23)

Paitsi Fennoskandian kalliomaalaustraditi- on synnyinseutuna, Siperia näyttäytyy myös samanisin *locus classicuksena*, jossa samaanilaitos on paikoitellen elänyt aina tälle vuosisadalle saakka (Miettinen 1990:37). Pohjoisen pyyntikulttuurien alueella saamelaisista inuiitteihin esiintyy samanistinen ilmiökenttä niin selkeästi, että ”se näyttäisi olevan pohjoisen ihmisen maailmankuvan alkuperäisimpiä elementtejä” (Pentikäinen 1993:225). Yleisesti oletetaan myös Suomen eräkauden uskonnon edustaneen samanistista uskomusperinnettä (esim. Sarmela 1994:18, 20-21), vaikkakaan ”suomalaiselta kulttuurialueelta ei tunneta siperialaista eli ns. klassista samanismia suoranaisesti vastaavia ilmiöitä”. Suomalaisen kansanuskon vanhakantaisimpiin elementteihin viitataan kuitenkin yleisesti *samanismi*-käsitteellä. Tietäjälaitoksen edeltäjänä voidaan pitää samanistissävyyteistä noitalaitosta, jonka luonnehtimiseksi vertailuaineistoa on etsitty juuri pohjoisen Euraasian alkuperäiskulttuurien uskomusperinteistä. ”Suomalaiseen samanisiin” viittaavia piirteitä on löydetty muun muassa myöhemmästä kansanuskosta, loitsu-perinteestä ja kalevalaisesta runoudesta (ks. esim. Harva 1948:246-247; Kuusi 1963:251-260). Muinaisrunoista selkeimmin samanisti-

senä voidaan pitää Väinämöisen Tuonelan matkaa. (Siikala 1992:19-22, 257)

Myös Keski-Euroopan paleoliittinen metsästystaide on tulkittu samanistisen ajattelun ilmaukseksi (esim. Lommel 1967:19), kuten myös Siperian kalliomaalaukset, ”joiden myöhäisten muotojen yhteys samanismiin on saanut tukea suullisesta perimätiedostakin” (Siikala 1980: 183). Lisäksi ainakin fenomenologisia yhtäläisyyksiä on nähtävissä samanististen rumpupiirrostien ja pukurekvisiitan sekä kalliomaalausperinteen välillä.

Varhaisimpien suomalaisten perinnekerrostumien juuret näyttävätkin löytyvän Euraasian pohjoisten kansojen samanistisista kulttuureista. Näin ollen samanistista maailmankuvaa ja käyttäytymismalleja on pidettävä avaimena myös kalliotaiteemme tulkinnalle. Kaikki eivät kuitenkaan ole yksimielisiä Siperian samaaniperinteen yksioikoisesta sovellettavuudesta suomalaisten kalliomaalauksen selittämiseen. Esimerkiksi Eero Autio on huomauttanut, että kalliokuvista johtopäätöksiä tehtäessä etusijalle tulisi asettaa paikallinen ja siihen läheisesti liittyvien alueiden kansanperinne (Autio 1993b). Miksi siis hakea malleja kaukaa siperialaisen samaanin rekvisiitasta ja toimintamalleista? Käytännössä tämä merkitsee, että tutkittaessa suomalaista kalliotaidetta olisi pidettävä etusijalla suomalainen ja saamelainen kansanperinne vaikkakin muinaissuomalaisesta uskomusjärjestelmästä on säilynyt vain rippeitä historialliselle ajalle ja saamelainen mytologia näyttää tulleen miltei tuhotuksi noitarumpujen mukana.

Joka tapauksessa ilmiselviä yhtäläisyyksiä on löydettävissä kalliomaalauksen ja saamelaisen noitarumpujen ikonografioista ja varsinkin samankaltaisina miljöödominantteina näyttävät kalliokuvakohteet ja saamelaisen seidat, pyhät kalliot ja uhripaikat. Saamelaisen *noaidin* toimenkuvat ja roolit apuhenkineen ja loveenlankeamisineen ovat yleisen pohjoiseuraasian samanistisen käyttäytymisperinteen mukaisia. Lisäksi selkeästi totemistinen saamelainen kansanperinne voi avata uusia näkö-

kulmia suomalaisen kalliotaiteen merkityssäiltöjen selvittämiseksi (ks. esim. Autio 1993b).

Lopuksi

Tällä hetkellä kuvaperinne hahmottuu laajalti muinaista yhteiskuntaa ja erityisesti kampakeeraamisen pyytäjän uskomusmaailmaa ja maailmankuvaa heijastavana ilmiönä. Keskeisimpinä elementteinä näyttävät toisaalta maalauksen hirvikeskeisyys ja toisaalta samanistiseksi hahmoteltava ajatusmaailma, jonka ohella niin eläinsemonialistiset, totemistiset, kosmologiset kuin hedelmällisyyteenkin liittyvät käsitykset käyvät rintarinnan. Huomattavaa on, etteivät eri selitysmallit ole välttämättä toisiaan poissulkevia. On ehkä perusteetonta hakea mitään yhtä ja ainoaa oikeaa tulkintavaihtoehtoa, vaan ymmärrettävä, että sama kuvakenttä ja sama kallio on voinut toimia käyttäjilleen useissa eri tarkoituksissa. Lähestyihän tämänkin päivän korkeampiin voimiin uskova ”haltijoitaan” ja ”omistajiaan” mitä erilaisimmat toiveet ja pelot mielessään – miksei näin myös kivikauden pyytäjä, jonka maailmankuvassa uskomuselämä kaikkine muotoineen linkittyi profaaniin aivan toisessa mittakaavassa kuin nykypäivänä.

Tähän mennessä kalliomaalaustudkimuksessa ei valitettavasti ole saavutettu kovin henkeä salpaavia tuloksia eikä kuvaperinteen tutkimuksen kaikilla osa-alueilla olla päästy liikkeelle lainkaan. Jos katsomme taaksepäin aina Aarne Europaeuksen ensimmäisestä Vitträskin kuvakentästä tekemiään tulkintoja (Europaeus 1917), voimme todeta, ettei tutkimus ole juurikaan edennyt. Jo Europaeus ajoitti suomalaisen maalauksenperinteen kampakeeraamiseksi ja liitti sen yhtä varmasti pyyntikulttuurin piiriin ja toimeentulostrategioihin kuin tämän päivän tutkijatkin – ja vuosisadan alun menetelmin ainoastaan yhden epätyypillisen maalauksen perusteella! Toki tulkintamalliskaala on laajentunut, perustelut ovat vankentuneet ja ajoitusmenetelmät kehittyneet, mutta edelleenkin ei voida

sanoa muuta varmaa kuin että kuvat kuuluvat pyyntikulttuurin piiriin. Työsarkaa siis riittää ja voi olla, ettei lopullista varmuutta kalliomaalausperinteen merkityksistä saada koskaan.

Kalliomaalauksen tutkimus on Suomessa kuitenkin vasta aluillaan. Systemaattisen dokumentoinnin, pohjoisen Euraasian kalliokuva-aiheisiin liittyvän myyttiperinteen kartoituksen, kuva-aiheiden tilastollisen vertailun eri kuvakenttien ja toisaalta eri kuva-aiheiden variaatioiden välillä sekä maalauskaalioiden ja muiden samanaikaisten muinaisjäännösten toisiinsa kytkeytymisen tarkastelun ohella on kalliomaalauksen tutkimuksen lähtökohdista käytävä vakavaa teoreettista ja metodista keskustelua. Ainoa mahdollisuus yleispätevien tulosten saavuttamiseksi on monitieteinen tutkimusprojekti. Kalliokuvaperinnettämme voidaan pitää arkeologian ja uskontotieteen yhteisenä omaisuutena, josta resurssit yhdistäen olisi pyrittävä huolehtimaan mahdollisimman hyvin. Muiden alojen tarjoamat aineistot ja tutkimusmenetelmät voivat auttaa jatkamaan siitä mihin arkeologian ja uskontotieteen keinot loppuvat.

Artikkeli pohjautuu kirjoittajan keväällä 1999 Helsingin yliopiston uskontotieteen laitoksella tarkastettuun pro gradu -työhön *Kivikauden rautaiset kuvat. Hirvikeskeisten kalliomaalaustemme tutkimusta ja tulkintaa Vitträskiltä Julmalle-Ölkyllä*.

Lähteet ja kirjallisuus

- Autio, E. 1988: Laukaan Saraakallio – muinainen pyhättö. *Kotiseutu* 4/1988, s. 164–168.
- Autio, E. 1993a: *Kultasarvipeura ja sen klaani*. Atena, Jyväskylä.
- Autio, E. 1993b: Sarvekkaita samaanejako kalliomaalauksissamme? *Sihti* 3, s. 114–122. Savonlinnan maakuntamuseon julkaisuja.
- Ermits, E. 1990: Äänisjärven kalliopiirrosten tulkintahistoriaa. *Swansongs – Joutsenen kynällä. Äänisen kalliotaidetta 4 000–2 000 eKr*, s. 33–36. Eestin muinaistaideseura. Hämeenlinna.
- Europaeus, A. 1917: Kalliomaalaus Vitträskin rannalla Kirkkonummella. *Suomen Museo - Finskt Museum*, s. 45–51. Suomen muinaismuistoyhdistys. Helsinki.
- Grönhagen, J. 1994: Esihistoriallisen kalliotaiteen tutkimus- ja tulkintaongelmat. Selvitys Helsingin yliopiston uskontotieteen laitokselle.
- Harva, U. 1948: *Suomalaisten muinaisusko*. WSOY. Porvoo.
- Hoppál, M. 1985: Siperian kalliomaalaukset ja samanismi. *Suomen antropologi* 3/1985, s. 110–129.
- Hultkrantz, Å. 1965: Type of Religion in the Arctic Hunting Cultures. A Religio-Ecological Approach. *Hunting and Fishing*, ed. H. Hvarfner, s. 265–318. Norrbottens museum. Luleå.
- Hultkrantz, Å. 1979: Ecology of Religion: It's Scope and Methodology. *Science of Religion. Studies in Methodology*, ed. L. Honko, s. 221–236. Mouton. Hague.
- Huurre, M. 1998: *Kivikauden Suomi*. Otava. Keuruu.
- Jussila, T. 1998: Saimaan kalliomaalauksen ajoitus rannansiirtymiskronologian perusteella. *Käsi-kirjoitus*.
- Kivikäs, P. 1995: *Kalliomaalaukset - muinainen kuva-arkisto*. Atena, Jyväskylä.
- Kuusi, M. 1963: Kirjoittamaton kirjallisuus. *Suomen kirjallisuus* I, toim. M. Kuusi & S. Konsala. SKS. Keuruu.
- Lommel, A. 1967: *Esihistoriallinen ja primitiivinen taide*. Tammi. Hollanti.
- Miettinen, T. 1985: Etelä-Karjalan esihistoriaa. Etelä-Karjalan historian kuvia. Etelä-Karjalan maakuntaliiton kotiseutusarja, 3. osa. Imatra.
- Miettinen, T. 1990: Kalliotaiteen tulkintamahdollisuuksista. *Kalliotaidetta - tutkimusta ja tulkintaa*, s. 37–40. Turun Maakuntamuseo, raportteja 11. Suomen antropologisen seuran julkaisuja 1. Grafia.
- Nordbladh, J. 1978: Some Problems Concerning the Relation Between Rock Art, Religion and Society. *Acts of the International Symposium on Rock Art*. Hankø.
- Pentikäinen, J. 1985: *Lönnrotin Kalevala*. Opinto-toiminnan keskusliitto OKR. Vammala.
- Pentikäinen, J. 1993: Pohjoiset uskonnot. *Uskonnot maailmassa*, toim. K. Pentikäinen & J. Pentikäinen.

- käinen, s. 308–335. WSOY. Porvoo.
- Pentikäinen, J. 1995: *Saamelaiset. Pohjoisen kansan mytologia*. SKS. Hämeenlinna.
- Purhonen, P. 1998: *Kristinuskon saapumisesta Suomeen. Uskontoarkeologinen tutkimus*. SMYA 106. Suomen muinaismuistoyhdistys. Vammala.
- Sarmela, M. 1994: *Suomen perinneatlas. Suomen kansankulttuurin kartasto 2*. SKS. Helsinki.
- Sarvas, P. 1969: *Die Felsmalerei von Astuvansalmi. Suomen Museo* 1969. Tapiola.
- Sarvas, P. 1973: *Astuvansalmen kalliomaalaus. Ristiinan entisyyttä ja nykypäivää*, toim. Haltsonen & Lakio & Pinomaa & Särkkä, s. 9–30. Helsingin Ristiina-Seura r.y. Helsinki.
- Sepänmaa, T. 1996: *Kuhmoinen, Pyhänpää. Tarkastuskertomus*. [Http://www.jkl.fi/kulttuur/ksmuseo/arkeo/pyhanp.htm](http://www.jkl.fi/kulttuur/ksmuseo/arkeo/pyhanp.htm)
- Siikala, A.-L. 1980: *Mitä kalliomaalaukset kertovat Suomen kampakeraamisen väestön uskomusmaailmasta? Suomen antropologi* 4/1980, s. 177–193.
- Siikala, A.-L. 1992: *Suomalainen samanismi. Mielikuvien historiaa*. SKS. Hämeenlinna.
- Vilkuna, J. 1992: *Suomalaiset vainajien karsikot ja ristipuut. Kansatieteellinen tapatutkimus*. Kansatieteellinen arkisto 39. Suomen muinaismuistoyhdistys. Jyväskylä.

Lähdeviitteet

- 1 Museoviraston Itä-Suomen aluevalvoja Helena Taskisen ylläpitämän listan mukaisesti.
- 2 Uusimmat ajoitukset (Jussila 1998) liittävät punamultaiset kuvaseinämämme entistä kiinteämmin kivikautiseen pyyntikulttuuriin. Timo Jussilan mukaan ei ole mitään perusteita olettaa ainakaan Saimaan alueen kalliomaalauksia vanhempaa pronssikautta nuoremiksi. Varhaisimmat alueen maalauksista ovat Vuoksen puhkeamisen aikuisia, kuutisentuhatta vuotta vanhoja, nuorimmat kuvakentistä on maalattu viimeistään varhaisella pronssikaudella.
- 3 Yksinkertaisten kuvapelkistysten aikaansaaminen on varsin vaivatonta. Skannatusta tai valmiiksi digitaalisesta kuvasta erotellaan punasävyt ja muutetaan mustaksi, muut sävyt häivytetään. Ks. Sepänmaa 1996.
- 4 Yksinkertaisin punamultavedoin maalatut hirvieläimet, ihmiset, vene- ja/tai sarvikuviot, kämmenpainamat sekä erilaiset geometriset kuva-aiheet edustavat pääosaa seinämiemme kuvastossa. Suurimman kuvaryhmän muodostavat ihmisfiguurit, joita on noin 230. Eläinhahmoista ylivoimaisesti suurin osa esittää hirvieläimiä, joita on noin 140, veneaiheita on maalauksissamme seitsemisenkymmentä. (Kuvat 2-3)

KULTTUURIKERROKSET SUURENNUSLASIN ALLA - ESIMERKKI KERROSANALYYSISTÄ JA SIIHEN LIITTYVISTÄ MAHDOLLISUUKSISTA

Marita Kykyri

Johdannoksi

Menneinä vuosikymmeninä maamme historiallisen ajan kaivauskohteissa lähes yksinomaisesti noudatetulle ns. tekniselle kaivausmenetelmälle (ja sen variaatioille) oli ominaista keskittyminen kiinteiden rakenteiden tutkimukseen ja niiden "systemaattiseen" dokumentointiin. Kaivausten yhteydessä tavattujen kulttuurikerrosten sisältämän informaation luonnetta ja määrää ei ymmärretty, eikä kerrokseen kiinnitetty samanlaista huomiota kuin rakenteisiin, mikä näkyy mm. siinä, että kerrosten dokumentoinnissa katsottiin riittäviksi joko rakenteiden sijaintikorkeutta mukailevat tai satunnaisin vertikaalivälein piirretyt tasokartat sekä erilliset ns. profiili- eli leikkauskartat. Näille ei luonnollisestikaan ollut mahdollista ikuistaa kuin osa tutkimuskohteen kulttuurikerroksista (Kykyri 1997:2; 1999c).

Yksittäisten kerrosten yksityiskohtaista tarkastelua ja dokumentointia tärkeämpiä olivat kerroksista paljastuneet löydöt, joilla oli keskeinen merkitys esiinkaivettuja rakenteita ja kerroksia ajoitettaessa. Lähtökohtana oli ajatus kerrosten ja niissä sijaitsevien löytöjen staattisuudesta eli siitä, että ne sijaitsivat aina primäärillä, alkuperäisellä kerrostumispaikallaan ja olivat täten suoraan käytettävissä kerrosten ja ympäröivien rakenteiden ajoituksessa (vrt. Kykyri 1999b:56-57; ks. myös Larsson & Johansson Hervén 1998:28-29). Käytännössä kaivausten ajoitusrunko perustui täten teknisen kaivausmenetelmän seurauksena toisiinsa se-

koittuneista kerroksista löytyneeseen esineistöön, joka oli löydetty "suurin piirtein" samalta korkeudelta kuin tarkasteltavat rakenteet. "Kerroksia" ajoitettaessa ajoitettiin itse asiassa useista kerroksista sekoittunutta maamassaa, johon sisältyvät kerrokset löytöineen olivat alunalkaen olleet toisistaan niin koostumukseltaan, ajoitukseltaan, alkuperältään jne. poikkeavia.

Kun tekninen kaivausmenetelmä laiminlyö selvästi kulttuurikerrosten tutkimusta ja dokumentointia, on ns. yksikkökaivausmenetelmän tavoitteena käsitellä kaikkia stratigrafisia yksiköitä samanarvoisesti (Harris 1979:73; Spence 1990). Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kukin toisestaan fyysisesti erotettava stratigrafinen yksikkö (kerros, rakenne, rakenneosia jne.) pyritään tutkimaan ja dokumentoimaan ilman arvovaruksia, omana erillisenä yksikkönään samoja käytänteitä noudattaen kuin kaikki muutkin yksiköt.

Kulttuurikerroksista puheenollen menetelmä mahdollistaa jokaisen luonnollisen kerroksen yksityiskohtaisen tarkastelun, mikä teknisen menetelmän yhteydessä ei ole ollut mahdollista. Kaivausalueen historian pilkkominen stratigrafisten yksiköiden edustamien tapahtumien, toimintojen jne. muodostamaksi suhdoverkostoksi valottaa lisäksi kulttuurikerrosten luonteesta piirteitä, joita on aiemmin ollut vaikeaa tai jopa mahdotonta havainnoida. Yksi näistä on kerrokseen liittyvä dynaamisuus, joka

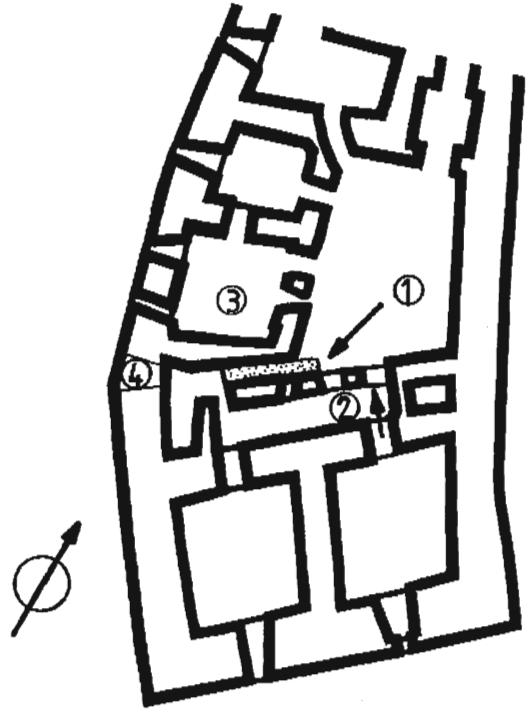
on keskeinen tekijä kaivausalueen historiaa selvittäessä ja tulkittaessa (Kykyri 1999b:57; ks myös Welinder 1992:27-28; Larsson & Johansson Hervén 1998:23-27).

Minkälaista informaatiota yksittäinen kulttuurikerros sitten käytännössä sisältää tutkimusalueen historiasta ja kuinka tämä informaatio on havaittavissa, tulkittavissa ja ymmärrettävissä? Mitä kerrosanalyysin avulla on mahdollista selvittää ja mitä ei - ja mistä johtuen? Mihin jatkossa tulisi kiinnittää huomiota, jotta kerrosten sisältämästä informaatiosta olisi mahdollista saada dokumentoitua ja tallennettua ainakin kaikkein olennaisiin? Näitä kysymyksiä käsitellään seuraavassa yhden konkreettisen kaivauksen ja siihen liittyvien kokemusten pohjalta (Kykyri 1991-1992).

Esimerkkikaivaus

Esimerkkikaivaukseksi on valittu stratigrafialtaan varsin yksinkertainen ja suppea-alainen kaivaus, joka suoritettiin Kastelholman linnan päälinnan alueella, ns. eteläisen parihuoneen (Södra Dubbelrummet) ja sen eteläpuolella sijaitsevan muurin (Förhuset) rajaamassa tilassa, joka muodosti metrin levyisen kapean käytävän mainittujen maanpäällisten kivirakenteiden väliin (kuva 1; KS 56). Kaivauksen pinta-ala oli ainoastaan n. 7 m² ja kulttuurikerrosten yhteenlaskettu paksuus oli enimmilläänkin vain 40-65 cm. Kaivauksen teknistä toteutusta hankaloitti ennen kaikkea tutkittavan alueen kapeus, minkä lisäksi kaksi alinta kerrosta oli ympäröiviin rakenteisiin liittyneen sortuma-vaaran vuoksi mahdollista tutkia vain osassa kaivausalueetta (Kykyri 1991-1992).

Kaivaus toteutettiin ns. kerros(yksikkö) kaivauksena, alueen luonnollista stratigrafiaa noudattaen. Kaikki maa-aines läpikäytiin kerroksen koostumuksesta riippuen joko kuiva-seuloen tms. tarkistuskeinoin ja löydöt otettiin talteen kerroksittain ja ruuduttain. Kerrosten ja rakenteiden piirtäminen suoritettiin pääasiallisesti ns. koostetasokartoin (ks. Kykyri 1999c).

Kuva 1. Kastelholman linnan päälinnan puoleinen alue. Esimerkkikaivauksen sijainti sekä ympäröivät rakenteet. 1. KS 56, 2. Välimuuri, 3. Eteläinen parihuone, 4. Meriportti. Piirros M. Kykyri.

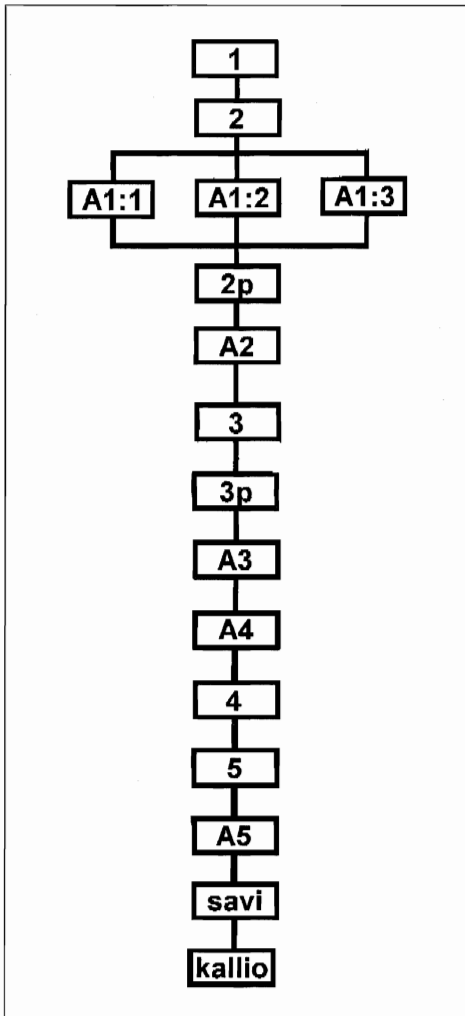
Kerrosten ominaisuudet

Jokaiseen stratigrafiseen yksikköön, niin myös kerrokseen, liittyy tiettyjä ominaisuuksia, joiden perusteella ne ovat erotettavissa ja identifioitavissa kaikkien muiden tutkimuskohteen yksiköiden joukosta. Yksikkökaivauksen periaatteita noudatettaessa tulisi kenttätöiden yhteydessä selvittää vähintäänkin tarkasteltavan kerroksen fyysinen koostumus, sen spatiaalisuus sekä sen fyysinen/ajallinen suhde muihin tutkimusalueella tavattuihin yksiköihin (vrt. Harris 1979:107-111; Spence 1990; McLees *et al.* 1994:14; Kykyri 1999b:52; 1999c). Kerrokseen liittyvät rajapinnat erottavat eri toimintojen, tapahtumien ja prosessien seurauksena syntyneet kerrokset toisistaan, ja rajapintojen tarkka paikantaminen onkin ensisijai-

sen tärkeää, jotta yksittäisen kerroksen sisältämä informaatio tutkimusalueen historiasta olisi mahdollista dokumentoida ja tallentaa mahdollisimman totuudenmukaisessa muodossa (vrt. Larsson & Johansson Hervén 1998:24; Kykyri 1999b:53).

Tarkasteltavan esimerkkikaivauksen yhteydessä tutkittiin yhteensä viisi luonnollista kerrosta, jotka nuorimmasta vanhimpaan olivat seuraavanlaiset (kuvat 2 ja 3):

Kerros 1: koko kaivausalueen kattava hiekkainen multakerros (6-28 cm), joka oli kerrostunut kerroksen 2 päälle ja päin sen pohjois- ja

Kuva 2. Matriisi, jossa näkyvät kaivauksen kerrosten ja rakenteiden väliset suhteet. Piirros M. Kykyri.

eteläpuolella sijaitsevien kivimuurien (eteläinen parihuone = A5 ja välimuuri = Förhuset = A3) alaosa.

Kerros 2: koko kaivausalueen kattava hiekkainen palomaakerros (5-17 cm), joka sijaitsi kerroksen 3 päällä ja oli kerrostunut alueen muurien (A3, A5) alaosa ja perustuksia päin. Kerroksesta, joka kaivettiin kahdessa osassa (2+2p) paljastui kolmen kivirakenteen jäännökset (A:1:1-3).

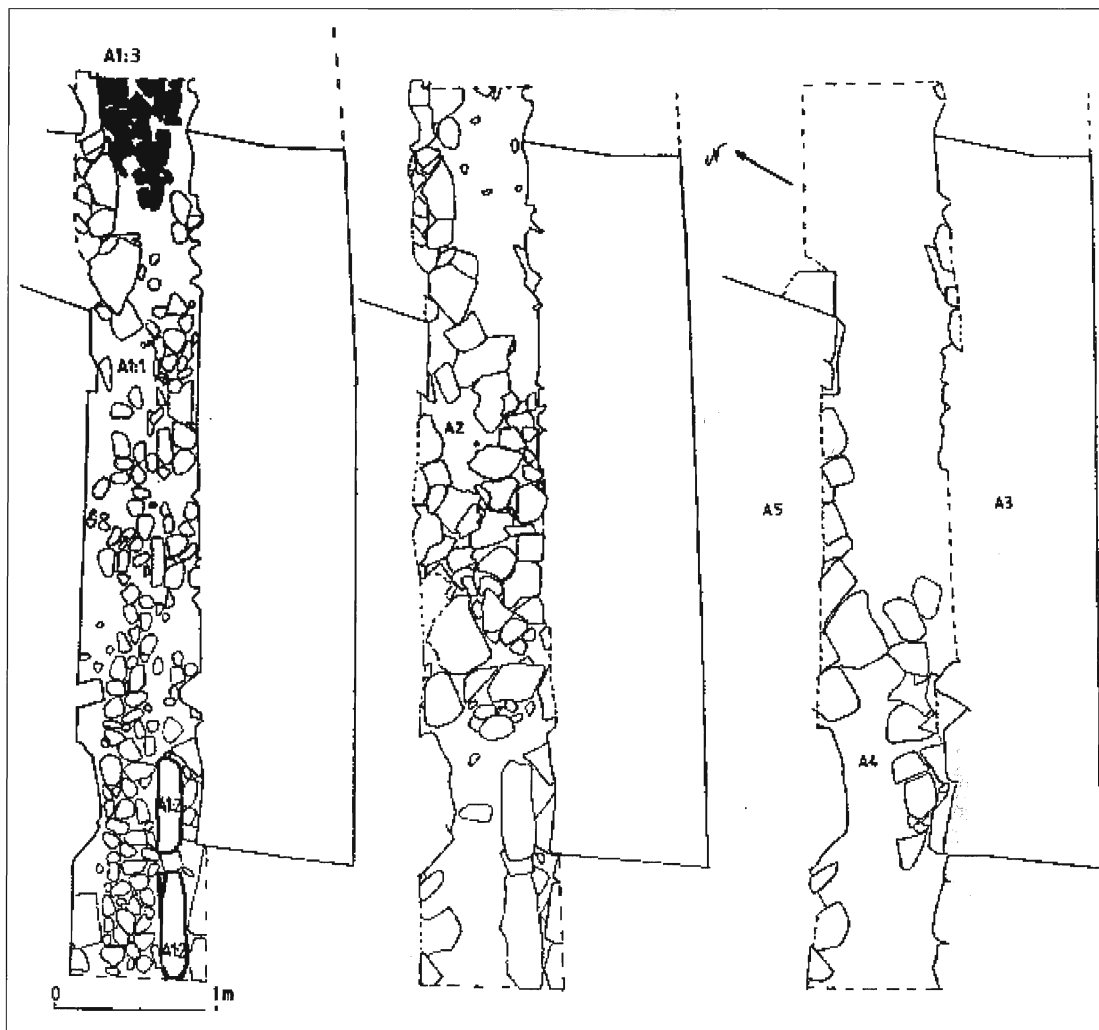
Kerros 3: koko kaivausalueen kattava hiekkakerros (8-38 cm), joka sijaitsi kerroksen 4 päällä ja oli kerrostunut päin alueen kivirakenteiden (A3, A5) perustuksia. Kerroksen, joka poistettiin kahdessa vaiheessa (3+3p), päällä sijaitsi laattakiveys A2.

Kerros 4: hiesunsekainen savikerros (3-15 cm) oli mahdollista tutkia vain kaivausalueen kolmessa läntisimmässä ruudussa (r:B1-D1), joissa se oli kattava sijaiten kerroksen 5 päällä. Kerros oli kerrostunut osittain eteläisen parihuoneen perustuskivien päälle ja jatkui etelässä välimuurin (Förhuset) perustusten alle. Kerroksen päällä sijaitsi laattakiveys A4, joka sekin jatkui välimuurin alle.

Kerros 5: puulastun ja kalkkilaastin sekainen hiesukerros (4-10 cm) oli mahdollista tutkia ainoastaan kaivausalueen keskustassa (r:B1). Kerros vaihettui alaosaan steriiliksi saveksi, joka puolestaan sijaitsi peruskallion päällä. Eteläinen parihuone oli aikoinaan perustettu kahden viimeksi mainitun päälle (Kykyri 1991-1992).

Kerroksiin liittyvät aktiviteetit ja prosessit

Jokainen kaivausten yhteydessä paljastuva kerros on syntynyt ihmistoimintojen ja/tai luonnonprosessien seurauksena, ja näiden kerroksiin liittyvien aktiviteettien ja prosessien selvittäminen on tutkimusalueen historian ymmärtämisen kannalta ensisijaisen tärkeää. Yksittäisen kerroksen sijainti voi käytännössä olla kahdenlainen: primääri tai sekundääri eli ne tavataan joko niiden alkuperäiseltä synty-/

Kuva 3. Kaivausten yhteydessä esiintulleet rakenteet A1:1-A1:3; A2-A5. (Kykry 1991-1992 fig. 3-5).

muodostumispaikaltaan tai paikalta, johon ne ovat alkuperäiseltä paikaltaan eri toimintojen seurauksena tulleet siirretyiksi - monasti jopa useita kertoja peräkkäin (Welinder 1992:27-28; Beronius-Jörpeland 1992:129-131; Molaug 1995:153-154). Kerroksen sijainnin luonnetta ja sen muodostumiseen liittyviä tekijöitä arvioitaessa on kerroksen fyysisen koostumuksen lisäksi tärkeää selvittää mm. kerroksen stratigrafiset suhteet muiden alueen yksiköiden kanssa sekä siitä löytyvän esineistön koostumus ja luonne (Kykry 1997:5-6; 1999b:53; vrt. myös Asplund 1998:6).

Esimerkkikaivauksen kerrosten sijainnista

ja niihin liittyvistä toiminnoista on mahdollista päätellä seuraavaa:

Kerros 1., jonka yläpinta muodosti nuorimman tutkimusalueen käyttöhorisonteista, koostui sekoittuneesta maasta, joka oli levitetty paikalle täyttö-/tasoitustarkoituksessa. Kerroksen yläosa sisälsi runsaasti laastia ja kiviä, jotka olivat vuosikymmenten aikana tippuneet suojaamattomilta muurinharjoilta alas kaivausalueelle. Kerroksesta löytynyt esineistö oli pääasiallisesti resenttiä, mutta siitä löytyi myös esineistöä, joka edellisten kanssa osoitti maaineksen alunalkaen olevan lähtöisin useammasta kuin yhdestä paikasta linna-alueelta.

Tällaisia löytöjä olivat mm. sekundäärisesti palanut keramiikka (657:6; peräisin jostain palokerroksesta?) sekä rautakuona (657:5; päälinnan ulkopuolelta maamassojen mukana linnanpihalle tuotu/kulkenut?).

Sitä, mistä kaikkialta kerroksena 1 tutkittu maa-aines oli kaivausalueelle aikoinaan tuotu, on mahdotonta varmuudella selvittää. Maansiirto on kuitenkin esimerkkikaivauksen länsipuolella suoritetun myöhemmän kaivauksen (KS 58; Kykyri 1993) kerroshavaintojen perusteella liitettävissä alueella 1900-luvun alussa suoritettuihin korjaus- ja restaurointitöihin (Palamarz & Palamarz 1997:66, 70; Kykyri 1998:38), joiden yhteydessä alueen silloista maanpintaa on kohotettu. Maa tähän toimenpiteeseen on ollut mahdollista hakea yhtä hyvin linnan muurien sisä- kuin ulkopuoleltakin, sillä korjaustöiden aikaan päälinnan puoli ei enää ollut ollut aktiivisessa käytössä runsaaseen vuosisataan (Hausen 1934:130), ja “ylimääräisten” maamassojen tuonti ahtaalle linna-alueelle linnan muurien ulkopuoleltakin olisi tässä valossa ymmärrettävää.

Kerros 2:n koostumuksessa huomiota kiinnitti kerroksen sisältämä noki ja runsas hiili, joiden perusteella tutkittuun maamassaan oli sekoittunut palojätettä. Mistä tämä palomaa sitten oli peräisin? Kerroksesta löydettyssä (muihin kerrokseen verrattuna runsaassa) esineistössä ei havaittu palojälkiä, eikä kerros hiilen ja noen lisäksi sisältynyt muutakaan tulipaloon viittaavaa kuten esim. palanutta rakennusmateriaalia (kiviä, tiiliä, laastia jne.). Lisäksi kerroksessa suhteellisen tasaisesti esiintyneet hiilenpalat olivat kooltaan varsin pieniä (pääasiallisesti \varnothing 1-2 cm), eikä paikalla muutoinkaan havaittu kooltaan tätä isompaa palanutta puumateriaalia. Kaikki tämä viittaa siihen, että palojäte oli levinnyt/levitetty kapeaan käytävään, jossa se oli alueella liikuttaessa sekoittunut muuhun paikalle kerrostuneeseen maa-ainekseen ja peittänyt alleen mm. alueen nuorimman mukulakiveyksen (A1:1; kuva 3, Kykyri 1991-1992).

Yllämainitun palomaakerroksen jatko lännessä paljastui myöhemmän kaivauksen yhtey-

dessä (KS 58) alueelta löydetyn välimuurin (Förhuset = A3) maanalaisen länsipään edustalta. Suoraan muurin länsipään ja palomaa-kerroksen päällä sijaitsi puolestaan laastin, kiven ja tiilen sekainen purkukerros, joka ei kuitenkaan ulottunut esimerkkikaivauksemme puolelle idässä, ja oli näin ollen luonteeltaan varsin paikallinen. Onkin todennäköistä, että esimerkkikaivauksen palojäte oli peräisin juuri täältä ja näin ollen yhdistettävissä välimuurin länsipään tuhoutumiseen.

Kerros 3:lla oli funktionaalinen yhteys laattakiveykseen (A2; kuva 3), jonka alle tämä paksu hiekkakerros oli levitetty. Hiekka oli jotakuinkin puhdasta, ja tuotu paikalle kosteuseristeeksi ja tasoitteeksi jostain linnan muurien ulkopuolelta (merenrannasta?). Kerros sijaitsi saman kerroksen päälle, jolle välimuuri (A3) oli perustettu ja sen avulla kapean käytävän käyttöpinta oli saatu kohotettua eteläisen parihuoneen ja välimuurin perustuskivien yläpuolelle.

Kerros 4:n vaihteleva koostumus viittasi siihen, että paikalla oli kaivettu, sekoitettu ja siirrelty erilaisia maakerroksia. Tämä toiminta oli epäilemättä (ainakin osittain) liittynyt välimuurirakenteen (A3; kuva 3) perustamiseen, joka sijaitsi suoraan mainitun kerroksen päällä. Rakennusaktiiviteeteista kerroksen yläosaan oli jäänyt jäljelle pahoin maatonutta puulastua.

Kerros 5: oli alin steriilin maan/kallion päällä sijaitseva kerros, jossa ihmistoiminnan jälkiä oli enää havaittavissa. Mm. puulastua ja kalkkilaastia sisältävä kerros oli yhdistettävissä alueen vanhimman kivirakenteen, eteläisen parihuoneen (A5; kuva 3), rakennusaktiiviteetteihin.

Ajoitus

Esimerkkikaivauksella noudatetun stratigrafisen kaivausmenetelmän ansiosta on tutkittujen kerrosten ja rakenteiden väliset ajalliset/fyysiset suhteet mahdollista esittää matriisi muodossa (kuva 2). Matriisissa on luettavissa eri yksiköiden ikään liittyvät “vanhempi-nuorempi”

sekä korrelaatiosuhteet, mutta mitään tarkempia ajoituksia matriisi ei eri-ikäisille yksilöille anna. Luonnontieteellisiä ajoituksia kaivausten yhteydessä otetuista näytteistä ei toistaiseksi ole tehty.

Kerrosten ajoittaminen arkeologisen löytöaineiston pohjalta on esimerkkitapauksessa hyvin vaikeaa johtuen ns. ajoittavien löytöjen puutteesta sekä esineistön yleisestä niukkuudesta. Jälimmäisen on havaittu pätevän myös Kastelholman esilinnanpihan puolella (Elfwendahl 1991:215; Kykyri 1991), ja se kertoo lähinnä linnan tehokkaasta ja toimivasta jätetuollosta. Mitään ylimääräistä jätettä ei ahtaille linnanpihoille ollut jätetty, vaan se oli alueen puhtaanapidon ja jätetuollon yhteydessä tullut poistetuksi linnanmuurien ulkopuolelle.

Kaivausalueetta pohjoisessa ja etelässä rajaavien vanhinten kivrakennusten (A3, A5) rakentamisaktiiviteetteihin liittyvien kerrosten löydöt olivat vähäiset. Kerroksesta 5 ei varsinaisia löytöjä löytynyt lainkaan, ja kerroksesta 4 tavatut muutamat löytöä olivat ajoitustarkoitukseen soveltumattomia. Mielenkiintoista kerroksessa 4 oli kuitenkin se, että siitä löytyi muihin alueella tutkittuihin kerrokseen verrattuna eniten eläintenluita (Kykyri 1991-1992).

Myös laattakiveykseen liittyvästä kerroksesta 3 löytyi vain muutamat löytö, joita näitäkään ei ajoituksessa ole mahdollista käyttää kuin välillisesti. Ajoituksen kannalta mielenkiintoisin kerroksen löydöistä oli vihreä ikkunalasin pala (661:3), jollaista kerroksessa havaittiin esiintyvän myös v. 1993 tutkitun läntisen laajennoksen puolella (KS 58; 669:74). Tutkituista kerroksista eniten vihreää ikkunalasia löytyi palomaakerroksesta 2; yhteensä 14 fragmenttia (657:17, 26, 27, 35). Mainittu kerros oli tutkituista kerroksista muutoinkin löytörikkain, sisältäen runsaasti eläintenluita sekä myös keramiikkaa (657:16; CII:2; 657:25; B:II:4). Kaivauksen länsipuoliselta alueelta (KS 58) kerroksesta löytyi vihreän ikkunalasin (669:30, 42-43) lisäksi joitakin paloja puna- ja valkosavikeramiikkaa, joista osa aikaisintaan

1500-luvun loppupuolen tyyppiä (669:29, 40-41).

Nuorin alueen kerroksista (krs. 1) koostui luonteensa mukaisesti (täyttö-/tasoitekerros) sekoittuneesta maasta, jonka sisältämien löytöjen ajoitus vaihteli suuresti. Iältään nuorimpia esinetyyppejä olivat väritön pullo- ja ikkunalasi sekä tehdastekoiset naulat, mutta näiden lisäksi kerroksesta löytyi vanhempaakin esineistöä, mm. vihreää ikkuna- ja pullolasia, rautakuonaa, keramiikkaa (BII:4), hevosenkengännauloja ja eläinten luita jne. (657:1, 5-8, 11).

Kaivauksen ajoitusrungon rakentaminen pelkästään arkeologisen esineistön varaan on edellä esitetystä syistä mahdotonta. Niukassa löytöaineistossa kiinnittää ensimmäiseksi kuitenkin huomiota se, että vaikka kaivaus sijaitseekin linnan perinteisesti vanhimpana ja jo keskiaikaisena pidetyssä eteläosassa, siitä puuttuvat selvästi keskiaikaiset esinetyypit. Tämä voi selittyä edellä mainitun alueen tehokkaan puhtaanapidon lisäksi myös sillä, että orgaanisen löydöstön (ennenkaikkea nahka ja puu) säilymismahdollisuudet kuivissa kerroksissa ovat olleet huonot. On lisäksi mahdollista, ja varsin todennäköistäkin, että välimuuria pystytettäessä on sen ja eteläisen parihuoneen välistä jouduttu poistamaan alueen vanhimpia kulttuurikerroksia; mikä osaltaan selittäisi keskiaikaisen löydöstön puuttumista alueella (ks. myös Kykyri 1998:38).

Vuonna 1993 tutkitun kaivausalueen länsipuolisen laajennoksen yhteydessä (KS 58) tehdyt kerroshavainnot osoittivat mm. sen, että laattakiveykseen (A2) liittyvä hiekkakerros (krs. 3) ulottui lännessä läntisessä kehämuurissa sijaitsevan ns. Meriportin sisäpuolelle asti. Kun tämän portin on tulkittu esiintyvän kirjallisisissa lähteissä ensimmäistä kertaa v. 1544 (Hausen 1934:153; ks. myös Andersson & Palmarz 1990:151; Lovén 1996:151), todistaa tämä välillisesti sen, että välimuuri (Förhuset = A3) on viimeistään tuolloin ollut käytössä. Tätä ajoitusta tukisi myös hiekkakerroksesta ja sen päällä sijaitsevasta palomaakerroksesta löytynyt ikkunalasi, jonka käytöstä ensimmäi-

set kirjalliset maininnat Kastelholman linnan osalta ovat v. 1546 (Hausen 1934:163).

Mikä sitten esimerkkikaivaukselta löytyneiden kahden nuorimman kerroksen (krs. 1-2) ajoitus on, jää toistaiseksi avoimeksi. Kahdesta ylimmästä kulttuurikerroksesta voi todeta sen verran, että nuorempi näistä on yhdistettävissä Kastelholman linnan päälinnan 1900-luvun alun korjaus- ja restaurointitöihin. Alemmasta, palomaakerroksesta löytynyt esineistö viittaa taas siihen, että kerros olisi ajoitettavissa aikaisintaan 1500-luvun loppupuolelle.

Kerrosanalyysin mahdollisuuksista

Jokainen kaivauksen yhteydessä tavattu kulttuurikerros sisältää aina jotain tietoa tutkimuskohteen historiasta, minkä vuoksi kulttuurikerrokset tulisi aina systemaattisesti tutkia ja dokumentoida. Yksittäisen kerroksen sisältämää informaatiota ei ole aina helppoa analysoida, tulkita, ymmärtää jne., mutta siitä huolimatta tulisi kerroksista kenttätyöiden yhteydessä pyrkiä dokumentoimaan ainakin olennaisin, eli ne ominaisuudet, joiden perusteella yksittäinen kerros on määriteltävissä ja identifioitavissa kaikkien muiden stratigrafisten yksiköiden joukosta. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että jokaisesta kerroksesta tulisi selvittää ainakin sen fyysiset ominaisuudet, spatiaalisuus sekä stratigrafiset suhteet (Kykyri 1999b:52; Kykyri 1999c). Tämä puolestaan edellyttää alueen luonnolliseen stratigrafiaan perustuvaa kenttätyömetodia.

Kaikkea kerrokseen sisältyvää tietoa ei yksikkökaivausmenetelmääkään noudattamalla ole mahdollista saada selville, sillä menneisyyden tapahtumista ja toiminnasta arkeologisesti saatava tieto on aina suhteessa siihen, mitä nämä ovat konkreettisesti jättäneet jälkeensä maaperään. Se, mitä fyysistä tietystä historiallisesta tapahtumasta on alunalkaen tallentunut maaperään, ei luonnollisestikaan ole sama kuin se, mitä siitä kaivaustilanteessa on havaittavissa (postdepositionaalisista prosesseista johtuen). Myös se, että havainnointi ja

dokumentointi ovat aina luonteeltaan subjektiivista ja selektiivistä toimintaa, vaikuttaa omalta osaltaan yksittäisestä kerroksesta saatavan kokonaisinformaation luonteeseen (Kykyri 1999a:7).

Jokaisella kaivauksella on omat rajoituksensa liittyen esim. kenttätyöajan pituuteen, työvoiman laatuun, kaivettavaan alaan, stratigrafisten yksiköiden säilyneisyyteen, postdepositionaalsiin prosesseihin jne., jotka vaikuttavat kerroshavaintojen laatuun ja määrään sekä näiden pohjalta tehtyihin tulkintoihin alueen käyttö- ym. historiasta. (vrt. Kykyri 1999a:8). Esimerkkikaivauksen kerrosten analyysiä hankaloittava tekijä oli ennen kaikkea kaivauksen pieni pinta-ala. Siitä huolimatta oli kaivauksilla noudatetun kerros(yksikkö)kaivausmenetelmän ansiosta mahdollista selvittää mm. yksittäisten kerrosten koostumus, niiden laajuus (x,y,z) sekä suhteet muihin alueen stratigrafisiin yksiköihin. Näiden pohjalta on ollut mahdollista laatia yksiköiden suhteellista ajoitusta havainnollistava matriisi (kuva 2). Lisäksi on ollut mahdollista tarkastella mm. yksittäisissä kerroksissa esiintyvien löytöjen luonnetta, määrää ja levintää, selvittää kerrosten edustamien aktiviteettien ja prosessien luonnetta sekä paikallistaa kerrokseen liittyvien aikahorisonttien ääripäät ns. rajapintojen muodossa.

Se, mitä esimerkkikaivauksen yhteydessä ei ole ollut mahdollista selvittää, on alueen varhaisimpien ihmisaktiviteettien tarkka arkeologinen ajoitus, mikä johtuu alinten kulttuurikerrosten yleisestä luonteesta, vähälöytöisyydestä ja ns. ajoittavien esinetyyppien puutteesta. Löytöjen vähyys on yhdistetty linnan tehokkaaseen puhtaanapitoon ja jätehuoltoon sekä oletukseen, että myöhempien rakennustöiden yhteydessä alueen vanhimmat keskiaikaiset kerrokset on poistettu alueelta. Suppean kaivausalueen, kerrosten luonteen ja vähälöytöisyyden sekä tehokkaan jätehuollon lisäksi myös maaperän ja itse löytöjen fyysinen koostumus ovat epäilemättä omalta osaltaan vaikuttaneet säilyneiden löytöjen määrään ja luonteeseen.

Myös kerroksiin liittyvien synty-/muodostumisprosessien sekä kerroksista tavattujen esi-
neiden sijainnin luonteen arviointi on pieni-
alaisten kaivausten yhteydessä (yleistäen)
laajempialaisia kaivauksia vaikeampaa. Tilan-
ne on vieläkin hankalampi mikäli tutkittavalta
kaivausalueelta ei tavata laisinkaan kiinteitä ra-
kenteita. Esimerkkipaikkauksenkaan kaikkien
kerrosten muodostumisprosessien selvittämi-
nen ei, mm. tutkimusalueen suppea-alaisuudesta
johtuen, olisi ollut mahdollista ilman alueen
länsipuolella suoritettua myöhemmän kaivaus-
sen (KS 58) antamaa tarkentavaa informaatio-
ta. Kerrosten muodostumisprosessien selvittä-
minen on ollut puolestaan edellytyksenä löytö-
jen sijaintipaikan arvioinnille.

Paras tutkimuksen perusta on hyvin suori-
tettu dokumentointi, ja tämä pätee myös
kulttuurikerroksiin. Kerrokset tulisikin pyrkiä
dokumentoimaan ja tutkimaan (kulloisiinkin
resursseihin suhteutettuna) mahdollisimman
yksityiskohtaisesti ja monipuolisesti niin, että
ainakin kerroksiin liittyvä perusinformaatio
saataisiin dokumentoitua ja tallennettua arkeo-
logiseen muotoon. Pelkkä yksittäisen kerrok-
sen fyysisten ominaisuuksien pikkutarkka ana-
lysointi ei pysty välittämään/kertomaan kaik-
kea sitä tietoa mitä kerrokseen kaiken kaikkiaan
liittyy. Fyysisten ominaisuuksien kanssa
yhtä tärkeitä kerrosominaisuuksia ovat myös
suhteet muihin kerroksiin ja rakenteisiin samoin
kuin kerrosten sisältämä löytöaineisto-
kin. Näiden selvittäminen auttaa valottamaan
kerroksista ja niiden kautta koko tutkimus-
kohteen historiasta puolia, jotka pahimmassa
tapauksessa jäisivät meille muutoin täysin tun-
temattomiksi.

Lähteet

- Andersson, P. & Palamarz, P. 1990: Kastelholms
slotts Södra länga och den s.k.
Dubbelrumsanläggningen; resultat av de
byggnadshistoriska undersökningarna. *Åländsk
Odling* 1988 s. 35-73. Mariehamn.
- Asplund, H. 1998: Single Context keskustelua.
SKAS 3/1998 s. 2-9.
- Beronius-Jörpeland, L. 1992: The Formation of
Occupation Layers as an Archaeological
Source. Rescue and Research. Reflections of
Society in Sweden 700-1700 A.D. s. 127-149.
*Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersök-
ningar. Skrifter No 2.* Uppsala.
- Elfwendahl, M. 1991: KS 35; Arkeologisk
undersökning på Stora Borggården.
*Arkeologiska undersökningar 1985-1989; KS
30-KS 52 s. 203-218. Museibyrån, Kastelholm
1991:1.* Mariehamn.
- Harris, E. C. 1979: *Principles of Archaeological
Stratigraphy.* London.
- Hausen, R. 1934: Kastelholms slott och dess
borgherrar. *Skrifter utgivna av Svenska
Litteratursällskapet i Finland. CCXLII.* Hel-
singfors.
- Kykyri, M. 1991: Kastelholms slott. KS 55. Västra
längan. Utgrävningsrapport.
- Kykyri, M. 1991-1992: Kastelholms slott. KS 56.
Lilla Borggården. Gången mellan Förhuset och
Södra Dubbelrummet. Undersökningsrapport.
- Kykyri, M. 1993: Kastelholms slott. KS 58.
Sjöporten. Preliminär utgrävningsrapport.
- Kykyri, M. 1997: Kulttuurikerroksia tutkimaan.
SKAS 3/1997 s. 2-7.
- Kykyri, M. 1998: Linna-arkeologiaa Kastelholmas-
sa. *Muinaistutkija* 3/1998 s. 35-39.
- Kykyri, M. 1999a: Kaivausmenetelmäkeskustelu
jatkuu. *SKAS* 1/1999 s. 2-13.
- Kykyri, M. 1999b: Stratigrafiset yksiköt ja historial-

- linen menneisyys - yksiköiden tulkinnasta ja siihen liittyvistä ongelmista. *Muinaistutkija* 1/1999 s. 51-58.
- Kykyri, M. 1999c: Kerroskaivaus ja kulttuurikerrosten dokumentointi. Historiallisen ajan arkeologian menetelmät. *Museoviraston Rakennushistoriallisen osaston julkaisuja* 1999.
- Larsson, S. & Johansson Hervén, C. 1998: Källmateriaaliproduktion och förståelsehorisonter i stadsarkeologin. *Meta* 2/1998 s. 20-41.
- Lovén, C. 1996: Borgar och befästningar i det medeltida Sverige. *Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Antikvariska serien. Fyrtionde delen*. Stockholm.
- McLees, C., Nordeide, S. W., Petersén, A. & Saunders, T. 1994: The production of archaeological knowledge: The theory and method of urban excavation. *Meta* 2/1994:3-29.
- Molaug, P. M. 1995: Oslo: A hundred and thirty years of experience. Urbanczyk, P. (toim.). *Theory and practice of archaeological research. Volume II. Acquisition of field data at multi-strata sites*. s. 129-158. Warszawa.
- Palamarz, E. & Palamarz, P. 1997: Restaurering av Kastelholms slott - en presentation av de hittills tillämpade restaureringsprinciperna och metoderna. *Åländsk Odling* 1996 s. 47-113. Mariehamn.
- Spence, C. 1990: Archaeological Site Manual. *Department of Urban Archaeology Museum of London*. Second Edition. Hampshire.
- Welinder, S. 1992: Människor och artefaktmönster. *Occasional Papers in Archaeology* 5. Societas Archaeologica Upsaliensis. Uppsala.

PÄÄN LUITA PÄLKÄNEEN VANHAN KIRKON KAIVAUKSESTA 1992

Panu Nykänen & Petri Nykänen

Pälkäneen keskiaikaisessa rauniokirkossa suoritettiin kesä-heinäkuussa 1992 Timo Jussilan johdolla arkeologinen tutkimus, jonka tarkoituksena oli löytää sopiva kohta juoksutusviemärin rakentamista varten. Viemärin rakentaminen liittyi kirkon laajempaan restaurointi-ohjelmaan. Kaivaukseen osallistuivat Jussilan lisäksi fil.maist. Tapio Seger, fil.yo. Karim Pelkonen ja fil.kand. Panu Nykänen. Kirkossa avattiin yhteensä seitsemän kaivausaluetta tai koekuoppaa (kaivauksesta ja löydöistä ks. Timo Jussilan raportti MV rak.hist.os 1992). Neljä avattiin kirkon koilliskulmaan viemärin aiotulle rakennuspaikalle. Näiden lisäksi kaivettiin alue 5 viemärin juoksutus-suuntaan, koekuoppa 6 kirkon pohjoisseinälle rakennuksen perustamistavan selvittämiseksi, ja koekuoppa 7 kirkon sisälle täytemaakerroksen paksuuden toteamiseksi.

Hammaslääketieteen lisensiaatti Petri Nykänen tarkasti kaivauksessa löytyneet pääluut 1. heinäkuuta 1992. Materiaali mahdollisti nopean tulkinnan vainajien kohtalosta ja elintavasta.

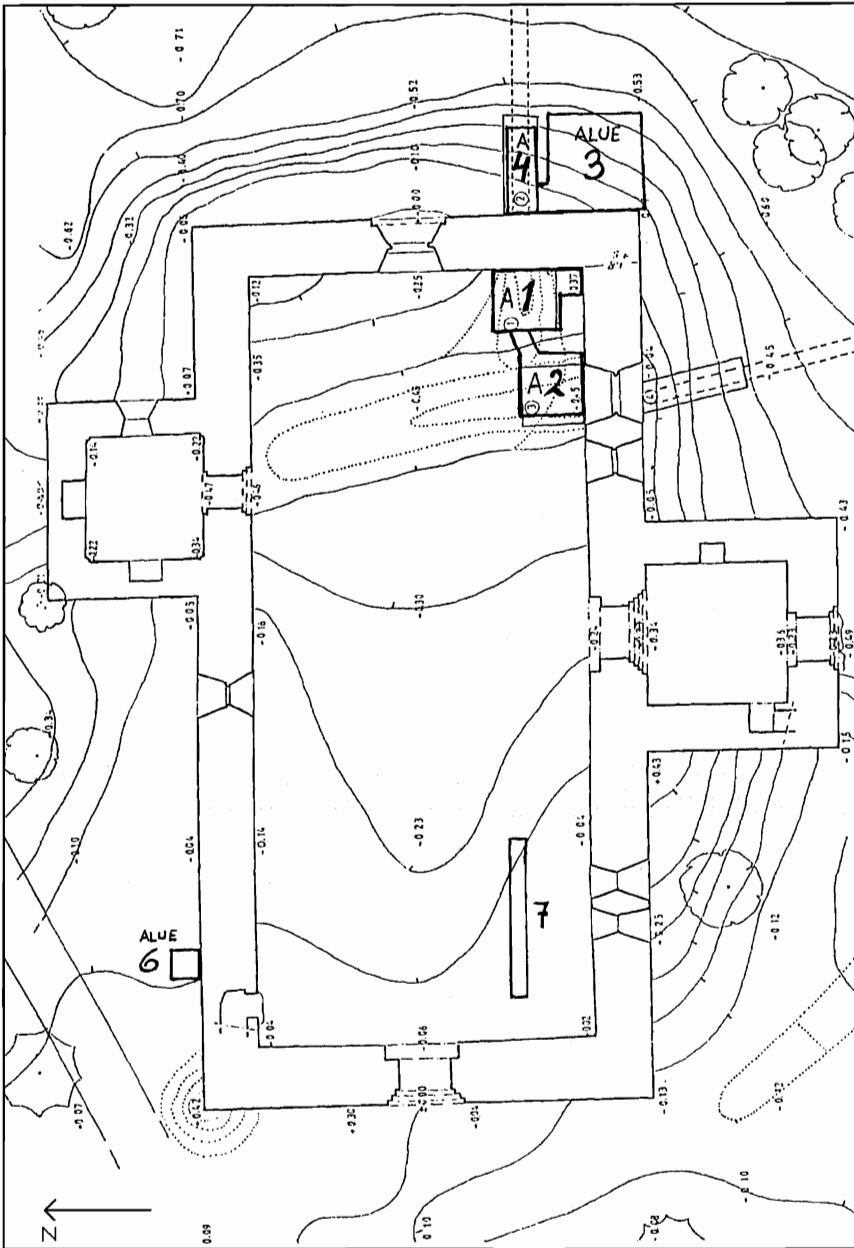
Alueet 1 ja 2 avattiin kirkon sisälle, itäpäädyn kaakkoiskulmaan. Näiden väliin kaivettiin oja tulevan viemärin rakenteen mukaisesti. Päällimmäisenä kerroksena oli tuore hiekkakerros, jolla oli peitetty kirkon raunioituessa syntynyttä laasti- ja rakennusjätettä. Tämän alta paljastuivat päälattarin perustaksi ja mahdolliseksi sivualttarin perustaksi tulkitut rakenteet.

Alttareiden läheisyydestä ei tavattu luita

mutta heti sivualttarin länsipuolelta alkoi hiekkainen täytemaa, josta löydettiin luiden lisäksi arkkujen jäännöksiä. Kaivauksessa ei edetty syvemmälle josta odotettiin löytyvän ehjiä hautauksia koska hautausten tutkiminen ei kuulunut tutkimuksen tavoitteisiin.

Kirkon kaivauksessa löytyneet luut olivat häiriintyneissä maakerroksissa. Luut ovat suurinpiirtein saattaneet pysyä alkuperäisen hautapaikan lähetyvillä vaikka niitä onkin siirretty. Luulöytöjä ei voitu ajoittaa muuten kuin päättelemällä hautausten loppuneen hetkellä, jolloin kirkon ja kirkkomaan käyttö lopetettiin. Luut ovat todennäköisesti 1600- tai 1700-luvulta.

Hampaistoissa havaitut erot tukevat käsitystä, että aivan kirkon itäseinän viereen haudatut olisivat nimenomaan pitäjän vähäväkisiä. Kaivausalueilta 3 ja 4, kirkon itäseinän ulkopuolelta löytyneiden luiden hampaistot olivat hyvin huonossa kunnossa. Tämän lisäksi vainajat olivat kärsineet puutostaudeista noin vuosi ennen kuolemaansa. Yksi 45–50 vuotias mies oli menettänyt henkensä väkivaltaisesti. Hänet oli tappanut leukaan osunut isku. Luuston vammat olivat tyypillisiä vasemman alakoukkulyönin aiheuttamia jälkiä. Kauemmas kirkkomaahan kaivetusta alueesta 5 löytyneet hampaat olivat hyvässä kunnossa poskihampaissa esiintyvää kariesta lukuunottamatta. Kariuksen syytä voi vain arvailla, mahdollisesti tämäntapaisten reikiintymisen saattaisi aiheuttaa esimerkiksi hunajan imeskely.

Kartta. Pälkäneen rauniokirkko, kaivausalueet. Koekaivaus 1992, T. Jussila, Mikrolahti Oy

Luulöydöt

Kirkon itäseinän vierestä, ulkopuolelta.

1. Os. Mandibulae, Os. Maxillae, fem.
Vainajan ikä n. 35–40 vuotta. Alaleuan poskihampaat D 46–47 irronneet yli puoli

vuotta, mutta ei enemmän kuin vuosi ennen kuolemaa. D 48 katkennut. Progeeninen purenta ts. alaleuka normaalia eteentyöntyneempi. Leukanivelkuopan kompaktassa artroottisia, ilmeisesti reuman aiheuttamia muutoksia.

2. Kallo, miehen.

Kallon vasen puoli painunut sisään. Vainajan ikä noin 35 vuotta. Processus alueolaaroksen vaurioita hampaiden ympärillä kauttaaltaan hampaistossa. Ientulehduksen aiheuttamia.

3. Os. Mandibule, fem.

Vainajan ikä yli 60 vuotta. D 34–44 ovat olleet kuollessa paikallaan. Kaikki taaemmat poistetut tai irronneet alle vuosi ennen kuolemaa.

Kirkon itäseinän vierestä, ulkopuolelta, pohjoispuoleinen kuoppa.

4. Os. Maxillae, fem.

Vainajan ikä noin 50 vuotta. D 23 ja 26 paikallaan. D 26 karies nelospinnalla. Hyvin kuluneet hampaat. Os. maxillae kiero.

5. Lapsen kallon osia.

6. Lapsen kallon osia.

7. Voimakasrakenteisen miehen luita.

8. Os. Mandibulae, mask.

Vainajan ikä noin 45–50 vuotta. D 48, viisaudenhammas mesioangulaarinen, retinoinnut, tulehtunut. Vainaja on kärsinyt pahasta perikoronitista. D 37 on irronnut, jonka jälkeen D 38 on lähtenyt pois. Leukaluu murtunut edestä oikealta D 43 kohdalta ja vasen kondyyli poikki. Vamman on todennäköisesti aiheuttanut isku leuan oikeaan syrjään. Kuuluu mahdollisesti kuolemaan johtaneisiin vammoihin.

Kaukokuoppa 1

9. Os. Mandibulae, mask.

Vainajan ikä yli 30 vuotta. Hyvä hampaisto, vähän kuluneet hampaat. Kuollessa täysi hampaisto, ei ienvaurioita. Löydettyä D 38, 37, 36, 44, 46, 47 ja 48 puuttuivat.

10. Os. Mandibulae, mask.

Vainajan ikä noin 50 v, järeäleukainen. Suhteellisen hyväkuntoiset hampaat, puuttuu D 33–43. Muut edelleen paikallaan. Karies D 47, 48 ja 37 buccaalisesti, todennäköisesti aiheuttanut särkyä. Jonkin verran ientulehdusta, mutta ei niin paljon kuin muilla.

Yleisesti hampaiden yläpinnat ovat värjäytyneet, mutta puhtaat. Hampaiden puuttuminen saattaa viitata puutostauteihin tai sairauksiin. Muutamissa tapauksissa esiintynyt karies liitetään yleensä korkeaan elintasoon ja sokeripitoiseen ruokavalioon.

Vainajien tarina

Nyt lyhyesti esitetty raportti perustuu hajanaisen aineiston nopeaan analyysiin, jonka mahdollisti asiasta kiinnostuneen hammaslääkärin saapuminen kaivauspaikalle miltei sattumalta. Saadut lausunnot vainajien hampaiston kunosta kertovat kuitenkin yllättävän paljon elämästä, jota Suomessa vietettiin ennen teollistumisen aikaa. Luiden epämääräinen ajoitus estää mahdollisuudet pohtia joidenkin historiallisten tapahtumien vaikutusta löytöaineistoon.

Osa väestöstä on selvästi kärsinyt puutteesta ja sairauksista. Väestö on kärsinyt ientulehduksista, reumasta ja hampaiden reikiintymisestä. Huomattava osa kirkon seinän vierestä löytyneiden vainajien hampaista on poistettu tai irronnut kyseisten henkilöiden vielä eläessä. Kaukokuopassa, kirkkomaalla tehdystä kuopasta löytyneiden vainajien joukossa on kuitenkin myös korkean elintason elämää eläneitä. Ajoitusten puuttuminen estää pitemmälle vietyt pohdinnat yhteiskunnan kerrostuneisuudesta. Kuitenkin osa väestöstä söi ruokaa joka kulutti hampaat. Osalla väestöstä hampaiden kunto oli hyvä.

Kuka oli hieman alle 50-vuotias voimakas mies, jonka leukaperiä jäyti jatkuva hammas särky, ja joka kuoli todennäköisesti tappelussa saamiinsa vammoihin? Kuka oli 35-vuotias nainen, joka sairasti reumaa ja menetti hampaansa vähän ennen kuolemaansa? Kuka oli rikas mies joka piti hunajasta? Onneksi löydöt ja niistä saadut tiedonjyvät mahdollistavat ainakin kysymysten esittämisen tavalla, joka jo sinällään elävöittää historiaa.

PIENIÄ MARIOITA SERVIUKSEN MUURISSA

Ulla Rajala & Juha-Matti Vuorinen

Kuten kaikki tietävät Italian teiden varsilla on lukematon määrä pieniä Marioita suurissa ja pienissä luolissa. Asian laita on näin myös täällä Nepissä ja sen ympäristössä. Arkeologista inventoijaa vastaan puksuttaa paikallisella valtiolla mineraalivesirekkojen seassa pieni sininen kolmipyörä-Vespa, josta aina määräväleihin nousee seurakunnan puutarhuri. Hän ottaa kuormasta pullon Nepin kuuluisaa vettä ja käy kastelemassa tienvarsipyhätön muovisen Neitsyt Marian kukat. Ällistytävien Maria tulee ahkeraa inventoijaa vastaan täysin odottamattomassa ympäristössä. Keskiaikaista jo ammoikin enimmäkseen umpeen kasvanutta tielinjaa seurata tuffikalliosta loistavat macchia-pensaiden seasta kirkkaat jouluvalot. Valojen keskellä kiiltää valkoinen Maria lempeästi hymyillen luolassaan. Joku on ollut vahva uskossaan: jyrkkään seinämään piikkipensaiden välistä sähkölinjan vetäminen keskelle asumaton jokikanjonia on ollut melkoinen ponnistus. Mutta se on palkinnut vaivan: tämä Maria on pimeässä loistaessaan seutukunnan näkyvin monumentti.

Jouluvalo-Marialle on louhittu tietysti oma luola. Luola on tosin ollut paikalla olemassa jo ennen Mariaa ja sen valoja. Todennäköisesti seinämässä on ollut joko faliskien tai roomalaisten kammiohauta. Haudan muinaisilla vainajilla on ollut tässä tapauksessa kuitenkin parempi onni kuin niillä raukoilla, joiden viimeinen leposija on vallattu sioille, lampaille tai isännän traktorille. Sama on meidän kaikkien

tuleva kohtalo: seurakunta myy hautapaikkamme uudelleen ja kippaa muistokivemme kaatopaikalle.

Pyhä Vuosi 2000 lähestyy ja Ikuinen Rooma on rakennustelineiden peittämä. Kiihkeä kilkutus ja kiviporan jyrinä johtuu siitä, että Rooma vuosituhanen vaihteessa tietysti täyttyy turisteista ja pyhiinvaeltajista. Uskoo ainakin kaupungin johto, kuten niin monen muunkin kaupungin isät ja äidit. Epäilemme mistä mokomat turistimassat oikein lopulta löytyvät, mutta se onkin jo toinen juttu. Tämän kesän arkeologinen uutinen liittyy Terminin aseman perustusten korjauksiin. Suunnittelijoiden ja rakentajien suureksi hämmästykseksi Serviuksen muurin tunnetun osan jatkolinjalta löydettiin ? Serviuksen muurin jatke. Tämä ennalta odottamaton tapaus luultavasti johtaa siihen, että aseman korjaukset eivät valmistukaan ajoissa, mikä tietysti on arkeologien syy.

Samanlainen yllätys oli viime syksynä Åbo Akademin säätiölle se, että Turun keskiaikaisesta keskustasta löytyy kaivettaessa Turun keskiaikainen keskusta. Onneksi Museovirastokin Suomessa ymmärtää, että tällaiset ennalta aavistamattomat valitettavat kohtalon oikut eivät saa estää rakennuttajaa juhlimasta omaa Pyhää Vuottaan...

TIEDETTÄ! SUOMALAINEN ARKEOLOGIA ALENNUSTILASSA

Vesa-Pekka Herva

Tämä lyhyt katsaus suomalaisen arkeologian tilaan syntyi huolesta. Varsinainen toimeenpaneva voima oli Unto Salon (1999) teksti "Soikeiden tuluskivien tulkinnasta", etenkin sen viimeinen jakso "tieteellisestä todistamisesta". Huoleni ei kuitenkaan juonnu tuluskivien tulkinnallisista kysymyksistä, vaan nimenomaan tieteellisyyteen tavalla tai toisella liittyvistä asioista. Ponnahduslautana toimivat paitsi Salon mainitsemat näkökohdat myös muutamat muut viimeisessä Muinaistutkijassa (2/1999) esiin tulleet huomiot.

Tieteellisyys ja sosiaalinen vastuu

Vaikka tieteellisyyden käsite on ongelmallinen ja sisällöltään hämärä, se ei estä Saloa (1999) ryöstöviljelemästä termiä. Salo ei vaivaudu määrittelemään kovinkaan tarkasti mitä oikeastaan tarkoittaa tieteellisyydellä, vaikka kirjoittaakin isälliseen sävyyn metodisesta työstämisestä, tulosten loogisesta yhdistämisestä ja ajatuksellisesta ekonomiasta. Vaikuttavien terminen käyttö, joka tosin muistuttaa lähinnä ulkoa opeteltua rukousta tai listaa alustus- ja rinnastuskonjunktioista, saattaisi vietellä asiaa tunteuttoman henkilön ajattelemaan, että tieteellisyyteen sinänsä ei liity niitä ristiriitaisuuksia, joiden Salo mainitsee olevan luonteenomaisia tieteelle.

Puhuttaessa tieteestä viitataan yleensä yhtäältä luonnontieteisiin ja toisaalta akateemiseen tutkimukseen yleensä. Luonnontieteissä

teorian tai väitteen testattavuudella on keskeinen merkitys. Kemiaalliset prosessit ovat toistettavissa, mutta arkeologien pääsy tutkimuskohteisiinsa (ihmiset ja yhteisöt) on väistämättä epäsuora ja koska tutkittavat ilmiöt ovat historiallisen kehityksen tuloksia, niiden toistaminen on mahdotonta. Yleisemmällä tasolla tieteellisyyden vaatimukset viittaavat sosiologien määrittelemiin periaatteisiin tieteen luonteesta. Näihin vaatimuksiin kuuluvat esimerkiksi tieteen demokraattisuus ja objektiivisuus.

Sosiologien ja tieteenfilosofien ajatukset ovat hyödyllisiä eräänlaisena viitekehystenä, mutta niiden soveltaminen ihmistieteisiin on vaikeaa siitä yksinkertaisesta syystä, että esimerkiksi arkeologit eivät tutki ympäröivää "objektiivista" todellisuutta vaan ihmisten jälkeensä jättämiä materiaalisia jäänteitä. Huolimatta tarmokkaista yrityksistä tyypistää ihmisten käyttäytyminen pelkiksi käyttäytymistä koskeviksi laeiksi, jotka olisivat rinnastettavissa ns. luonnonlakeihin, ei arkeologinen materiaali ainakaan toistaiseksi näytä järjestäytyvän yksinkertaisiksi laeiksi kulttuurinmuutoksesta.

Jaarittelu tieteellisyyden käsitteellä ei vie tässä yhteydessä pitkälle, mutta se johtaa kahteen tärkeään teemaan. Ensimmäinen näistä koskettaa tieteellisyyden ideologiaa ja toinen sosiaalista vastuuta. Tieteellisyys ideologiana liittyy valtaan ja hallintaan, sillä on ilmeisen poliittinen funktio. Maantieteilijät ovat Suomessakin osoittaneet esimerkiksi tilastojen ja karttojen objektiivisuuden näennäiseksi (ks. esim. Häkli 1997; Kokkonen 1997). Ongelma

on siinä, että mielemme on täytetty tietyillä ennako-oletuksilla, lukuisat asiat ovat yhteiskunnassamme muuttuneet näennäisiksi itsensänselvyyksiksi siinä määrin, että ilman pureutumista tieteen syvärakenteeseen emme osaa esittää edes oikeita kysymyksiä. Arkeologien kohtaamat ongelmat ratkeavat vain harvoin etsimällä tilastollisia korrelaatioita. Tieteellisyden ongelma on myös sen vaatimus yksinkertaisuudesta ja ristiriidattomuudesta, mikä väistämättä johtaa tutkimusten siistimiseen siten, että lukijalle uskotellaan kenen tahansa tulevan samoihin johtopäätöksiin annettua materiaalia tarkastelemalla.

Edelleen tieteellisyys, koska se vaatii inhimillisen elementin vaikutuksen poistamista, johtaa ristiriitaan mielikuvituksellisten elementtien kanssa. Kuitenkin arkeologeilla on kovin vähän sanottavaa ilman mielikuvitusta (Trigger 1998). Ilmeisesti mielikuvituksen epätieteellisyys on omaksuttu suomalaisten arkeologien keskuudessa liiankin hyvin, sillä muuten tuskin voidaan selittää älyllistä takertumista jonnekin 1800- ja 1900-lukujen taitteeseen. Suomalaisilla arkeologeilla ei näytä olevan paljoakaan sanottavaa, minkä voi helposti todentaa pelkästään julkaisujen määrästä, laadusta ja iästä. Tähän vaikuttanee osaltaan kapeatseinen suhtautuminen arkeologiaan yleensä, mistä osoituksena kelvannee tapa, jolla Unto Salo (1999: 45) määrittelee soikeiden tuluskivien arkeologian muodostuvan tutkimushistoriasta, materiaalin, typologian ja löytömiljöiden selvittämisestä sekä tuluskivien käyttökelpoisuudesta tulenskenttään. Kuitenkin arkeologien oletetaan selittävän asioita sen sijaan, että he tyytyvät vain kuvailemaan niitä.

Siirryttäessä yleisemmälle tasolle saavutaan sosiaalisen vastuun eteen. Usein tieteellisyttä voidaan pitää pelkkänä pakona sosiaalisesta todellisuudesta eli ns. todellisesta maailmasta. Koska ympäröivän maailman ei ajatella vaikuttavan objektiivisena pidettyyn tieteesseen, tutkija voi hyljätä vaatimuksen yhteiskunnallisesta vastuusta väittämällä olevansa vastuussa vain tieteen etiikalle. Näin yhteiskunnan kustannuksella voidaan tutkia toinen

toistaan kummallisempia ja hyödyttömämpiä asioita. Mahdollisesti asioiden arvojärjestyksessä olisi viilailun varaa, mikäli abstraktiot syrjäyttävät tärkeydessä konkreettisen todellisuuden. Samalla voidaan huiskauttaa syrjään syvärakenteisiin, kuten tieteellisyyden ideologiaan, ulottuva kritiikki, jolla on huvittava taipumus muuttua asenneviaksi siinä vaiheessa kun hallitseva luokka, joka tässä tapauksessa muodostuu suomalaisen arkeologian virallistetuista arkkienkeleistä, alkaa tuntea olonsa uhatuksi tai muuten epämiellyttäväksi. Etäännyminen todellisuudesta on helppo toimitus, johon tarvitaan vain tiettyjen metodologisten muodollisuuksien seuraamista. Nimenomaan ihmistieteissä tieteellisyys on yleensä pelkkää hyväksyttävä sokeutta.

Arkeologit uskovat olevansa viime kädessä vastuussa vain omalle viiteryhmiälleen, jota kummallisesti tiedeyhteisöksi nimitetään. He hautautuvat muotoseikkoihin, kinastelevat epäolennaisuuksista ja rukoilevat iltaisin luonnontieteiden kehitystä ikään kuin se ratkaisisi menneisyyden arvoituksen. Kädet nousevat välittömästi pystyyn, kun kosketellaan vaikeita asioita kuten henkisiä rakenteita. Jotta mitään mielikuvituksellista tai subjektiivista ei tulisi todetuksi tyydytään toistelemaan naurettavuuksia, joista ehdoton ykkönen on tietysti epämääräisten esineiden toteaminen kulttisympoleiksi, statusesineiksi tms. Myös arkeologisessa tulkinnassa ilmenee valtavia määriä "itsestäänselvyyksiä".

Tilanne on erikoinen, sillä samalla kuin vannotaan tieteellisyyden nimeen toisaalta toistellaan fraaseja, jotka joku on joskus suomalaisen arkeologian kulta-aikoina lanseerannut, mutta jotka eivät todellisuudessa perustu mihinkään. Viittaaan jälleen lähinnä henkisiin rakenteisiin, esimerkiksi esihistoriallisten hautausten tai kalliomaalausten tulkintaan ja esihistoriallisten uskontojen luonteeseen yleensä. Näistä tuskin kukaan suomalainen arkeologi on sanonut mitään uutta vuosikymmeniin. Toisaalta on ymmärrettävää takertua hirvi- ja karhuklaaneihin tai punamullan kertomaan kuolemanjälkeisestä elämästä, kun otetaan

huomioon teoreettisen tietoisuuden taso suomalaisten arkeologioiden keskuudessa. Ideat harvoin syntyvät spontaanisti ilman mitään virikkeitä. Niin ikävää kuin se saattaa "itse asiaa" rakastavista suomalaisista arkeologeista olla, teoreettiset kehitelmät ovat potentiaalinen "primus motor" kun uusista näkökulmista on kysymys.

Tieteellisyys tarkoittaa naiivia vannomista yhden ideologian nimeen, se sulkee sisäänsä asiat, joista voidaan puhua. Valitettavasti tuo häkki on kovin ahdas ja keinotekoisuudessaan usein hyödytön. Tarkoitus ei tietystikään ole muuttaa ns. tiedettä täysin villiksi ja hallitsemattomaksi kentäksi, mutta monimuotoisuus on tuomittavaa ainoastaan tiettyjen hallitsevien ideologioiden valossa, se ei ole universaalisesti "epätieteellistä". Diversiteetti ei ole pelkkä postmodernistien keksimä muotisana, vaan heijastelee olemassa olevaa todellisuutta. Yhdenmukainen kuva menneisyydestä on saavuttamattomissa yksinkertaisesti siksi, ettei sellaista ole olemassakaan. Menneisyys esiintyy jokaiselle yksilölle erilaisena, eikä kenelläkään inhimillisellä olennolla liene yksinoikeutta tuohon himoittuun objektiiviseen tietoon. Eräs näppärä tapa testata tätä näkökulmaa on kysyä "mitä tällä hetkellä tapahtuu", ja koettaa sitten vastata siihen.

Teoria ja metodi

Salo (1999) mainitsee metodisen työstämisen ja relevantit lähteet osana tiedettä. Kuitenkin molempia asioita voidaan pitää kyseenalaisina hänen omassa soikeiden tuluskivien tulkinnassaan, jonka Salo tekee myyttisen kansanperinteen valossa. On jokseenkin epäilyttävää yhdistää esihistorialliset esineet myytteihin, jotka on kirjattu muistiin huomattavan paljon esineiden valmistamisen jälkeen, väitettiin kansanperinteen muinaisista sidoksista mitä hyvänsä. Salon tulkinta on siis jo lähtökohdallisesti horjuva, joskaan ei erityisen hätkähdyttävä maassa, jossa arkeologinen metodi perustuu ns. terveeseen järkeen. "Terve järki" ei kuitenkaan

ole muuta kuin joukko sosiaaliseen yhteyteemme sidottuja ennako-oletuksia. Terve järki ja materiaalin empiirisestä havainnoista lähtevät tulkinnat eivät ole mitenkään yliverkaisia suhteessa ilmeisemmin teoreettisiin lähtökohtiin, vaikka usein niin halutaankin ajatella.

Empiirisuus sotketaan usein objektiivisuuteen. Tämä taas juontuu sekaannuksesta, jossa tietoteoreettiset tavoitteet (objektiivisuus) liitetään lähestymistavan potentiaalisiin mahdollisuuksiin. Empiristit uskovat totuuteen ja jopa siihen, että ihmisillä on etuoikeudenomainen pääsy tähän todellisuuteen. Siten empiirisesti orientoituneiden tutkijoiden tieteellinen tavoite on heijastella totuutta esittämällä tosiasiat teoreettisesti niin tarkasti kuin mahdollista (Saitta 1983: 300). Empiristit uskovat paitsi prosessiin, joka on vapaa poliittisista, taloudellisista ja kulttuurillisista paineista myös ehdottomaan ykseyteen, siihen, että totuus saavutetaan tiettyä kaavaa noudattamalla. Empirismi on helppo ja poliittisesti korrekti tietoteoria. Harvey (1973) on osoittanut, että teoria, joka on kiinteästi kytketty todellisuuteen jota sen oletetaan peilaavan, ylläpitää käytännöllisesti sovellettuna sosiaalista pysähtyneisyyttä.

Valitettavasti empiirinen lähestymistapa, joka on yhteydessä kulttuurihistorialliseen perinteeseen, rajaa tehokkaasti uusia näkökulmia. Saitta huomauttaa empiristisen tietoteorian johtavan sen sisäisen logiikan vuoksi nykyajan hallitsevien kulttuurillisten ajatusten projisoi-miseen menneisyyteen (Saitta 1983: 303; ks. myös Tilley 1996; Thomas 1999). Idealistinen suhtautuminen ajatteluprosessin eettiseen neutraaliuteen ja käsitteiden arvovapauteen ei tule Saittan (1983: 303) mukaan johtamaan vallankumoukseen arkeologiassa. Tähän on helppo uskoa ja se on totta edelleen, vaikka runsaasti teoreettista keskustelua on käyty viimeisen viidentoista vuoden aikana. Korostetun materiaali-lähtöinen tutkimustapa, joka leimallisesti nojaa valheellisen arvovapaaseen havainnointiin, ei helpostikaan synnytä radikaaleja ajatuksia samalla kuin se muotoilee miltei itsestään kysymykset, joihin tulisi vastata. Jotta kuva menneisyydestä monipuolistuisi, on keksittävä uu-

sia kysymyksiä, ei tyydyttävä etsimään vastauksia vanhoihin.

Suomalaisten arkeologien fetisistinen kiinnostus omaan materiaaliinsa aiheuttaa viime kädessä saman vaikutuksen kuin tyypillisesti amerikkalainen positivistinen lähtökohta. Empirismen heikkous on siinä, että se nojaa havaintoihin. Materiaalisesta kulttuurista ei yksinkertaisella havainnoilla voida löytää ihmistä tai yhteisöjä, mikä aiheuttaa arkeologeille oudon ristiriidan, ovathan juuri nämä asiat käsittääkseni tutkimuksemme ensisijaisia kohteita. Siten empirismi tuhoaa ihmisen ja elämän menneisyyden. Tosin samaan johtaa myös positivismi, joka jättää jälkeensä pelkkiä abstraktioita, lakeja ihmisten käyttäytymisestä ja kulttuurin muutoksesta. Empiirisesti orientoituneille arkeologeille esineiden materiaalisuuden muistamisen ei luulisi muodostuvan ongelmaksi, mutta puutteellinen ja metodologinen tietoisuus ja kapeakatseisuus tapaa kuitenkin johtamaan raivostuttavan hatariin päätelmiin. Yleensä tämä tarkoittaa naiiveja toteamuksia esineiden merkityksistä.

Siinä missä amerikkalaiset arkeologit ovat innokkaita puhumaan faktoista ja testaamaan teorioita, suomalaiset arkeologit pysyvät korostetusti "itse asiassa" ja sivuuttavat joutavina pitämänsä teoreettiset kysymykset. Se on sikäli surullista, että tieteenalan todellinen kehitys riippuu teoreettisesta kehityksestä. Monet ovat haluttomia myöntämään tätä, koska teoria liitetään automaattisesti ns. "korkean tason" teorioihin ja filosofisiin pohdiskeluihin. Esimerkiksi esihistorian jako kolmeen periodiin ei ole mikään faktuaalinen asia, vaan teoreettinen kehitelmä, jonka hyöty on siinä, että se näyttäisi heijastelevan todellisuutta. Sama pätee muihinkin arkeologisiin periaatteisiin, kuten vaikkapa stratigrafiaan. Joidenkin ajatukset näyttävät sekoavan tällaisissa kysymyksissä, sillä niiden teoreettisuus on hämärtyneen sen jälkeen kun ne on hyväksytty ja niitä on alettu pitää itsestään-selvyyksinä.

Valveutuneisuuden puutteesta, kyvyttömyydestä havainnoida vaihteluja intellektuelissa ilmapiirissä ja mieltymyksestä esineisiin

juontunee käsitys siitä, että arkeologiset ongelmat voidaan ratkaista turvautumalla loistavaan metodologiseen työkaluun nimeltään Terve Järki. Se johtaa edelleen siihen päätelmään, että arkeologinen pätevyys syntyy tyypologisten linjojen ja löytöpaikkojen tai muun triviaalitiedon ulkoa opettelusta. Huvittavinta tässä on tietysti kokemuksen automaattinen korostuminen, eli mainitut arkeologian arkkienkelit ovat aina todennäköisimmin oikeassa.

Arvioidessaan Paula Purhosen väitöskirjaa Jukka Luoto (1999: 54) toteaa vain "erittäin oppineen henkilön" kykenevän luomaan hyvän katsauksen esimerkiksi esihistoriallisten uskontojen tutkimukseen. Tuntematta Luodon tieteellisiä periaatteita voidaan sanoa tällaisen näkökulman olevan pirullisessa ristiriidassa ainakin Unto Salon juhlimien periaatteiden valossa. Jukka Luoto näyttäisi olemaan valmis romuttamaan tieteen demokraattisuuden, joka on varhaisten tieteenfilosofien formuloista niitä kaikkein järkevimpiä. Luodon mielestä tieteen tekeminen on viime kädessä asiantuntijoiden asia, asiantuntijoiden, jotka ovat pitkän akateemisen uransa aikana kehittäneet henkilökohtaisen apparatuurin, epämääräisen eidoksen, joka antaa heille syvällisemmän ja kenties jopa loogisemman kuvan tutkitusta asiasta kuin vastenmielisille opinnäytetöiden tekijöille, amatööreille, opiskelijoille ja muulle turhalle joukolla.

Voidaankin kysyä mihin Luodon väite oikeastaan perustuu. Kuten Salokin huomauttaa, tieteeseen kuuluu olennaisena osana kiistanalaisuus. Jukka Luoto sen sijaan tuntuu ajattelevan, että riittävällä kokemuksella ainoa ja oikea totuus, viimeinen sana, voidaan kaivaa esiin. Luoto (1999: 54) jopa ehdottaa, että metodissävyyset johdannot jätettäisiin opinnäytetöiden alusta. Toisaalta nuorempi polvi näyttää olevan innokas alistumaan tällaiseen suurten muinaisten hallussa pitämään tieteeseen, toteaahan Unto Salon kritiikin kohteeksi joutunut Hanna-Maria Pellinen (1999: 51) vastikkeessaan, että hän ei ole katsonut itsellään olevan pätevyyttä puuttua Unto Salon hypoteesiin. Hän mainitsee myös, ettei halua asettaa profes-

soreita Salo ja Anttonen paremmuusjärjestykseen, ikään kuin juhlittuun tieteeseen kuuluisi professoreiden paremmuusjärjestys.

Kohti muutosta?

Jotta edellä esitetyllä kritiikillä olisi muikin kuin suoraviivaisen ärsyttävä syy olemassaoloonsa, lienee paikallaan lyhyesti hahmottaa millaiseen suuntaan arkeologista tutkimusta olisi ohjattava, jotta se esiintyisi mielekkäämmässä valossa. Tässä yhteydessä kyseeseen tulevat lähinnä teoreettiset suuntaviivat, jotka voisivat osaltaan ohjata kohti kokonaisvaltaisempaa suhtautumista arkeologiseen materiaaliin ja sen tulkintaan, hyvin yleisellä tasolla.

Watson (1991) väittää, etteivät arkeologit ole filosofeja ja ettei heidän tarvitse osallistua todellisuuden luonnetta koskeviin metafyyssiin pohdiskeluihin. Hän on oikeassa todetessaan uuden arkeologian muuttaneen tieteenalaa yhtenäisemmäksi, mutta hän edustaa kuitenkin järkevästi suuntausta, joka väittää arkeologian tehtävän yhäkin olevan lainomaisten, "tieteellisten" selitysten (covering laws) muotoilua. Amerikkalaisten arkeologien keskeinen ongelma onkin ihmistieteiden suruton rinnastaminen luonnontieteisiin.

Asenne ei välttämättä ole tervein mahdollinen, sillä takertuminen vanhoihin ajatuksiin ilman muutoksen mahdollisuutta ei sinänsä edusta arkeologian kehitystä. Tämän vuoksi vastaisuudessakin tarvitaan monimuotoisia lähestymistapoja jo yksinkertaisesti siitä syystä, että esimerkiksi talousjärjestelmiä ja taidetta ei lainkaan voida tutkia samoin termein tai edes periaattein. Kuitenkin diversiteetin pelko on melkoista, rinnastaahan Bell (1994) monimuotoisuuden anarkiaan. Tällainen suhtautuminen osoittaa pelkästään ahdasmielisyyttä. Todellisuus lienee Watsonin ja Bellin kaltaisille tutkijoille liian raju selvin päin siedettäväksi ja vaatimus muutoksesta ja sosiaalisesta vastuusta kirvelevä, koska pako keinotekoiseen tieteen maailmaan ei enää olekaan mahdollista. Toisaalta on kuitenkin arkeologeja, jotka ymmär-

tävät sekä yleisten että yksittäisten selitysten ja filosofisen (teoreettisen) kehityksen tarpeen (ks. esim. Trigger 1973; 1998).

Jotta arkeologeilla olisi jotain kiinnostavaa ja merkittävää sanottavaa, heidän tulisi ymmärtääkseni suhtautua tutkimukseen antropologien tavoin. En suinkaan halua sanoa, että arkeologia olisi yksiselitteisesti osa antropologiaa, vaan pikemminkin vaadin vain antropologisempaa asennetta ja kysymyksenasettelua. Selitykseksi tällaisen asenteen torjumiseen ei riitä arkeologisen materiaalin vaitonaisuus verrattuna eläviin ihmisiin ja yhteisöihin. Antropologian erityislaatuisuus ihmistieteissä on se, että se pyrkii tutkimaan "toista" (other), toisin sanoen jotain erilaista kuin mihin olemme omassa elämässämme tottuneet. Se tarkoittaa monenlaisia vaikeuksia ja termien törmäilyä yrittäessämme sovittaa jotain erilaista itsellemme ymmärrettävään muotoon raiskaamatta perusteellisesti todellisuutta, jota muunnamme toiseen formaattiin. Tässä kohtaan esimerkiksi prosessualistinen arkeologia tapaa lakeineen ja tilastoineen pudota ansaan, sillä se ei huomioi erilaisuutta vaan vääristää todellisuuden, koska tutkijat eivät edes yritä ymmärtää "toista" sen omilla ehdoilla. Ymmärtääkseni sekä arkeologien että antropologien kohtalo on istua kahdella tuolilla pyrkien olemaan putoamaan kummaltakaan.

Käytännön esimerkki tästä on kategorisoinnin merkitys. Jotta mikään materiaali olisi ymmärrettävissä, se on luokiteltava, ja tämä voidaan tehdä lukuisin eri periaattein. Voimme luokitella esimerkiksi kiviesineet meistä järkevältä näyttävältä tavalla. Kyseessä ei kuitenkaan ole tapa, jolla "he" luokittelivat saman materiaalin. Sillä ei välttämättä ole merkitystä, mutta toisaalta sen tärkeys voi olla korville lyövä keskeinen, mikäli meidän tapamme luokitella materiaali ei millään tavoin liity heidän todellisuuteensa. Siten, vaikka mielivaltainen luokittelu näyttäisikin meistä järkevältä, havaittujen ilmiöiden selitykset liittyvät pelkästään siihen, että aineistossa sattumanvaraisesti ilmenee esimerkiksi tilastollista riippuvuutta. "Sattumanvarainen riippuvuus" voi juontua esimerkiksi siitä, että kaikista mahdollisista

attribuuteista keskeiseksi muuttujaksi valitaan jokin suhteellisen epäolennainen tekijä, jolloin huomiomme kiinnittyy täysin väärin asioihin. Täten, jotta voisimme edes toivoa ymmärtävämmme jotain, joka on sidoksissa todellisuuteen, meidän on väistämättä huomioitava “toinen”.

Pohjimmiltaan kysymys on siitä mitä materiaalinen kulttuuri merkitsee. Esineiden merkitys voi tuntua oudolta ajatukselta joillekin, mutta se on tärkeä näkökulma, jonka sisäistäminen säätelee paljolti sitä mitä arkeologisen materiaalin pohjalta voidaan sanoa tai millaisiin kysymyksiin sen ajatellaan mahdollistavan vastaamisen. Kysymys materiaalisen kulttuurin merkityksestä ei myöskään ole aivan niin yksinkertainen kuin miltä se saattaa vaikuttaa. Ongelmana on jälleen tapamme hahmottaa asioita eräiden totuttujen kaavojen mukaan, tiettyjä ennako-oletuksia mukaillen. Materiaalisen kulttuurin merkitys ei kuitenkaan hahmotu, toisin kuin usein tunnutaan ajattelevan, sen esittävästä luonteesta. Esittävä tarkoittaa tässä yhteydessä esineiden kuvitteellista toimimista ideoiden heijastuksina, jollain tapaa sekundäärisinä tuotteina.

Materiaalista kulttuuria tulisi pitää itsenäisenä kokonaisuutena, joka ilmentää lukuisia yhteisöllisiä ja yksilöllisiä aspekteja. Rinnastan mielelläni materiaalisen kulttuurin kuvallisen esityksen tyylin kanssa. Alfred Gell (1998: 155-210) huomauttaa tyylin saavan merkityksensä sen autonomisuudesta ja siitä, että yksittäisen elementit kuuluvat tähän ryhmään, niiden merkitys hahmotuu vain vertailussa ryhmän muiden elementtien kanssa. Tämä kaikki on tietysti kovin abstraktia, mutta teoreettiset lähtökohdat ovat ensisijaisen tärkeitä sen sijaan, että tyydytään vapauttamaan “metodologinen hirviö” (Saitta 1983) tai yksinkertaisesti hylkäämään kaikki muu kuin terve järki. Vaikka tässä yhteydessä onkin mahdotonta lanseerata uutta teoriaa tai metodologiaa arkeologeille, voidaan silti huomauttaa, että pelkästään käsite “artefact design” (Carr & Neitzel 1995) ja esimerkiksi siihen liittyvä middle-range -teoria (Carr 1995), joka pyrkii kategorisesti järjeste-

lemään esineiden tekemiseen liittyviä teknologisia, sosiaalisia ja yksilöllisiä aspekteja ja käsittelemään niitä hierarkkisesti, ohjaavat kohti oikeaa polkua materiaalisen kulttuurin tutkimuksessa.

Keskeistä on, että materiaalinen kulttuuri merkitsee enemmän kuin on totuttu ajattelemaan. Esineiden merkitys ei rajoitu siihen, että ne nimetään esimerkiksi kulttisymboleiksi tai kvartsikaapimiksi. Esineiden merkitys hahmotuu niiden “elinkaaren” kautta. Kysymys on paitsi merkitsemisestä myös ennen kaikkea tekemisestä (ks. esim. Hodder 1999: 66-79). Esineet eivät merkitse ainoastaan yhdellä, “ikonografisella” tasolla vaan niiden merkitys koostuu tekemisestä juontuvista prosesseista. Ernst Gellner (1995) on kritisoinut tapaa hahmottaa maailma merkitysten summana mikäli se hämärtää asioiden todellisuuden, joka rajoittaa monella tapaa omaa maailmaamme ja huomauttaa edelleen, että jotkut tavat mieltää tämä materialistinen tosiasia ovat hyödyllisempiä kuin toiset. Kaikessa tässä on kysymys nimenomaan oikeasta asenteesta ja periaatteista, joiden pohjalta materiaalisen kulttuurin tutkimusta voidaan kehittää ja edistää.

Kysymys tekemisestä ja merkitsemisestä on nykyisin olennaisempi kuin ehkä yleisesti tiedostetaan arkeologian piirissä. Ihmistieteissä käydään nykyisin keskustelua mielen ja tietoisuuden luonteesta ja sen suhteesta materiaaliseen todellisuuteen (ks. esim. Toren 1999). Mieltä ja materiaa ei ehkä olekaan niin helppoa erottaa toisistaan kuin perinteisesti on mielletty. Toren huomauttaa aivan oikein, että tämän näkökulman potentiaalia ei toistaiseksi ole laajalti ymmärretty. Yhtä kaikki hän hahmottaa antropologista metodologiaa, jossa rakennetta ja prosessia ei voida ymmärtää toisistaan erillään, sillä ne ovat saman asian kaksi puolta. Tämä tarkoittaa myös esimerkiksi sitä, että esineiden merkitystä ei voida täysin ymmärtää mikäli niitä ei arvioida prosesseina ja mikäli ei hyväksytä sitä tosiasiaa, että asioilla ei ole ole-massa kiinteitä merkityksiä edes annetun yhteisön sisällä.

Tällaiset ajatukset aiheuttavat monenlaisia

paineita jouduttaessa arvioimaan yksinkertaisesti ja virheellisesti asetettuja kysymyksiä uudelleen. On mahdollista, että aivan perustavanlaatuisen kategorisointi on osoittautumassa epäkelvoksi tai ainakin riittämättömäksi. Tietynlainen usko ideoihin sekä mielen ja ajatuksen ylivoimaisuuteen suhteessa materiaan ja sen tiukka erottaminen jälkimmäisestä on epäilemättä johtanut monenlaisiin näppäriin yksinkertaistuksiin ja virheellisiin päätelmiin sekä ennen kaikkea sosiaalisten aspektien laiminlyömiseen luovan yksilön eduksi. Vihjeitä virheellisestä kategorisoinnista myös hivenen vähemmän maailmojasyleilevällä tasolla on olemassa. Esimerkiksi jako teknologiaan ja maagisiin tai uskomuksellisiin asioihin ei ole välttämättä erityisen toimiva esimerkiksi varhaisen metallurgian tapauksessa, jossa keinotekoiset kategoriamme näyttävät epäilyttävästi kietoutuvan yhteen (Budd & Taylor 1995).

Olisi ehkä syytä miettiä missä määrin Dean Saittan (1983) epäilykset nykyään voittoisten ideoiden siirtämisestä menneisyyteen ovat totta. Ja mikäli ne ovat, voidaan edelleen kysyä mitä tai ketä tällainen "tieteellinen", "objektiivinen" tiede oikeastaan palvelee. Olisiko mahdollista, että lähtökohtiin olisi sittenkin eksynyt pieni laskuvirhe, että usko yhteen totuuteen ja ennen kaikkea totuuteen siinä muodossa kuin mihin olemme tottuneet ja kuinka me olemme sen jaotelleet olisikin osoittautumassa riittämättömäksi? Mikäli kategoriat sotkeutuvat toisiinsa lähemmässä tarkastelussa, olisiko niitä syytä miettiä uudestaan sen sijaan, että menneisyyteen tartutaan kuin paviaanipoikanen emoonsa? Ehkä olisi syytä kokeilla sitä riskialtista hyppyä kohti "heidän" merkityksiään, jotta me satunnaisten ja irrallisten selitysten sijasta alkaisimme todella ymmärtää mistä tässä kaikessa on oikeastaan kysymys. Olisiko "tieteellisyys" jättämässä meidät pulaan? Riittäisikö ratkaisuksi kaivausruutujen täsmällinen asemointi paikoilleen 0.001 metrin tarkkuudella? Olisikohan siinä tarpeeksi kurinalaista metodia tieteellisen, ristiriidattoman ja objektiivisen tiedon tuottamiseen?

Epilogi: "Niin ajat muuttuvat, Eskoseni"

Niin kauan kuin teoreettista ja metodista kehitystä ei tapahdu suomalaisessa arkeologiassa, ei ole lainkaan hämmentävää, että Suomi ei kuulu maihin, jotka ovat arkeologisen kehityksen eturintamassa. Kritiikin vaatimus on yleisesti tunnustettu tosiasia, mutta usein se tapaa typistymään varsin pinnalliseksi. Todellisuudesta vieraantuneet tutkijat tapaavat keskittyä kinastelemaan merkityksettömistä yksityiskohdista sen sijaan, että he edes toisinaan paneutuisivat keskeisempiin kysymyksiin.

Saattaisi olla hyödyllistä myöntää, että ajat muuttuvat ja tieteenekijöiden olisi muututtava niiden mukana sen sijaan, että he kaatuvat hautaansa aikansa eläneet periaatteet mukanaan. Arkeologian ei tarvitse olla tylsää ja turhauttavaa, eikä arkeologien tarvitse julistaa lopullisia totuuksia, vaan he voisivat ehkä keskittyä monipuolistamaan kuvaamme menneisyydestä tavoin, jotka jo lähtökohtaisesti ovat monimuotoisia. Viimeinen sana ei ole tärkeä niin kauan kuin kukaan ei ole sitä kyvykäs kuitenkaan sanomaan.

Arkeologeilla on epäilemättä paljon sanottavaa yhtä lailla menneisyydestä kuin nykyisyydestäkin mikäli he niin haluavat, mutta tois-taiseksi se vaatii ainakin Suomessa asenteiden muutosta ja opetuksen kehittämistä. Suomalaisen arkeologien tulisi rohkaistua etsimään malleja uudelle ajattelulle. Aineksia tähän löytyy miltei kaikkialta, mutta siihen tarvitaan avointa ja ennakkoluulotonta suhtautumista, sekä rohkeutta yrittää jotain uutta siitäkin huolimatta, että tieteenalaa hallussaan pitävät suuret muinaiset luonnollisesti suhtautuvat penseästi kaikkeen, mikä uhkaa heidän asemaansa arkeologian ylijumalina. Niin kauan kuin Suomessa ei löydetä muita lähtökohtia terveen järjen rinnalle tai tunnusteta sosiaalisen arkeologian tarvetta, se on tuomittu jäämään lohduttomaan alennustilaansa.

Kirjallisuus:

- Bell, J. 1994: *Reconstructing Prehistory*. Philadelphia.
- Budd, P. & Taylor, T. 1995: The Faerie Smith Meets the Bronze Industry: Magic versus Science in the Interpretation of Prehistoric Metal-Making. *World Archaeology* 27.
- Carr, C. 1995: A Unified Middle-Range Theory of Artifact Design. Teoksessa Carr, C. & Neitzel, J. 1995 (toim.): *Style, Society and Person: Archaeological and Ethnological Perspectives*.
- Carr, C. & Neitzel, J. 1995 (toim.): *Style, Society and Person: Archaeological and Ethnological Perspectives*.
- Gell, A. 1998: *Art and Agency: An Anthropological Theory*. Midsomer Norton.
- Gellner, E. 1995: Interpretive Anthropology. Teoksessa Hodder, I. & Shanks, M. & Alexandri, A. & Buchli, V. & Carman, J. & Last, J. & Lucas, G. 1995: *Interpreting Archaeology: Finding Meaning in the Past*. Padstow.
- Harvey, D. 1973: *Social Justice and the City*. London.
- Hodder, I. 1999: *The Archaeological Process: An Introduction*. Padstow.
- Häkli, J. 1997: Näkyvä yhteiskunta: kansalaiset ja kaupunkisuunnittelun logiikka. Teoksessa Haarni, T & Karvinen M. & Koskela H. & Tani S. 1997 (toim.): *Tila, paikka ja maisema: tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere.
- Kokkonen, P. 1997: Kartan sosiaalinen todellisuus. Teoksessa Haarni, T & Karvinen M. & Koskela H. & Tani S. 1997 (toim.): *Tila, paikka ja maisema: tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere.
- Luoto, J. 1999: Suomen varhaiskristillisyyden kokonaisuus ilmestynyt. *Muinaistutkija* 2/1999.
- Pellinen, H.-M. 1999: Symboliikan monitahoisuus. *Muinaistutkija* 2/1999.
- Saitta, D. 1983: The Poverty of Philosophy in Archaeology. Teoksessa Moore J. & Keene A. 1983 (toim.): *Archaeological Hammers and Theories*.
- Salo, U. 1999: Soikeiden tuluskivien tulkinnasta. *Muinaistutkija* 2/1999.
- Thomas, J. 1999: *Understanding the Neolithic*. Padstow.
- Tilley, C. 1996: *An Ethnography of the Neolithic: Early Prehistoric Societies in Southern Scandinavia*. Cambridge.
- Toren, C. 1999: *Mind, Materiality and History: Explorations in Fijian Ethnography*. Guildford and King's Lynn.
- Trigger, B. 1973: The Future of Archaeology Is the Past. Teoksessa Redman, C. 1973: *Research and Theory in Current Archaeology*.
- Trigger, B. 1998: Archaeology and Epistemology: Dialoguing across the Darwinian Chasm. *American Journal of Archaeology* 102.
- Watson, R. 1991: What the New Archaeology has accomplished. *Current Anthropology* 32.

Arkeologia Suomessa - Arkeologi i Finland

ARKEOLOGIA SUOMESSA -
ARKEOLOGI I FINLAND

Arkeologia Suomessa - julkaisuun on kerätty vuosittain Suomessa tehtyjen arkeologisten tutkimusten tulokset vuodesta 1985 eteenpäin. Arkeologia Suomessa on hakuteos, josta löydät tiedot uusimmista kenttätöistä maassamme. Teossarja on tarkoitettu arkeologian tutkimuksen ja muinaisjäänhosten suojelun parissa työskenteleville sekä kaikille, jotka ovat kiinnostuneita maamme eri alueiden esihistoriasta. Sarjan tarkoituksena on lisätä tietoa muinaisjäänhosten suojelun merkityksestä maamme esihistorian tutkimukselle ja kulttuurimaiseman säilyttämiselle.

1995-1996

ARKEOLOGIA SUOMESSA -
ARKEOLOGI I FINLAND

1993-1994

*Tilaa nyt koko sarja alennetulla hinnalla
Kuusi kirjaa yhteensä vain 340 mk!
Myös kaikki yksittäiset osat saatavilla*

Tiedustelut: Museovirasto

Julkaisujen myynti

PL 913

00101 HELSINKI

sähköposti: pirjo.utti@nba.fi, puh. (09) 40501/julkaisut

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA VAI VIIMEISTELEMATÖN KOTISEUTUTUTKIMUS? MIHIN YLIOPISTOJEN TULOSVASTUU OHJAA TUTKIMUSTA?

Georg Haggrén

Raimo Vänskä: *Kansan käsissä ja kätköissä. Rahankätkentä Pohjois-Karjalassa keskiajalta vanhan Suomen palauttamiseen*. Studia Carelica Humanistica 13. Joensuu 1998. 382 s.

Raimo Vänskä on ottanut haasteellisen tehtävän suhteuttaa Pohjois-Karjalan rahalöydöt historialliseen kontekstiinsa. Arkeologiaa ja historiantutkimusta ei usein ole onnistuttu yhdistämään suomalaisissa väitöskirjoissa. Valitettavasti Vänskäkin kompastuu moniin perinteisestä akateemisesta traditiosta poikkeavan tutkimusaiheen edessä avautuneisiin kuoppiin.

Teoksessaan Vänskä esittelee toisaalta rahan käytön ja rahanlyönnin historiaa Ruotsissa ja Venäjällä, toisaalta Pohjois-Karjalan historiallisia vaiheita. Näiden pohjalta hän tarkastelee Pohjois-Karjalasta löytyneitä rahakätköjä. Vauhtia aiheen käsittelyyn haetaan kaukaa, toisaalta antiikista ja varhaiskeskiajalta, toisaalta kansanrunoutta avuksi käyttäen omasta varhaishistoriastamme.

Tekijän päätavoitteina ovat 1. kerätä rahoja koskeva rekisteröity ja kansantieto yhteen, 2. sitoa raha ja rahan kätchentä aikansa historiallisiin yhteyksiin sekä 3. pyrkiä löytämään kätkenän ajalliset ja alueelliset painopistealueet sekä rahankäytön kehityslinjat.

Teoksen alussa tutkimustehtävän ja lähdeaineiston esittelyssä on runsaasti toistoa, jopa siinä määrin, että ainakin yhden alaluvun (I.4) olisi voinut jättää kokonaan pois. Niin metodien esittely ja perustelu kuin tutkimustehtävän teoreettinen tausta on rönsyilevässä johdannossa jäänyt vajaaksi. Runsaat toistot, tekstin sekavuus ja käsittelyn sirpaleisuus haittaavat lukijaa myös teoksen myöhemmissä luvuissa. Tekstinkäsittelyohjelman käytöstä johtuen pit-

kiäkin tekstinkatkelmia toistuu sanasta sanaan kirjan eri kohdissa (vrt. esim. s. 86 ja 109).

Teoksessa on runsas kuvitus. Monet kuvista ovat kuitenkin informaatioarvoltaan vähäisiä. Etenkin tämä koskee lukuisia kuvia löytöpaikoista ja kätköjen löytäjistä. Monet rahakuvista ovat toki tutkijoille arvokkaita, mutta niiden laatu on usein heikko. Etenkin tämä pätee sivun 88 luvattoman epätarkkaan kuvaan. Kaiken kaikkiaan sekä käsikirjoitus että kuvitus olisivat vaatineet tiukkaa ja tarkkaa toimitamista ennen kuin ne jätettiin painoon.

Teoksen tutkimuskirjallisuus jättää toivomisen varaa. Monet tekijän käyttämistä tiedoista on otettu vanhasta, osin vanhentuneesta kirjallisuudesta. Ainakin Ruotsin keskiaikaisen rahanlyönnin ja käytön osalta monet uudet tutkimustulokset ovat jääneet huomiotta. Kotimaisen kirjallisuuden osalta ihmetyttää, että vain yksi Pekka Sarvaan artikkeli on päässyt mukaan kirjan lähdeluetteloon ja sekini vajain julkaisutiedoin.

Suurena ongelmana teoksessa on kartta-aineiston puutteellisuus. Lukijalta oletetaan hyvää paikallistuntemusta, sillä lukuisten karttojen joukossa ei ole yhtään yksityiskohtaista Pohjois-Karjalan karttaa. Eri aikakausien kätköt on merkitty pienimittakaavaisille kartoille niin, että lukijan on hyvin vaikea yhdistää löytökuvauksia karttamerkkeihin.

Teoksessa vilisevät historialliset henkilöt ovat usein ilman määrettä. Lukijalta vaaditaan kohtuutonta pohjatietoa voidakseen identifioi-

da esimerkiksi tuttavallisesti Nousiaksi kutsunut miehen vuodelta 1555 (s. 96) tai Eerikki Antinpojan (s. 106) ja Arvid Tönnenpojan (s. 140) 1610-luvulta. Kaikki ovat Suomen historiasta tunnettuja henkilöitä (Nousia venäläinen, Eerikki Antinpoika (Trana) ja Arvid Tönnenpoika (Wildeman)), mutta kaipaisivat nyt mainituissa kohdissa edes sanan tai parin täsmennyistä.

Puutteellinen käsitteiden määrittely puolestaan haittaa niin rahajärjestelmien kuin Pohjois-Karjalan erityisolosuhteiden ymmärtämistä. Esimerkiksi uuden ajan alun Venäjällä lyödyt tipparahat mainitaan teoksessa toistuvasti ilman, että tekijä muistaa todeta, että ne ovat samoja kopeekan ja puolen kopeekan eli dengan kolikoita, joita kirjassa muutoin monesti käsitellään.

Tutkimuksessa on mukana 191 Pohjois-Karjalasta löytynyttä rahakätköä, joille on annettu koodinumerot. Taulukoissa näitä koodeja ei ole käytetty, joten lukija joutuu selailemaan kirjaa löytääkseen taulukossa mainittujen kätköjen kuvauksen. Suuri puute on se, että kirjassa ei ole erillistä luetteloa koodinumeron saaneista löydöistä. Itse koodinumeroitakaan ei selitetä vaan lukija saa arvata, mitä merkitsee kappaleen keskellä olevan virkkeen perässä oleva merkintä L19. Sama pätee 1600- ja 1700-lukujen kihlakunnanoikeudessa käsiteltyihin yhteensä yhteentoista kätköön, joilla on omat koodinsa: T I, T II, ... jne. Myöskään näistä ei ole erillistä luetteloa. Lukijaa hämmentää myös se, että arkistolähteissä mainittu kätkö T VI on vahingossa saanut koodikseen K VI.

Tutkimusaineistossa on sekä suuria yli tuhannen kolikon aarteita että yksittäisiä irtolöytöjä kuten L28. Kyseessä on Polvijärven kirkonkylän Helvistöstä vuonna 1921 löytynyt 1/4 äyrin kolikko vuodelta 1635. Yksittäistä kolikkolöytöä tai muutamaa yhdeltä tilalta talletettua rahaa ei voi kutsua kätköksi. Tällaiset löydöt tekijän olisi pitänyt rajata tutkimuksen ulkopuolelle.

Käsittelyn ongelmat ulottuvat myös taulukoihin. Esimerkiksi taulukossa 20 A, jossa on lueteltu Turun rauhan aikojen ja 1770-luvun

välillä tehdyt vain 1700-luvun rahoja sisältäneet 21 kätköä, on tekijän mukaan yhteensä 2890 kolikkoa. Kyseessä on paha laskuvirhe, sillä pelkästään yhdessä Värtsilän löydössä oli 2887 kolikkoa! Lisäksi taulukossa on mm. kaksi noin tuhannen kolikon löytöä.

Isojen aarteiden kätkentäaika voidaan lyöntivuosien avulla määrittää yleensä varsin tarkasti. Yksittäisten kolikoiden hukkaaminen on sen sijaan saattanut tapahtua paljon niiden käyttöaikaa myöhemmin. Erityisen tarkkaa lähdekritiikkiä vaativat ne rahat, joiden löytyminen paikaltaan on yllättävää. Pohjois-Karjalan rahalöydöistä vanhin (L1) on tästä hyvä esimerkki. Joensuun Mutalasta löytyi vuonna 1993 koulun pihalta Rooman keisari Lucius Aurelius Veruksen lyöttämän kuparikolikon jäljennös. Kirjoittaja pitää mahdollisena, että tämä 100-luvun jälkipuolen kolikko olisi kulkeutunut viikinkiajalla Pohjois-Karjalaan. Epätarkkojen löytöolosuhteiden vuoksi on kuitenkin todennäköisempää, että huonokuntoinen raha on vasta äskettäin joutunut maaperäämme. Tuukka Talvio onkin äskettäin Numismaatikko-lehden numerossa 4/1999 todennut, että ”Mutalan raha on väärennös, jolla ei ole mitään tekemistä maamme muinaisuuden kanssa.” Talvion mukaan raha on turistien ostettavaksi tarkoitettu resentti jäljennös. Kokonaan toinen asia on, että tämä tutkimustehtävän kannalta aivan irrallinen löytö olisi ollut syytä rajata työn ulkopuolelle silloinkin, kun se olisi ollut aito.

Tekijä kuvaa kunkin kätkön rahat ja löytöolosuhteet. Varsinkin jälkimmäisten keräämisessä on ollut suuri työ. Osa Raimo Vänskän haastattelemista henkilöistä on ehtinyt kuolla tutkimuksen kuluessa. Löytötapatumien rekisteröinnissä tekijä on tallettanut katoamassa olevaa arvokasta tietoa. Valitettavasti löytöjen kuvaus on epäsystemaattista. Osa löydöistä on kuvattu tarkoin, osa ylimalkaisesti. Osasta rahoja kerrotaan mihin ne on nykyisin talletettu. Sen sijaan rahojen luettelonumerot museokoelmissa puuttuvat lähes täysin. Missä säilytetään esimerkiksi löytöjä L14, L 15 ja L16, joiden tiedot perustuvat haastatteluihin? Epäselväksi jää myös roomalaisen rahajäljennök-

sen (L1) kohtalo. Tässä yhteydessä mainittakoon, että se on anastettu museokokoelmasta.

Osasta kätköpaikkoja on tehty maaperä-analyysi. Ensimmäisten löytöjen kohdalla kerrotaan tarkemmin perustelematta maaperä-analyysin tuloksista. Vasta löydön L29 kohdalla lukijalle varmistuu, että maaperä-analyysin tarkoituksena on selvittää kätköolosuhteiden vaikutus rahojen nykyiseen kuntoon eikä esimerkiksi jäljittää kätöntäolosuhteita.

Pohjois-Karjalan rahalöytöjen vertaaminen muun Suomen tai koko Ruotsin valtakunnan rahalöytöihin jää vähäiseksi. Tutkimusalueelta on vuosikymmenien ja -satojen kuluessa talletettu melkoinen joukko suuriakin kätköjä. Nyt jää epäselväksi onko näin muuallakin vai onko kätöntä ollut Pohjois-Karjalalle ominainen ilmiö. Täsmällistä vertailua muiden alueiden löytöihin tehty ainoastaan ploomurahojen osalta. Vänskä toteaa, että varhaisia, kuningatar Kristiinan aikaisia ploomukätköjä on Pohjois-Karjalasta enemmän kuin mistään muualta. Niiden sisältämien rahojen yhteenlaskettu arvo on peräti kaksinkertainen verrattuna muualta valtakunnasta löytyneisiin. Tulokseen on toki syytä suhtautua varauksella, sillä Pohjois-Karjalasta löytöjä on vain neljä, muualta yhteensä alle kymmenen.

Kätköjen ohella tekijä käyttää lähdeaineistonaan tuomiokirjoista poimittuja tietoja rahan käytöstä. Teoksen sivuilla vilisee esimerkiksi kymmeniä esimerkinomaisia sakotuksia (s. 128-134) ilman, että niitä on yhdistetty moderniin rikostutkimukseen. Tekijän epävarmuus historiallisen lähdeaineiston ja sakkujen perusteena olevien lakien ja asetusten käytössä paljastuu selvästi sivulla 129, jossa hän työohjaajansa suulliseen tiedonantoon perustuen toteaa, että käräjiltä poissaolosta sakotettiin 3 markkaa ja toistuvasta poissaolosta 6 markkaa.

Vaikka teoksessa on paljon kritisoitavaa, on tekijä pystynyt yhdistämään rahankäntennän huiput historiallisiin tapahtumiin. Vanhimmat kätköt ovat 1500-luvun alusta. Erityisen runsaasti rahaa kätkettiin ruptuurisodan aikoihin 1650-luvulla, jolloin ortodoksiväestö pake-

ni alueelta, sekä hattujen sodan aikaan 1741-43. Yli puolet kätköistä on kuitenkin vasta 1700-luvun jälkipuolelta. Mielenkiintoista on se, että 1600-luvun ja 1700-luvun kolmen ensimmäisen neljänneksen aikana tehdyissä kätköissä on pääasiassa kuparirahoja. Niitä kevyemmät ja usein myös arvokkaammat hopearahat ovat sen sijaan kulkeneet esimerkiksi sotaa paenneiden matkassa. Vänskän mukaan Pohjois-Karjalan läänitysten ahneiden veronkantajien ja pikkujääkauden aiheuttamien heikkojen satojen aiheuttama ahdinko oli niin suurta, ettei rahvaalle jäänyt 1600-luvun loppupuolella rahaa kätkettäväksi. Valoisampi aika koetti vasta suuren Pohjan sodan jälkeen, jolloin rahaa alettiin taas tallettaa maan uumeniin.

Aivan teoksen lopussa tekijä toteaa yhteenvedonomaisesti, että ”maakunnassa on käytetty sekä idän että lännen rahaa rintarinnan ainakin 1400-luvulta 1840-luvun alkuun saakka.” Tämä toteamus ei aivan täsmää tekijän aiemmin esittämiin tuloksiin: ”Novgorodin ja Venäjän vallan aikana Pohjois-Karjalassa liikkui pääosin venäläinen raha, mutta heti Stolbovan rauhan jälkeen venäläinen raha tuntui lähes kadonneen Ruotsin rahojen tieltä” (s. 139). Ruotsin ajan viimeisen vuosisadan osalta tekijä on aiemmin maininnut, että ”venäläisiä rahoja alkaa esiintyä merkittävästi vasta vuoden 1757 lyönneistä alkaen” (s. 281).

Raimo Vänskän väitöskirja on ongelmallinen teos. Suomessa on tätä ennen julkaistu vain harvoja väitöskirjoja, joissa on monipuolisesti yhdistetty arkeologiset löydöt ja historiallinen arkistoaineisto. Alan perinteet ovat siten vähäiset. Tämä näkyy Vänskän tutkimuksessa. Tutkimusaineiston analyysiä tiukentamalla, huolellisemmalla käsittelyllä ja käsikirjoitusta viimeistelemällä kirjasta olisi tullut paljon parempi. Teoksesta heijastuu monille 1990-luvun väitöskirjoille ominainen yliopistojen ja korkeakoulujen tulosvastuun tavoittelu. Väitöskirjojen vaatimustaso on laskettu tulospisteiden keruun kustannuksella. Tutkijan on vaikea pitää tätä kirjaa väitöskirjana, pikemminkin se on viimeistelemätön kotiseutututkimus.

KIRJA VIRON ARKEOLOGISISTA LUUKAMMOISTA

Andres Tvauri

Heidi Luik: *Muinas- ja keskaegsed luukammid Eestis*. Muinasaja Teadus 6. Tallinn 1998.

Tallinnan Historian Instituutin arkeologian osasto on viime vuosina julkaissut huomattavan määrän Viroa koskettelevaa arkeologista kirjallisuutta — artikkeleita uudessa sarjassa *Eesti Arheoloogia Ajakiri* ja erikoistutkimuksia sarjassa *Muinasaja Teadus*. Viimeksi mainitussa sarjassa ilmestyi hiljattain Historian Instituutin tutkijan Heidi Luikin tutkimus Viron esihistoriallisista ja keskiaikaisista luukammoista.

Kirjassa esitellään perusteellisesti kaikki Virossa tähän mennessä löydetty yli 160 arkeologista luu- ja sarvikampaa. Kaikista kammoista on esitetty tarkat piirroukset, osasta on myös valokuva. Kampojen löytöpaikat on merkitty levintäkartoille. Kampojen typologiaa ja valmistustapaa on myös käsitelty.

Luukamat olivat rautakaudella ja keskiajalla Pohjois-Euroopassa laajalle levinneitä ja kaikkialla melko samanlaisia. Viron vanhimmat säilyneet luukamat on löydetty roomalaisajan kalmistoista. Valtaosa Viron arkeologisista luukammoista on kuitenkin peräisin keskiajalta, enimmäkseen 1200-1300 -luvulta. Näyttää siltä, että ainakin keskiajalla luukamvoja on Virossa myös valmistettu. Virossa löydetty rautakautiset kammamat ovat luultavasti tuontiesineitä.

Kuten myös Suomessa, kaivataan Virossakin eri muinaisesine- ja muinaisjäännösryhmiä käsitteleviä kattavia erikoistutkimuksia. Niiden puutteesta kertoo kummassakin maassa tosiasia, että uudessakin arkeologisessa kirjallisuudessa voi törmätä vuosikummeniä vanhoihin levintäkartoihin. Heidi Luikin monen vuoden uurastus on päättynyt komeasti kansien väliin. Kyseinen tutkimus antaa täysin kattavan kuvan

aiheesta.

Työn puutteena voi mainita sen, että Viron arkeologisia kampoja käsitellään lähes irtolöytöinä. Tekijä on sijoittanut esineet ulkoisten piirteiden perusteella johonkin ennestään tuttuun kampatyyppiin ja käyttänyt olemassaolevaa ajoitusta. Esineen löytöyhteys on ajoituksessa otettu huomioon harvoin, vaikka lähes kaikki kammamat on löydetty arkeologisissa kaivauksissa.

Tapauksissa, joissa löytöyhteyttä on käytetty ajoituksessa, ne eivät aina ole oikein. Esimerkiksi kamman katkelman TM 1992/A30:7910 -tapauksessa tekijä on kaivauksia johtaneeseen arkeologiaan viitaten maininnut, että esine löytyi 900-luvun toisen puoliskon kerrostumasta (sivu 31-32). Kamman kanssa samasta paikasta ja samasta kerrostumasta on vain vääntöpyörällä muovattujen saviastioiden paloja, joita ei tähän astisten tietojen valossa pystytä ajoittamaan tarkemmin kuin 900-luvun loppupuolen ja 1200-luvun alkupuolen väliin aikaan.

Kirjassa on luokiteltu ja ajoitettu kampoja vain ulkomuodon ja koristeiden perusteella. Valmistusteknologian tarkempi tutkiminen olisi antanut mahdollisuuksia pidemmälle menevien johtopäätösten tekoon. Esimerkiksi kiinnitysniittejä tekijä ei ole käsitellyt — niiden materiaalia ei edes mainita kampojen kuvauksen yhteydessä. Oletan, että niittien valmistusmateriaalissa (joko rauta tai pronssi) ja muodossa on sekä ajallisia että alueellisia eroja, joita pystyisi käyttämään hyödyksi ajoituksessa.

Lukijana jäin kaipaamaan luetteloa tai taulukkoa, jossa kaikki kirjassa kuvatut Viron ar-

keologiset kammat ja niitä koskevat oleelliset tiedot olisi löydettävissä nopeasti. Kun haluaa tietää, miten Heidi Luik on ajoittanut juuri tietyn kamman, joutuu selaamaan läpi lähes koko kirjan. Ajoitustaulukot kyllä löytyvät jo-kaista kampatyypistä käsittelevän jakson yhtey-

destä, mutta niistä puuttuvat löytönumerot. Valitettavasti kammat ovat esineitä, jotka eivät kerro paljon mitään niitä käyttäneiden ihmisten elämästä. Näin ollen on myös tulkinnan osuus kirjassa hyvin vähäinen. Kyseessä on siis tutkimus kammoista, ei muusta.

Korjauksia

Hanna-Maria Pellinen kirjoitti vastauksen Unto Salolle MT 2/99: 52: sana *elitistinen* pitäisi korvata sanalla *etisistinen*.

Edellisessä numerossa julkaistiin Timo Yli-
maunun artikkeli: "Pohjanrannan metalli-
kaudesta ? etnisyysoongelma". Toimitus-, taitto-
tai painovaiheessa oli jutun lopusta jäänyt pois
pitkä pätkä. Julkaisemme viimeisen luvun
"Johtopäätöksiä" kokonaisuudessaan sellaise-
na kuin sen olisi alunpitäenkin pitänyt ilmes-
tyä.

Johtopäätöksiä

Shanksin ja Tilley'n (1987) mukaan hautausten perusteella voidaan tehdä päätelmiä yhteisöjen sosiaalisesta rakenteesta. Petri Halisen (1997) mielestä mahdollisesti jo kivikauden hautaukset kuvastavat yksilöiden sosiaalista asemaa yhteisössään, koska Kaustisen Kankaan punamultakalmistossa vainajien hauta-antimikseen saamiensa meripihkariipusten määrässä oli merkittäviä eroja. Markku Mäki vuoti (1996) esittää myös Välikankaan hautausten perusteella, että kalmistoon olisi haudattu vain yhteisön tärkeimmät henkilöt, sillä haudoista löydetty miekat viittaavat päällikköhautauksiin. Miekkoja on pidettävä sosiaalisina merkkeinä vainajien asemasta yhteisössään. Kemi-Tornio-alueen rautakautisten asuinpaikkojen ja hautaröykkiöiden määrässä olevan eron perusteella on esitetty saman suuntainen tulkinta; seudun väestöstä vain tärkeimmät henkilöt olisivat

saaneet osakseen röykkiöhautauksen (Yli-
maunu 1998). Mikäli tulkinta hautausten sosi-
aaliseen merkityksestä on oikea, kuvastanevat-
ko Perämeren koillisrannikon haudat ja niistä
löytyvä materiaali vain metallikautisen yhtei-
sön "yläluokan" identiteettiä, jossa voisi nähdä
eteläistä ja läntistä vaikutusta. Mikäli tällainen
hautauserinne on jatkunut aina kivikaudelta
rautakaudelle, ovatko hienoiset erot hautara-
kennelmissä ja hautaustavassa nähtävä ilmiö-
nä, jotka viestittävät mahdollisesta suvun tai
yhteisön identiteetistä, ei etnisestä identiteetis-
tä.

Sekä pronssi- että rautakauden röykkiö-
hautoja on huomattavasti vähemmän pohjois-
essa kuin etelässä ja voidaankin esittää kysy-
mys, onko mahdollisesti kivikaudelta vallalla
ollut maakuoppahautaus, johon Oulun Hangas-
kankaan, Kemin Itä-Rovan ja Länkimaan hau-
taukset viittaisivat, jatkunut metallikausien läpi
aina historialliselle ajalle saakka Perämeren
koillisrannikolla.

Vaikka ajoitetuista metallikautisista asuin-
paikkoja on vähän, ne osoittavat kymmenien
ajoittamattomien asuinpaikkojen kanssa sel-
västi asutuksen jatkuneen katkeamattomana
aina neoliittisen ajan lopulta rautakaudelle.
Ruotsin puolella Melander (1986: 118) yhdistää
Norrlannin rautakautiset keittokuopat, maa-
uunit, ruotsalaisen rannikkoasutuksen pohjois-
seen siirtymiseen. Norrbottenin rannikon keit-

tokuopat ajoittuvat, samoin kuin Suomen puolenkin, pääasiassa pronssi- ja rautakaudelle (Lundin 1992), niin tällöin Melanderin tulkinta voidaan kyseenalaistaa. Norrlannin sisämaassa ilmaantuvat viikinkiajalla suorakaiteen muotoiset keittokuopat (Norberg 1996), jotka eräät tutkijat yhdistivät saamelaisiin (Aronsson 1998). Yhden viikinkiaikaisen asuinpaikan, Kemin Länkiimaan, keittokuoppien ja Tornion Laivajärvestä löydetyn saamelaiseen veneen rakennusperinteeseen liitetyn veneen (Westerdahl 1987: 49, 85, 109) perusteella on turha tehdä suuria johtopäätöksiä. Mutta voidaan tietenkin kysyä, tukevatko nämä löydöt Jouko Vahtolan (1980) käsitystä Kemi-Tornion alueen asutuksen varhaisimmasta, saamelaisesta kerrostumasta.

Metallikautinen Perämeren rannikkoalue on tulkittu etnisesti sisämaan kulttuuripiiriin kuuluvaksi. Tämän kulttuurin tai etnisyyden ilmentäjänä on perinteisesti pidetty Sär2-keramiikkaa. Morbyn keramiikka taas on liitetty etelä- ja länsirannikon suomalaisiin. Skandinavian puolella Sär2-keramiikan levinneisyyden ei välttämättä katsota olevan osoitus saamelaisesta asutuksesta (Zachrisson 1992; katso myös Odner 1992:30). Sär2-ryhmän eteläistä Luukonsaarenkeramiikkaa pidetään "etnisesti" eri valmistajien tekemänä kuin pohjoisen Kjelmøyn tyyppin astioiden valmistajia (esim. Huurre 1983:413). Forss ja Jarva (1992) esittävät keramiikan ja Mäkivuoti (1996) esineistön ja hautarakenteiden perusteella, että Tervakankaan ja Välikankaan kalmistojen vainajat eivät kuuluisi saamelaiseen väestöön.

Okkonen (1998) esittää kuitenkin Tervakankaan osalta, että tällaiset johtopäätökset etnisyydestä eivät välttämättä kestä kriittistä tulkintaa. Erilaisten sekoiteaineiden käyttö keramiikassa voi johtua käytännöllisistä syistä, eikä sen tarvitse olla ilmentymä etnisyydestä. Eero Jarvan (suullinen tiedonanto) mukaan Tervakankaalta löytynyt Kjelmøyn tyyppin astia on tuontitavaraa ja Morbyn astiat paikallista valmistetta, niin nämä seikat eivät välttämättä osoita kalmistoon haudattujen etnisyyttä. Molemmien tyyppin astioiden löytyminen Tervakankaalta voidaan selittää kulttuuri- ja kauppakontakteista käsin. Ja täytyy muistaa, että myös eräiden muiden Tervakankaan ja Välikankaan löytöjen voidaan katsoa kuvastavan vainajien etnisyyttä. Koska asutus on jatkunut kivi-kaudelta aina rautakaudelle saakka katkeamattomana, niin tällöin olisi luonnollisinta esittää tulkinta, että alueen hautoihin asetetut vainajat kuuluivat samaan väestöön, jotka käyttivät alueen asuinpaikkoja. Skandinaavis- tai germaanisperäinen esineistö ja Morbyn keramiikka haudoissa ei merkitse vainajien kuuluvan etniseltä taustaltaan suomalaisiin, skandinaaveihin tai germaaneihin, mutta ei myöskään sitä, että Perämeren rannikkoalueella metallikautisiin hautoihin haudatut henkilöt olisivat olleet etnisesti saamelaisia. Mutta Perämeren koillisrannikon metallikautiset asukkaat hankivat ja käyttivät mm. skandinaavis-germaanisperäisiä esineitä sekä valmistivat ja käyttivät keramiikkaa, jonka sekoitteena oli sekä asbestia, talkkia, kiillettä että orgaanisia materiaaleja.

VALMISTUNEITA OPINNÄYTETÖITÄ

Pirjo Hamari

Helsingin yliopisto

Marjut Jalkanen-Mäkelä: Veden ohjaaminen inkakulttuurissa, pro gradu-tutkielma, marraskuu 1997

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää inkakeskusten vesijärjestelmien rakenteita Inka-valtion alueella, erityisesti pääkaupungin Cuzcon alueella. Inkat rakensivat keskuksiinsa luoteis-kaakko-suuntaisen vesilinjan, joka ohjautui kanavaa myöten keskeiseen seremonia-kohteeseen ja sieltä erityisen altaan kautta pois. Cuzcossa vesijärjestelmä jakaantui kaupunkiin virtaaviin arvostetumpiin vesiin sekä keskustasta pois virtaaviin vähemmän arvokkaisiin vesiin. Pan-andisena piirteenä inkakulttuureissa esiintyi pyrkimys ohjata vesi kukkulan, plazan ja syvennetyn altaan muodostamaan keskukseen mieluiten luoteispuolella olevan vuoren lähteistä; kanava kuljetti rituaaliveden keskusplazan kautta, ja vesi johdettiin pois alueelta keskuksen itä- tai kaakkoispuolella olevan erityisen altaan kautta.

Raija Ylönen: Ristiretkiaikaiset ruumishaudat lasten aseman kuvastajina, pro gradu -tutkielma, huhtikuu 1998

Tutkielmassa käsitellään lasta myöhäisrautakautisen yhteisön jäsenenä. Tutkimusaineistona käytetään kahta ristiretkiaikaista varsinaisuomalaista ruumiskalmistoa. Lasten hautojen sijaintia, hauta-antimia ja -rakenteita tarkastel-

laan tilastollisin ja spatiaalisin menetelmin ja saatuja tuloksia verrataan aikaisempiin ruumiskalmistoista tehtyihin tutkimuksiin. Havaintojen perusteella kalmistoon haudatut lapset oli haudattu tasaveraisesti aikuisiin verrattuna niin hauta-antimien, hautarakenteiden että hautojen sijainnin suhteen. Sen sijaan eri-ikäisten lasten hautausten välillä ilmeni eriarvoisuutta.

Oulun yliopisto

Mika Sarkkinen: Pohjanmaan ja Lapin kansanomaiset valinkivet, pro gradu -tutkielma, toukokuu 1998

Tutkimusaineistona ovat kansanomaiseen valantaan liitetyt valinkivet. Ne on ajoitettu pääosin 1600-1800 -luvulle, joskin muutamia on pidetty vanhempinakin. Työssäni pyrin luomaan kuvan valinkivien käytöstä ja käyttäjistä funktionaalisten, kronologisten ja sosiaalisten kysymysten avulla. Valinkivet liittyvät pääsääntöisesti tina- tai tina-lyijyseosten valamiseen. Valinkivien tekniset erot eivät ole ajoittavia, vaan liittyvät valettavaan esineeseen. Valinkivillä valmistetut esineet ajoittuvat rautakauden lopulta 1800-luvulle; valinkivien kaavoissa tuotetut esineet edustavat pukeutumista eri aikoina. Varhaiset valimet liittyvät ammattikäsitöiden, myöhempiä voidaan pitää vähäväkisen rahvaan välineinä.

Mika Friman: Videodokumentoinnin mahdollisuuksista arkeologian tutkimuksessa ja opetuksessa, pro-gradu -tutkielma, kesäkuu 1998

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää videodokumentoinnin mahdollisuuksia arkeologian tutkimuksessa ja opetuksessa. Tutkimukseen liittyy myös videomateriaalia. Arkeologisilla kaivauksilla monipuolinen, kattava ja objektiivinen dokumentointi on tärkeää. Suomessa arkeologinen tutkimusperinne ei juurikaan tunne videota kenttätöiden dokumentoinnissa. Yleensä kaivaukset viedään läpi mahdollisimman niukasti dokumentoiden. Videota pystyy helposti ja joustavasti käyttämään tutkimustoitinnan, tutkimuksissa paljastuvien stratigrafisten ilmiöiden ja tutkimusalueen topografin dokumentoimiseen. Videota käytetään Pohjoismaissa osana arkeologian opetusta, mutta omaa videotuotantoa ei juuri ole.

Turun yliopisto

Janne Harjula: Panelian muinaislahden ympäristön hautarauniot. Esimerkkejä arkeologisen aineiston historiallisista muodostumisprosesseista, pro-gradu -tutkielma, lokakuu 1997

Tutkimuksessa on selvitetty, miten historiallisen ajan ihmistoiminta on vaikuttanut Panelian muinaislahden ympäristön muinaisjäännöksiin, lähinnä hautaraunioihin, ja miten arkeologinen tutkimus on vaikuttanut alueen esihistorilliseen kuvaan. Työssä on käsitelty myös Panelianlahden asutushistoriaan liittyviä kysymyksiä. Suurin osa hautaraunioista on viimeisen 200 vuoden aikana joutunut alttiiksi maan-

käytön aiheuttamille vaurioille, kivien hyötykäytölle ja uteliaisuudesta johtuvalle penkomielle. Tämän seurauksena röykkiöistä on jäljellä nykyään vain noin puolet niiden 1800-luvun määrästä. Toivoa tulevaisuuteen antavat muinaismuistohallinnon hajauttaminen ja orastava kulttuuriympäristön arvostus.

Minna Hautio: Kampakeraamisen ilmaisun sosiaaliantropologinen tulkinta. Muutosprosessit Jäkärän keramiikan tyyllisessä ilmaisussa Turun (Maarian) Jäkärän asuinpaikan aineiston perusteella, pro-gradu -tutkielma, 1998

Tutkimuksen kohteena on Turun (Maarian) Jäkärän asuinpaikan keramiikka-aineisto. Tarkoituksena on selvittää Jäkärän keramiikan sisäistä tyylikronologiaa sekä etsiä syitä tyylin muuttumiseen. Aihetta lähestytään uuden arkeologian ja postprosessualististen teorioiden kautta. Tutkimusmetodina on tilastollinen käsitteilytapa. Kampakeraamisessa ilmaisussa on nähtävissä sekä alueellisia ilmiöitä että ryhmärajoja ylittäviä tendenssejä. Jäkärän ryhmän esineistössä ilmenevä korostunut traditiosidonnaisuus ja haluttomuus ottaa vaikutteita muista, erityisesti Ka II-tyylin piiristä, voidaan selittää viimeksi mainitun Jäkärän ryhmälle aiheuttaman ekologis-ekonomisen stressin ja sitä seuranneen korostuneen ryhmäidentiteetin ilmaisutarpeen synnyttämäksi. Nuorakeraamisen väestön saapumisen aiheuttama uusi ekologis-ekonominen stressi aiheutti todennäköisesti myös kampakeraamisen ajan loppuvaiheen ryhmien keskinäisen yhteenkuuluvuudentunteen lisääntymisen.

Vesa Alén: Miekasta nuppineulaan. Kaivausmetodimuutosten yhteys esinelöytöihin kirkkokaivauksissa 1960-1980 -luvulla, pro-gradu -tutkielma, huhtikuu 1998

Tutkielman aiheena on neljän esimerkitapausten avulla selvittää, millaisia eroja eri vuosikymmeniltä olevien ja eri metodein toteutettujen kirkkokaivausten löytömateriaalissa on ja missä määrin mahdolliset eroavuuden voidaan perustella kaivausmenetelmien muutoksella. Tarkoituksena on myös arvioida, miten kaivausten esinelöytömäärien muutokset ovat vaikuttaneet kaivausten tuottamaan informaatiomäärään. Esimerkkikaivaukset olivat Naantalin kirkko, Raision kirkko, Espoon kirkko sekä Hailuodon kirkonpaikka. Kaivaukset on valittu siten, että ne edustavat vähittäistä siirtymistä taidehistoriallisin metodein toteutetuista kirkkokaivauksista arkeologisin metodein toteutettuihin kenttätöihin. Löytömateriaali, yhteensä 6000 löytöä, jaoteltiin seitsemään pääluokkaan ja alaluokkiin. Sekä luokkia että kirkkokaivauksia vertailtiin keskenään. Merkittävimmät määrä- ja laatueroavuudet kaivausten välillä löytyivät henkilökohtaisten esineiden kohdalla. Vertailussa kävi myös ilmi että dokumentoinnin tarkentuessa vähäistä informaatiota sisältävien esineiden määrä pääsi kasvamaan kohtuuttoman suureksi. Tarkastelun perusteella huomio kaivauksilla kannattaisi keskittää ehjänä säilyneisiin hautauksiin ja tinkiä kontekstiltään epäselvien löytöjen dokumentoinnista. Havaittujen, mutta arvottomina dokumentoimatta jätettyjen massalöytöjen olemassaolo olisi kuitenkin hyvä mainita.

Hanna-Maria Pellinen: Tuluskivien konteksti. Suomesta löytyneiden rautakautisten ns. soikeiden tuluskivien utilitääriinen ja symbolinen merkitys ja käyttötapa, pro-gradu -tutkielma, toukokuu 1998

Tutkielmassa tarkastellaan Suomesta löytyneitä ns. soikeita tuluskiviä ja niiden kontekstia. Tuluskivet ovat muodoltaan jonkin verran varioiva artefaktiryhmä, jonka pääasiallinen käyttännön funktio on ollut tulen teko. Tuluskivien ensimmäinen valmistus- ja käyttövaihe Suomessa ajoittuu vuoden 100 jKr. tienoilta noin vuoteen 700 jKr. Pääasialliset käyttöperiodit ovat nuorempi roomalaisaika ja kansainvaellusaika. Suomen lähes 600 tuluskivestä yli 90 % on tavattu irtolöytöinä. Tuluskivet on pääasiassa löydetty vesistöjen ja vesireittien varsilta ja ne on myös usein jätetty rantavesiin. Tuluskivien levintä osuu seuduille, joilla on rautakaudella harjoitettu viljelyä, ja ne tuntuvat indikoivan asutuskeskusten nautinta-alueita sekä eränkayntiä ja lähipyntiä. Tuluskivet voidaan yhdistää patriarkaalisen yhteisön kuolemaan ja hedelmällisyyteen liittyvään uskomus- ja rituaalikompleksiin. Tuluskivet ovat liittyneet ainakin hedelmällisyyttä ja viljavuutta edistäviin sekä tulen hallintaan pyrkiviin uskomuksiin ja rituaaleihin.

KUSTANNUS

KALLIOMAALAUSRAPORTTEJA 1/1999

Kalliomaalausraportteja I - Saimaan ja Päijänteen alueen kalliomaalusten sijainti ja syntyaika on kalliomaalauksiin keskittyneen Muinaistaidekeskus Kivikkään julkaisusarjan esikoinen. Teos tarjoaa apuvälineitä niin alan ammattilaisille kuin aiheesta kiinnostuneillekin.

Kirja on kolmen tekijän yhteistyön tulos, jossa jokainen valottaa samaa problematiikkaa oman osaamisensa näkökulmasta

PEKKA KIVIKÄS: Suursaimaan, Puulan ja Muinais-Päijänteen alueen kalliomaalusten sijaintipaikat ja korkeudet.

TIMO JUSSILA: Saimaan kalliomaalusten ajoitus rannansiirtymiskronologian perusteella.

RISTO KUPIAINEN: Taulukko Saimaan alueen kalliomaalusten korkeuksista.

Tarjoamme teosta Muinaistutkija-lehden lukijoille tutustumishintaan 130,- / kirja + postikulut.

Kirjaa voi tilata kustantajalta postitse tai fakitse allaolevan tilauslomakkeen avulla.

TILAAN ___ kpl teosta KALLIOMAALAUSRAPORTTEJA 1/1999
hintaan 130 mk/kpl + postikulut

Nimi _____

Lähetysosoite _____

Postinumero ja -toimipaikka _____

Tilaaajan allekirjoitus _____

Kopijyvä Kustannus Oy

Viitaniementie 15, 40720 Jyväskylä

puh. (014) 3342 800

fax (014) 618 650